

Α Ι Γ Ε Σ

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ
ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

ΡΗΤΡΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

© Απεικονιζόμενων αρχαίων και φωτογραφιών: Ο παρών αφιερωματικός τόμος περιέχει φωτογραφίες μνημείων και εκθεμάτων από τον Αρχαιολογικό Χώρο και το Μουσείο των Βασιλικών Τάφων των Αιγών, αρμοδιότητας της ΙΖ' Ε.Π.Κ.Α. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα (copyright) επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (Ν. 3028/2002). Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού παραμένει αποκλειστικά αρμόδιο για την παραχώρηση νέας άδειας χρήσης των φωτογραφιών και των απεικονιζόμενων αρχαίων σε οποιονδήποτε τρίτο.

© Κειμένων: Αγγελική Κοτταρίδη

© Έκδοσης: Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση, 2013

Απαγορεύεται η ολική ή μερική ανατύπωση, αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή των κειμένων και των φωτογραφιών του παρόντος αφιερωματικού τόμου (ν. 2121/1993).

ISBN 978-960-98364-5-6

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ

Α Ι Γ Ε Σ

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ
ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Κοινοφελές Ίδρυμα
Ιωάννη Σ. Λάτση

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

*Πρόλογος του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού * 11*

*Πρόλογος της Μαριάννας Ι. Λάτση * 13*

*Πρόλογος της συγγραφέως * 15*

I. Η «ΑΝΑΣΤΑΣΗ» ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ	17
1. Η ανακάλυψη, τα έργα, τα πρόσωπα και οι χρονολογίες-σταθμοί	19
2. Το πολυκεντρικό μουσείο και η ιδέα μιας ολιστικής προσέγγισης	25
3. Το κέλυφος προστασίας των βασιλικών τάφων της συστάδας του Φιλίππου Β' και η έκθεση των θησαυρών. Το ιδεολογικό υπόβαθρο της μουσειολογικής-μουσειογραφικής προσέγγισης	27
4. Τα μεγάλα αναστηλωτικά έργα	31
II. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ Ο ΤΟΠΟΣ	
1. Οι Μακεδόνες	39
2. Γη Μακεδονίς	46
3. Αιγαί-Αιγεί, η πρώτη πόλη των Μακεδόνων	53
4. Η ζωή στις Αιγές	61
5. Η νεκρόπολη των Αιγών. Ταφικά έθιμα, μεταθανάτιες πίστες και βασιλικές ταφές	122
III. ΟΙ ΑΙΓΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΗΜΕΝΙΔΕΣ	
1. Από τον μύθο στην ιστορία	155
2. Μια βασιλική καθέδρα στα χρόνια της Δημοκρατίας	169
3. Ο Φίλιππος Β' και ο «χρυσός αιώνας» των Αιγών	211
IV. ΟΙ ΑΙΓΕΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ	315
V. Η ΣΚΟΝΗ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ	358
<i>ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ</i>	365
<i>ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΑΡΧΕΙΑΚΩΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ</i>	367

ΤΟΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1977 η αρχαιολογική σκαπάνη του Μανόλη Ανδρόνικου συνάντησε την Ιστορία. Η ανακάλυψη των τάφων του Φιλίππου Β΄ και του Αλεξάνδρου Δ΄, γιου του Μεγάλου Αλεξάνδρου και της Ρωξάνης, καθώς και όλα τα πολύτιμα ευρήματα που ακολούθησαν, εντυπωσιάζοντας τους σημαντικότερους επιστήμονες και την παγκόσμια κοινή γνώμη, άνοιξαν νέους δρόμους για την επιστημονική έρευνα της αρχαιολογίας και της ιστορίας της Μακεδονίας.

Τριάντα πέντε χρόνια έρευνας και μελέτης απέφεραν πολλά βασιλικά ταφικά μνημεία, ιερά με βασιλικά αναθήματα, μεγαλοπρεπή τείχη, καλλιτεχνικά αριστουργήματα και τέλος το ανάκτορο του Φιλίππου Β΄, ένα από τα σημαντικότερα οικοδομήματα του ελληνικού κόσμου. Όλα αυτά μαρτυρούν την ιστορική σημασία των Αιγών, της πρώτης πόλης των Μακεδόνων, του ακριτικού ελληνικού φύλου που έφερε στα πέρατα του αρχαίου κόσμου την ελληνική γλώσσα, την παιδεία και τον πολιτισμό και αναδείχθηκε σε καταλύτη της παγκόσμιας ιστορικής εξέλιξης.

Λίκνο βασιλέων και αφετηρία Ιστορίας, οι Αιγές υπήρξαν ο τόπος όπου το 336 π.Χ. δολοφονήθηκε ο Φίλιππος Β΄ και ανακηρύχθηκε βασιλιάς ο Μέγας Αλέξανδρος, ο τόπος από τον οποίο δύο χρόνια μετά ο στρατηλάτης ξεκίνησε τη μεγάλη του πορεία.

Ενταγμένος στον κατάλογο των Μνημείων της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, ο τόπος αυτός απολαμβάνει δικαιωματικά την ιδιαίτερη προστασία της Πολιτείας. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού καταρτίζει προγράμματα συντήρησης, έρευνας και ανάδειξης, όπως το μοναδικό στο είδος του μουσείο –μαυσωλείο– κέλυφος προστασίας της ταφικής συστάδας του Φιλίππου Β΄, το τεράστιο έργο της συντήρησης και αναστήλωσης του ανακτόρου, αλλά και η δημιουργία του νέου μουσειακού πυρήνα, η κατασκευή του οποίου μόλις ξεκίνησε.

Αρκεί να περάσει κανείς λίγες ώρες στις Αιγές, για να αισθανθεί το δέος της ελληνικής Ιστορίας. Αρκεί ακόμα να μελετήσει αυτό τον νέο τόμο, να περιεργαστεί τις λεπτομέρειες των ευρημάτων στις εξαιρετικές φωτογραφίες, να βυθιστεί στις έγκυρες επιστημονικές πληροφορίες, για να νιώσει εκείνη τη συγκίνηση που ανακαλεί η βεβαιότητα ενός μοναδικού παρελθόντος και της αδιάσπαστης συνέχειάς του έως το παρόν.

Τώρα που ακόμα μία περιπέτεια δοκιμάζει τον Ελληνισμό, οι μνήμες που μας συνέχουν και μας συνεγείρουν είναι διπλά πολύτιμες. Διπλά πολύτιμη είναι λοιπόν και η εκδοτική προσφορά του Κοινωφελούς Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση που, καθώς συνεχίζεται εδώ και περισσότερα από δεκαπέντε χρόνια, απευθυνόμενη σε ειδικούς αλλά και στο ευρύ κοινό, έχει μεταβληθεί πλέον σε παράδοση. Σε ακόμα μία ελληνική παράδοση.

ΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΟΚΥΚΛΟΣ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ, η εκδοτική πρωτοβουλία του Κοινωφελούς Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση, κάθε χρόνο αναλύει και προβάλλει στιγμές από το σύνθετο αφήγημα του ελληνικού πολιτισμού, με συνέπεια και σεβασμό προς το αντικείμενο που πραγματεύεται. Η σειρά έχει επισκεφθεί μέχρι σήμερα αρχαιολογικούς τόπους, περισσότερο ή λιγότερο γνωστούς, ο καθένας από τους οποίους όμως έχει τη δική του ιστορία και συνεισφορά στη διαμόρφωση αυτού του μοναδικού πολιτιστικού ψηφιδωτού που ξεδιπλώνεται στην πατρίδα μας. Με τον παρόντα τόμο εκπληρώνουμε ένα πραγματικό χρέος: την παρουσίαση των Αιγών, της αρχαίας βασιλικής μητρόπολης των Μακεδόνων.

Στις Αιγές είναι αναμενόμενο ότι ο επισκέπτης θα αντικρίσει αριστουργήματα τα οποία σαφώς μαρτυρούν τον πλούτο και το μέγεθος του βασιλείου που όριζε ένα μεγάλο κομμάτι του τότε γνωστού κόσμου. Ωστόσο, δεν είναι αναμενόμενο ότι με την είσοδό του στο Μουσείο θα ξεκινήσει ένα ταξίδι που συνεπαίρνει πλήρως τις αισθήσεις. Το απόλυτα ατμοσφαιρικό αρχιτεκτόνημα από την πρώτη στιγμή αγκαλιάζει τον επισκέπτη με ένα ξεχωριστά οικείο σκοτάδι, το οποίο σπάει επιλεκτικά προκειμένου να φωτιστούν χρυσές λάρνακες και στεφάνια, περίτεχνα σύμβολα εξουσίας, λαμπρά σκεύη συμποσίου, υπέροχοι θησαυροί που συνυπάρχουν σε απόλυτη αρμονία. Καθώς ο επισκέπτης προχωρεί, μυείται όλο και περισσότερο στον πολιτισμό των αρχαίων Μακεδόνων, γοητεύεται από την αριστουργηματική ζωγραφική των τάφων και αισθάνεται δέος και συγκίνηση αντικρίζοντας τη χρυσοποίκιλη πανοπλία που περιέβαλλε τον βασιλιά Φίλιππο Β΄ της Μακεδονίας.

Οι Αιγές είναι ένας τόπος που ακτινοβολεί αισιοδοξία. Ο πρώτος λόγος, περισσότερο προφανής, είναι ότι αποχωρώντας από τον τύμβο-μουσείο ο επισκέπτης αναδύεται ξανά στο φως της ημέρας, εξοικειωμένος όμως, ίσως για πρώτη φορά, με την ιδέα της αιωνιότητας. Ο δεύτερος, και βαθύτερος, λόγος είναι ότι μπορεί κανείς να αντιληφθεί την εγγενή εξωστρέφεια της φυλής μας θαυμάζοντας τα επιτεύγματα ανθρώπων που είχαν στην αρχαιότητα μεταλαμπαδεύσει τον ελληνικό πολιτισμό στα πέρατα του κόσμου, αλλά και σημερινών ανθρώπων που, με επιμονή και απόλυτη αίσθηση ευθύνης, μέρα με τη μέρα δημιουργούν έναν πυρήνα πολιτισμού, μελέτης και προβολής, όμοιος του οποίου δεν υπάρχει πουθενά. Αν, κατά το παρελθόν, ο τόπος αυτός είχε την τύχη την ανασκαφική έρευνά του να διευθύνει ο Μανόλης Ανδρόνικος, αρχαιολόγος παγκοσμίου κλάσεως, σήμερα έχει επίσης την τύχη επικεφαλής να είναι η κυρία Αγγελική Κοτταρίδη, μια επιστήμων με ξεκάθαρο όραμα: να γίνουν οι Αιγές πρότυπος χώρος όπου η ιστορία συναντά το σήμερα. Την ευχαριστώ εγκάρδια και τη συγχαίρω για το υπέροχο βιβλίο που συνέγραψε.

Ευχαριστώ την ηγεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και όλες τις κεντρικές και περιφερειακές υπηρεσίες του, που συνέδραμαν καθοριστικά στην πραγματοποίηση της παρούσας έκδοσης. Ευχαριστίες απευθύνονται προς όλους τους εργαζόμενους στο Μουσείο και τον αρχαιολογικό χώρο των Αιγών και φυσικά προς κάθε έναν ξεχωριστά από τους συντελεστές που εργάστηκαν για τον τόμο.

ΜΑΡΙΑΝΝΑ Ι. ΛΑΤΣΗ

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ λήθη είναι η κατάσταση των νεκρών, ενώ μνήμη ο μόνος δρόμος για την υπέρβαση του θανάτου. Η ατομική μνήμη, η συλλογική μνήμη, η ιστορική μνήμη, απαραίτητο στοιχείο για την αντίληψη του εαυτού, αλλά και τη συγκρότηση της ομάδας, συνιστά το θεμέλιο της ταυτότητας των προσώπων, των λαών και εντέλει της ανθρωπότητας στο σύνολό της. Απαλλαγμένη από την υποκειμενικότητα των εξιστορήσεων, η μαρτυρία των μνημείων είναι ο πιο άμεσος τρόπος επαφής με το παρελθόν. Μελετώντας και ερμηνεύοντας τα έργα του ανθρώπινου πολιτισμού, η αρχαιολογία αποδεικνύεται όχι μόνον η κατ' εξοχήν επιστήμη της μνήμης, αλλά και κρίσιμος παράγοντας για την κατανόηση της ανθρώπινης πορείας και των ιστορικών εξελίξεων που διαμορφώνουν το παρόν.

Η αρχαιολογία της Μακεδονίας προσφέρει ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα: Στηριγμένη σε αφηγήσεις εχθρών και πολιτικών αντιπάλων όπως ο Δημοσθένης ή ο Πολύβιος, η ιστορία των αρχαίων Μακεδόνων έγινε προσφιλές αντικείμενο παραποίησης και διαστρέβλωσης στο πλαίσιο των σύγχρονων γεωπολιτικών σκοπιμοτήτων. Χρειάστηκε η αρχαιολογική σκαπάνη, που τα τελευταία πενήντα χρόνια ερευνά ακούραστα τη μακεδονική γη, για να δώσει τη σωστή εικόνα.

Τα ευρήματα των Αιγών, της πόλης που ύστερα από αλλεπάλληλες καταστροφές ξεχάστηκε στη σκόνη των αιώνων, όχι μόνο ξανάδωσαν στη βασιλική μητρόπολη όνομα και ταυτότητα, αλλά μας κάνουν και να ξαναγράψουμε την ιστορία της Μακεδονίας και όχι μόνον: Οι ανακαλύψεις των Αιγών τεκμηριώνουν με τον πιο συναρπαστικό τρόπο την καταπληκτική μετεξέλιξη των Μακεδόνων, ενός συντηρητικού φύλου με αρχαϊκές δομές, που με την εμπνευσμένη καθοδήγηση του Φιλίππου Β' και του Μεγαλέξανδρου έγιναν ο ριζοσπαστικός μοχλός, ο οποίος άλλαξε την ιστορία του κόσμου. Οι νέες ιδέες και τα ρεύματα που όρισαν σε βάθος χρόνου την πορεία της Ελληνιστικής Οικουμένης γεννήθηκαν στο περιβάλλον του Φιλίππου Β' και άφησαν στη γη των Αιγών ανεκτίμητα ίχνη.

Στο πλαίσιο αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία η πρωτοβουλία του Κοινωφελούς Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση που χάρη στο βιβλίο αυτό δίνει την ευκαιρία, τριάντα χρόνια μετά τη γοητευτική πρώτη δημοσίευση της ανακάλυψης των βασιλικών θησαυρών από τον Μανόλη Ανδρόνικο, να παρουσιαστούν σε κοινό και ειδικούς για πρώτη φορά όλα τα ευρήματα των Αιγών, παλιά και καινούρια, και όλες οι συναρπαστικές ανακαλύψεις των τελευταίων δέκα χρόνων –από τα συγκλονιστικά νέα ευρήματα του τιτάνιου έργου της αναστήλωσης του ανακτόρου ως τους βασιλικούς τάφους που ήρθαν στο φως μόλις φέτος–, ευρήματα που εδραιώνουν την εικόνα, επιβεβαιώνοντας την πρώτη ταύτιση, και συγχρόνως ανοίγουν το δρόμο μιας συνολικής αποτίμησης της συνεισφοράς των Μακεδόνων στην Ελλάδα και τον πολιτισμό.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ

I.
Η «ΑΝΑΣΤΑΣΗ»
ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Αραγε θα μας διαδεχτούν άλλοι ερευνητές στον ίδιο αρχαιολογικό χώρο και, για να τελειώσουν το έργο μας, θα θελήσουν να καταπιαστούν με την αποκάλυψη των αφανών ερειπίων και την αναζήτηση των καταχωμένων μέσα στο έδαφος θεμελιώσεων; Πολύ το ευχόμαστε, αλλά δεν μπορούμε και να είμαστε βέβαιοι γι' αυτό. Και όμως, αν μένει ακόμη κάποια ελπίδα να διεισδύσουμε στο μυστήριο που απλώνεται βαρύ επάνω στην ιστορία, στους θεσμούς και στην τοπογραφία ακόμη της Μακεδονίας, αν υπάρχει ακόμη κάποια ελπίδα να αποσπάσουμε από την πυκνή λησμονιά τα αρχαία μνημεία ενός λαού που έπαιξε σημαντικό ρόλο στον κόσμο, έχουμε την πεποίθηση πως η λύση γι' αυτές τις δυσκολίες κρύβεται κάτω από τους λόφους της Παλατίτσας. Όποιο κι αν είναι το όνομα της άγνωστης αυτής πόλης, η σπουδαιότητα των ερειπίων της την κάνει κάτι σαν Πομπηία για τη Μακεδονία. Θα απομείνει σε μας κάποια τιμή, γιατί ήμασταν οι πρώτοι που τραβήξαμε με επιμονή σ' αυτό το σημείο την προσοχή των περιηγητών και των επιστημόνων.

LÉON HEUZÉY, 1876

Ενάμιση αιώνα μετά το επίμονο ερώτημα του πρωτοπόρου ανασκαφέα των Αιγών Léon Heuzéy, μπορεί κανείς να πει πως η ευχή του εκπληρώθηκε και ύστερα από μια μακριά και επίπονη ερευνητική πορεία η αρχαία μακεδονική μητρόπολη, αφού απέκτησε ξανά το όνομά της, αρχίζει να βρίσκει επιτέλους τη θέση που της αξίζει στον αρχαιολογικό χάρτη του κόσμου.

1. Η ανακάλυψη, τα έργα, τα πρόσωπα και οι χρονολογίες-σταθμοί

1861: Ανασκαφή στην ανατολική πλευρά του ανακτόρου από τον Λέον Heuzey και τον αρχιτέκτονα Henry Daumet. Αποκάλυψη ενός μακεδονικού τάφου δίπλα στα Παλατίτσια. Ορισμένα από τα ευρήματα μεταφέρονται στο Μουσείο του Λούβρου.

1922: Στα δυτικά του αρχαίου άστεως ιδρύεται το προσφυγικό χωριό Βεργίνα. Τα αρχαία ερείπια του ανακτόρου των Αιγών χρησιμοποιούνται σαν νταμάρι για το χτίσιμο του καινούριου χωριού.

1937-1940: Ο Κωνσταντίνος Ρωμαίος, καθηγητής Αρχαιολογίας στο ΑΠΘ, ξαναρχίζει την ανασκαφή στο ανάκτορο και αποκαλύπτει έναν μακεδονικό τάφο.

1949-1960: Ο Μανόλης Ανδρόνικος ως επιμελητής αρχαιοτήτων ερευνά το νεκροταφείο των Τύμβων. Με τη συνεργασία του ΑΠΘ και της Εφορείας Αρχαιοτήτων συνεχίζεται η ανασκαφή του ανακτόρου από τους καθηγητές Μ. Ανδρόνικο και Γ. Μπακαλάκη και τον έφορο αρχαιοτήτων Χ. Μακαρόνα.

1961-1962: Σωστική ανασκαφή κατά μήκος της επαρχιακής οδού που διασχίζει την αρχαία νεκρόπολη από τον έφορο αρχαιοτήτων Φ. Πέτσα.

1961-1970: Ολοκληρώνεται η ανασκαφή του ανακτόρου. Ο Άγγλος ιστορικός N.G.L. Hammond διατυπώνει την υπόθεση ότι η αρχαία πόλη ανάμεσα στη Βεργίνα και τα Παλατίτσια είναι οι Αιγές.

1976: Αρχίζει η ανασκαφή της Μεγάλης Τούμπας από τον Μανόλη Ανδρόνικο.

1977-1991: Τακτική ανασκαφή Βεργίνας υπό τη διεύθυνση του Μανόλη Ανδρόνικου και υπό την αιγίδα του ΑΠΘ και της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Συντήρηση των μνημείων και των ευρημάτων από το Υπουργείο Πολιτισμού:

- 1977: Η σκαπάνη του Μανόλη Ανδρόνικου συναντά την ιστορία στη Μεγάλη Τούμπα των Αιγών. Ο τάφος του Φιλίππου Β΄ και οι θησαυροί του έρχονται και πάλι στο φως. Τα μέσα ενημέρωσης ξυπνούν το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινής γνώμης χαρακτηρίζοντας την ανακάλυψη εύρημα του αιώνα. Μια καινούρια σελίδα ανοίγει για τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής τέχνης και της ιστορίας.
- 1978: Ανακάλυψη του ασύλητου τάφου του Αλέξανδρου Δ΄. Έκθεση των θησαυρών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης από την έφορο αρχαιοτήτων Αικατερίνη Ρωμοπούλου. Αρχίζει η συντήρηση των τοιχογραφιών από την ομάδα του Φώτη Ζαχαρίου.
- 1980-1986: Ανακάλυψη του θεάτρου, των ιερών της Εύκλειας και της Κυβέλης, τριών μακεδονικών τάφων, ανασκαφή στην ακρόπολη και σε οικοδομήματα της πόλης. Γίνονται οι πρώτες ενέργειες στερέωσης των οργανικών υλικών και συντηρείται η χρυσελεφάντινη ασπίδα από ομάδα συντηρητών υπό την επίβλεψη του Γ. Πετκούση.
- 1987-1990: Ανακάλυψη του τάφου της βασίλισσας Ευρυδίκης, ανασκαφή στη συστάδα των βασιλισσών και στον βορειοδυτικό τομέα της πόλης.

Λεπτομέρεια από τον ζωγραφικό πίνακα που διακοσμούσε το ερεισίνωτο του μαρμάρινου ταφικού θρόνου της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/3 π.Χ.).

- 1992: Θάνατος του Μανόλη Ανδρόνικου.
- 1992-2013: Η τακτική ανασκαφή του ΑΠΘ συνεχίζεται υπό τη διεύθυνση των κυριών Σ. Δρούγου και Χ. Παλιαδέλη στα ιερά της Εύκλειας και της Κυβέλης, στην ακρόπολη και στο ανατολικό τείχος και ολοκληρώνεται στην περιοχή της ταφικής συστάδας Μπέλλα.
- 1991-2013 και εξής: Η δράση του Υπουργείου Πολιτισμού και της ΙΖ' ΕΠΚΑ στην περιοχή των Αιγών.
- 1991-2013: Η ΙΖ' ΕΠΚΑ εντείνει τις επιφανειακές έρευνες και τις ανασκαφές σε ολόκληρη την περιοχή των Αιγών. Ανασκάπτονται περισσότεροι από χίλιους τάφους, νέοι συνοικισμοί, αγροικίες, νεκροταφεία, δρόμοι, ιερά και οχυρά εντοπίζονται, η ιστορία και η μορφή της πόλης αρχίζουν να αποσαφηνίζονται (υπεύθυνη Α. Κοτταρίδη).
- 1993-1996: Ανακάλυψη της βασιλικής ταφικής συστάδας των Τημενιδών.
 - 2003-2004: Ανακάλυψη της βορειοδυτικής πύλης και του παλαιότερου τείχους της πόλης.
 - 2004-2009: Ανακάλυψη της αρχαϊκής νεκρόπολης των Αιγών.
- 1991-1993: Κατασκευή του κελύφους προστασίας της βασιλικής ταφικής συστάδας του Φιλίππου Β' (Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων – Ιορδάνης Δημακόπουλος).
- 1994-1996: Οργάνωση του εργαστηρίου συντήρησης της ΙΖ' ΕΠΚΑ στη Βεργίνα. Συστηματική τεκμηρίωση και συντήρηση των μνημείων και των ευρημάτων της ταφικής συστάδας του Φιλίππου Β' (έργο Β' ΚΠΣ, υπεύθυνη Α. Κοτταρίδη).
- 1996: Συμπερίληψη των Αιγών στον κατάλογο των μνημείων της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.
- 1997: Ανάταξη των χρυσελεφάντινων κλινών που βρέθηκαν στον τάφο του Φιλίππου Β' (Α. Κοτταρίδη, Χ. Μποκόρος, Μ. Τηλιοπούλου).
- 1997: Α' Φάση της έκθεσης των θησαυρών στο κελύφος προστασίας των βασιλικών τάφων. Οι χρυσές λάρνακες και τα στεφάνια επιστρέφουν από τη Θεσσαλονίκη στις Αιγές (οργάνωση έκθεσης: Α. Κοτταρίδη).
- 1998: Όλοι οι υπόλοιποι θησαυροί των βασιλικών τάφων επιστρέφουν από τη Θεσσαλονίκη στις Αιγές.
- 2003: Β' φάση και ολοκλήρωση της έκθεσης των θησαυρών (έργο Γ' ΚΠΣ, υπεύθυνη Α. Κοτταρίδη).
- 2007-2009: Έναρξη του έργου συντήρησης του ανακτόρου των Αιγών (έργο Γ' ΚΠΣ, υπεύθυνη Α. Κοτταρίδη).
- 2009: Εκπόνηση της μελέτης (master plan) για την προστασία, ενοποίηση και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου των Αιγών (Α. Κοτταρίδη).
- 2010-2014: Β' φάση του έργου συντήρησης του ανακτόρου των Αιγών (έργο ΕΣΠΑ, υπεύθυνη Α. Κοτταρίδη, επίβλεψη: Ο. Φελεκίδου, Μ. Γώγου).
- 2011-2014: Προστασία και ανάδειξη της βασιλικής ταφικής συστάδας των Τημενιδών και του νεκροταφείου των τύμβων (έργο ΕΣΠΑ, υπεύθυνη Α. Κοτταρίδη, επίβλεψη: Ι. Γραικός, Α. Σωτηροπούλου, Β. Πάντσιου).
- 2012-2013: Ανακάλυψη έξι νέων βασιλικών τάφων στη συστάδα των Τημενιδών.
- 2013: Ξεκινά η κατασκευή του κεντρικού μουσειακού κτηρίου του πολυκεντρικού μουσείου των Αιγών.

ΣΕΛ. 22-23: Μουσείο Αιγών: Το κελύφος προστασίας της ταφικής συστάδας του Φιλίππου Β'.

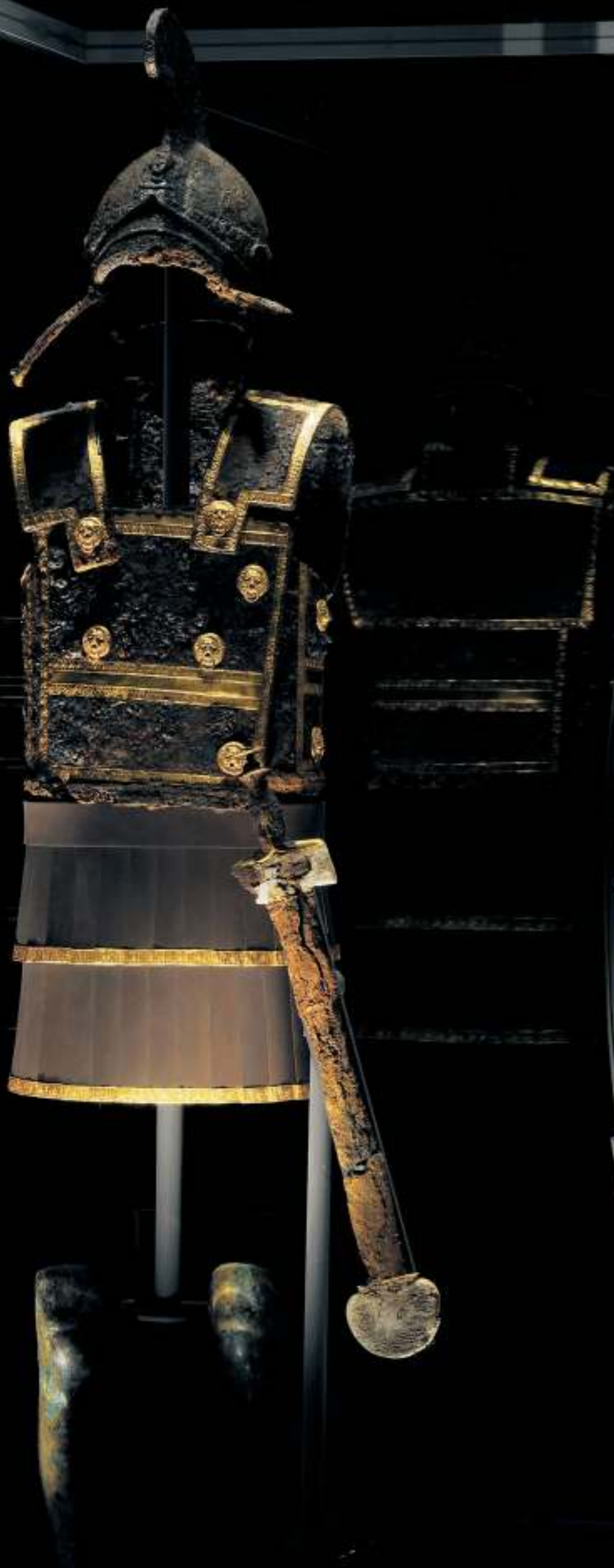
*1989: Ανασκαφή στην ταφική
συστάδα των βασιλισσών,
Μανόλης Ανδρόνικος,
Αγγελική Κοτταρίδη.*

*Αιγές, η βασιλική νεκρόπολη
των Μακεδόνων την άνοιξη.*

2. Το πολυκεντρικό μουσείο και η ιδέα μιας ολιστικής προσέγγισης

Μητρόπολη των Μακεδόνων, ενός ακριτικού ελληνικού φύλου που κλεισμένο στην αυτάρκειά του θα διατηρήσει αρχαίο κόσμο, σφραγίζοντας για πάντα την πορεία της ιστορίας, οι Αιγές, μια πόλη κατά κώμας η οποία στην πραγματικότητα ποτέ δεν συνοικίστηκε, θα διατηρήσει στον χώρο το αρχαιότροπο μοντέλο του ανοιχτού, οργανικά εξελισσόμενου μορφώματος που η απαρχή του χάνεται στην αχλή του μύθου και συγχρόνως θα γίνει το δυναμικό κέντρο, η μήτρα όπου θα γεννηθούν και θα πάρουν για πρώτη φορά υπόσταση οι ριζοσπαστικές ιδέες και οι μορφές που θα σφραγίσουν την εικόνα της ελληνοιστικής οικουμένης.

Πιστεύοντας ότι αυτή ακριβώς η διαλεκτική ανάμεσα στο συντηρητικό-«παραδοσιακό» και το ριζοσπαστικό-«μοντέρνο» αποτελεί την πεμπτουσία της συνεισφοράς των Μακεδόνων στον πολιτισμό, θεωρούμε ότι αυτή πρέπει να είναι και η βασική ιδεολογική-αισθητική αρχή που πρέπει να διέπει κάθε προσπάθεια οργάνωσης-ανάταξης-ανάδειξης των Αιγών, της ξεχασμένης βασιλικής καθέδρας που η σκαπάνη πόντο πόντο ανακαλεί από τη λήθη των αιώνων.

Με αυτή την παραδοχή, παίρνοντας υπόψη τις ανάγκες προστασίας και τις ιδιαιτερότητες των μνημείων, αλλά και το πολεοδομικό μοντέλο της ίδιας της αρχαίας πόλης με την ευρύτατη οικιστική διασπορά στον χώρο, προχωρήσαμε σε μια νέα, «ολιστική» και δυναμική προσέγγιση του ζητήματος της σχέσης αρχαιολογικού χώρου και μουσείου με την πρόταση της δημιουργίας του πολύμορφου, πολυδύναμου, ευέλικτου και συνεχώς εξελισσόμενου Πολυκεντρικού Μουσείου των Αιγών που με περισσότερες, διάσπαρτες στον πραγματικό-γεωγραφικό χώρο, «αίθουσες-ενότητες» θα αγκαλιάζει και θα ενσωματώνει το σύνολο του αρχαιολογικού χώρου και θα επεκτείνεται με τη βοήθεια της τεχνολογίας στον υπερβατικό κόσμο της εικονικής πραγματικότητας και του διαδικτύου.

Η πρώτη από αυτές είναι το ήδη υφιστάμενο κελύφος προστασίας της συστάδας του Φιλίππου Β' με τη μόνιμη έκθεση των θησαυρών. Οι επόμενες θα είναι τα στέγαστρα-κελύφη των βασιλικών ταφικών συστάδων Β και Γ και της συστάδας Heuzey-Μπέλλα, αλλά και το ίδιο το ανάκτορο που τώρα αναστηλώνεται.

Πύλη εισόδου και συγχρόνως πυρήνας του μουσειακού αυτού μορφώματος θα είναι το κεντρικό μουσειακό κτήριο που κατασκευάζεται στα δυτικά της Βεργίνας, σε ένα οικόπεδο 140 στρεμμάτων, όπου βρίσκεται και τμήμα ενός από τους συνοικισμούς της αρχαίας πόλης. Το κτήριο αυτό περιλαμβάνει έναν μεγάλο χώρο για την περιοδική παρουσίαση θεματικών εκθέσεων που θα αντλούν από τα αποθέματα ευρημάτων και θα επικεντρώνονται σε διάφορες όψεις της ζωής, του πολιτισμού και της ιστορίας της μητρόπολης των Μακεδόνων και δύο μεγάλα αίθρια. Στο ένα από αυτά θα εκτεθούν μόνιμα τα γλυπτά, δημιουργώντας την ενότητα των ιερών, και στο άλλο θα αναταχθεί ο άνω όροφος της πρόσοψης του ανακτόρου των Αιγών.

Στο κτήριο υπάρχουν επίσης χώροι εξυπηρέτησης, πληροφόρησης και ψυχαγωγίας των επισκεπτών, χώροι εκπαιδευτικών προγραμμάτων, χώροι συντήρησης, αποθήκευσης, τεκμηρίωσης και μελέτης των ευρημάτων των συνεχιζόμενων ανασκαφών των Αιγών, αλλά και ένα πλούσιο δίκτυο ψηφιακών μέσων και εφαρμογών, εφόσον εδώ θα βρίσκεται η φυσική έδρα του ψηφιακού διαδικτυακού μουσείου «Μέγας Αλέξανδρος, από τις Αιγές στην οικουμένη», έτσι ώστε το μουσειακό κτήριο

να αποτελεί όχι μόνον την αφετηρία της επίσκεψης στον αρχαιολογικό χώρο των Αιγών, αλλά και την ιδεατή πύλη στον οικουμενικό κόσμο του Μεγαλέξανδρου.

Βασικά συστατικά στοιχεία του δυναμικού, πρωτοποριακού χαρακτήρα του Πολυκεντρικού Μουσείου των Αιγών αποτελούν η μοναδική συνύπαρξη στον φυσικό τους χώρο των κινητών αντικειμένων και των μνημείων, η άμεση σύνδεσή τους με γνωστά ιστορικά πρόσωπα και οι εναλλασσόμενες θεματικές εκθέσεις που προσφέρουν τη δυνατότητα παρουσίασης μεγάλου μέρους του υλικού και διατηρούν ενεργό το μουσείο. Στόχοι του είναι η εξοικείωση του κοινού με τη διαδικασία της ανακάλυψης και της προστασίας, η εθελοντική συμμετοχή σε δράσεις που δεν απαιτούν υψηλή εξειδίκευση, αλλά προσφέρουν τη συγκίνηση της μέθεξης και δημιουργούν τις προϋποθέσεις ταύτισης, η διεύρυνση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, οι δράσεις πειραματικής αρχαιολογίας και βέβαια η συνεχής ενεργή παρουσία του μουσείου στο διαδίκτυο.

Μουσείο Αιγών: Υπολείμματα της ταφικής πυράς του Φιλίππου Β΄.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Μουσείο Αιγών: Η ενότητα του Φιλίππου Β΄.

3. Το κέλυφος προστασίας των βασιλικών τάφων της συστάδας του Φιλίππου Β' και η έκθεση των θησαυρών.

Το ιδεολογικό υπόβαθρο της μουσειολογικής-μουσειογραφικής προσέγγισης

Αντιμέτωπος με το αχανές μέλλον, όπου το μόνο σταθερό σημείο αναφοράς είναι η βεβαιότητα του αδήριτου βιολογικού τέλους του ίδιου ως ατόμου, ο άνθρωπος καταφεύγει στην αναζήτηση της γνώσης του παρελθόντος. Για να αντέξει το στιγμιαίο της δικής του ύπαρξης στο διηνεκές του χρόνου, αναγκάζεται να βυθιστεί στις ρίζες. Αναζητώντας τις απαρχές, ελπίζει να αναγνωρίσει τον Προαιώνιο Λόγο. Φορέας ο ίδιος της ανεξίτηλης συλλογικής μνήμης που σφραγίζει τα ένστικτά του, με τη βιολογική αλληλουχία όλων των προγόνων καταγραμμένη στα μόρια του DNA των κυττάρων του, ο σύγχρονος ταξιδιώτης έχει την ελπίδα στους τόπους των ερειπίων, εκεί όπου η μνήμη συμπυκνώνεται και γίνεται ύλη, έστω και μόνο για μια στιγμή, να αγγίξει την ουσία της ύπαρξης. Μέσα από την αέναη εναλλαγή του εφήμερου με το αιώνιο να συνειδητοποιήσει την αδιάσπαστη συνέχεια, μέσα από την επίγνωση του αδιαλείπτως επαναλαμβανόμενου θανάτου του ατόμου να νιώσει με τον τρόπο της αφής την αθανασία του είδους. Ο Οδυσσέας έπρεπε να ρωτήσει τους νεκρούς, για να μάθει τον δρόμο που ήταν να πορευτεί ανάμεσα στους ζωντανούς. Οι μύστες γνώριζαν ότι ο δρόμος της αθανασίας περνάει από την πηγή της Μνημοσύνης.

Για να μιλήσουν για το παρελθόν οι αρχαίοι κατέφευγαν στον μύθο, που ήταν γι' αυτούς πραγματικός όσο για μας η ιστορία. Με τις θεογονίες, τις γενεαλογίες και τους κύκλους των ηρώων καθόριζαν τις εποχές, άρθρωναν τον χρόνο, ονόμαζαν τον Λόγο, ερμήνευαν τις απαρχές και ανιστορούσαν την εξέλιξη του είδους. Οι ποιητές που υμνούσαν τα έργα των παλιών ανθρώπων καλούσαν τη Μούσα να τραγουδήσει τη μνήμη. Οι Μούσες ήταν, όχι τυχαία, οι θυγατέρες της Μνημοσύνης. Σήμερα ναός της Μνήμης είναι το Μουσείο. Τη θέση του μύθου την πήρε μεταξύ άλλων η αρχαιολογία, μια επιστήμη που αναζητά στο χώμα τα χνάρια των παλιών ανθρώπων, ταξινομεί τις εποχές και τα αντικείμενα μέσα στον χρόνο και προσπαθεί να ερμηνεύσει τις απαρχές.

Η ώρα της ανακάλυψης, το άνοιγμα του τάφου, όταν το σύγχρονο φως παραμερίζει την αρχαία σκιά και όλα βρίσκονται εκεί μισοχαμένα-μισοϋπαρκτά, η γλυκόπικρη μυρωδιά του χώματος και του χρόνου, εμπειρία στιγμιαία που δεν συντηρείται και δεν επαναλαμβάνεται, είναι προνόμιο του αρχαιολόγου. Εκείνος που χαίρεται αυτή τη μοναδική και ανεπανάληπτη χαρά οφείλει όχι μόνο να προσπαθήσει να διαβάσει το ξεχασμένο μήνυμα, όχι μόνο να μοιραστεί το σισύφειο έργο της ανασχεσης και αντιστροφής του νόμου της φθοράς, αλλά κυρίως να γίνει το έλλογο διάμεσο ανάμεσα σ' αυτούς που έφυγαν και αυτούς που είναι τώρα, και, συντηρώντας τη μνήμη, να κοινωνήσει στους πολλούς την αρχαία γνώση.

Για να σωθούν οι βασιλικοί τάφοι των Αιγών και οι θαυμάσιες τοιχογραφίες της αρπαγής της Περσεφόνης και του βασιλικού κυνηγιού, τα μοναδικά πρωτότυπα έργα μεγάλων ζωγράφων της κλασικής αρχαιότητας που έφτασαν ως εμάς, κατασκευάστηκε ένα τεράστιο υπόγειο κέλυφος προστασίας με ηλεκτρονικά συστήματα ελέγχου και κλιματισμού που εξασφαλίζει τις απαραίτητες σταθερές συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας στην περιοχή των τάφων, δίνοντας εξωτερικά την εντύπωση αρχαίου ταφικού τύμβου, καθώς είναι καλυμμένο με χώμα.

Text panel describing the items in the display case.

Text panel describing the items in the display case.

Στο υπόγειο κέλυφος, γύρω από τους χώρους όπου εγκιβωτίζονται οι τέσσερις τάφοι –τρεις μακεδονικοί και ένας κιβωτιόσχημος– της βασιλικής ταφικής συστάδας του Φιλίππου Β' (συστάδα Α) και τα θεμέλια του υπέργειου «ηρώου», υπάρχουν τέσσερις συνεχιζόμενες πολυγωνικές αίθουσες, η έκταση των οποίων φτάνει τα 1.200 τετραγωνικά μέτρα. Εδώ επιχειρήθηκε ένα πρωτότυπο και αρκετά τολμηρό πείραμα που, κρίνοντας από τις αντιδράσεις και τον αριθμό των επισκεπτών, φαίνεται πως πέτυχε. Το «Μουσείο» ήρθε γύρω από τα μνημεία και έγινε ένα μουσείο διαφορετικό από τα συνηθισμένα, ένα Μουσείο-Μαυσωλείο αφιερωμένο στη μνήμη συγκεκριμένων ανθρώπων. Γιατί ο επισκέπτης που κατηγορίζει στην υπόγεια κρύπτη των βασιλικών νεκρών των Αιγών, για να βρεθεί για πρώτη και μοναδική φορά στον ελλαδικό χώρο αντιμέτωπος με πρόσωπα γνωστά και επώνυμα που η ζωή και το έργο τους τού είναι οικεία από τα βιβλία της ιστορίας, έχει διαφορετική διάθεση και διαφορετικές προσδοκίες από αυτές που θα τον οδηγούσαν σε όποιο άλλο μουσείο.

Οι θησαυροί εκτίθενται στον τόπο όπου βρέθηκαν, δίπλα στους τάφους που τους περιείχαν, και όμως τίποτε δεν είναι πια όπως πριν. Το σύγχρονο κέλυφος-τύμβος εξακολουθεί να σημαίνει τη θέση και να προστατεύει τους τάφους, ανακαλώντας, αν και αρκετά μικρότερο, με την εξωτερική μορφή του την εικόνα της Μεγάλης Τούμπας. Ωστόσο, στην ουσία, αναιρεί τη λειτουργία της, αφού σχεδιάστηκε για να κάνει τα μνημεία προσιτά στο κοινό, ενώ ο αρχαίος ταφικός τύμβος έκρυβε και απομόνωνε τους οίκους των νεκρών, αποχωρίζοντάς τους με τον όγκο των χωμάτων του από τους ζωντανούς.

Ο θάνατος μετουσιώνει. Ό,τι «πέθανε» και θάφτηκε, ακολουθώντας τον νεκρό στον τάφο του, ό,τι αιώνες κράτησε η γη στην αγκαλιά της, μπορεί ίσως να επιστρέψει κάποτε στο φως, όμως ποτέ πια δεν θα είναι αυτό που ήταν. Τα «αναστημένα» όπλα, τα στολίδια, τα κρεβάτια, τα ποτήρια του κρασιού και τα κανάτια δεν θα θεραπεύσουν πια τις πρακτικές ανάγκες κανενός. Τα πράγματα, όχι πια χρηστικά, ωστόσο χρήσιμα, ανυψωμένα στα βάρη τους, γίνονται μνημεία, θραύσματα μνήμης, ιδέες μάλλον παρά υλικά αντικείμενα, και βρίσκουν μια θέση στο μουσείο. Χωρίς τους ιδιοκτήτες τους γίνονται κτήματα όλων, εκτίθενται προσιτά και συγχρόνως απρόσιτα, απαγορευμένα στο άγγιγμα των παρόντων, μάρτυρες πολύτιμοι της αφής των από αιώνες κεκοιμημένων.

Με την ανασκαφή το αντικείμενο αποσπάται από τα συμφραζόμενά του. Υπηρετώντας το ουτοπικό όνειρο της «αιώνιας» διατήρησης, η σύγχρονη τεχνολογία επιστρατεύεται για να σταματήσει τη φυσική διαδικασία της φθοράς. Το αρχαίο συντηρείται, «αποκαθίσταται» και εκτίθεται στο κοινό εντελώς αποξενωμένο από την πρωτογενή λειτουργία του. Ο τρόπος έκθεσης οφείλει να σέβεται τη μορφή και τον χαρακτήρα του, ωστόσο δεν μπορεί παρά να εκφράζει την αισθητική των συγχρόνων στις ιδεολογικές ανάγκες των οποίων απευθύνεται.

Με γνώμονα αυτές τις σκέψεις, στην έκθεση των θησαυρών των βασιλικών τάφων των Αιγών αυστηρές, λιτές και διαχρονικά γεωμετρικές φόρμες συνδυάστηκαν με υλικά μοντέρνα και ουδέτερα –μέταλλο, κρύσταλλο, θαμπό αλουμίνιο, συνθετικό γυαλί– που ανταποκρίνονται στις πιο αυστηρές προδιαγραφές. Ό,τι καλύτερο διαθέτει η σύγχρονη διεθνής τεχνολογία στον τομέα της μουσειογραφίας επιστρατεύτηκε, ώστε να εξασφαλιστούν οι καλύτερες δυνατές συνθήκες προστασίας και διαρκούς συντήρησης για τα ευρήματα, χωρίς ωστόσο να χαθεί η ατμοσφαιρικότητα που έπρεπε να έχει αυτή η έκθεση, η οποία απευθύνεται όχι μόνον στη λογική, αλλά και στο συναίσθημα.

Παίζοντας με την τρέχουσα έκφραση «η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως...», πήραμε σαν αξίωμα την ιδέα ότι ο θάνατος, το παρελθόν, το χρώμα και η λήθη είναι σκιά και απουσία χρώματος, ενώ η ζωή και η μνήμη είναι φως και χρώμα. Ο χώρος και όλες οι μουσειακές κατασκευές καλύφθηκαν με τόνους του μπεζ της ομίχλης, του σκούρου γκριζου του κενού, του καφεγκρίζου του χρώματος, του βαθυγάλαζου της νύχτας και κρύφτηκαν στο σκοτάδι. Έτσι δημιουργήθηκε ένας κόσμος σκιών, όπου πάμφωτα και θερμά βασιλεύουν τα αρχαία αντικείμενα, αυτά που πέρα από τον θάνατο «αναστήθηκαν» σε μια ζωή νέα, και όπου, εκτός από τα μνημεία, το μόνο χρώμα είναι η πορφύρα, υπαιγιμός του αίματος των βασιλικών νεκρών που σαν ήρωες αρχαίας τραγωδίας στοιχειώνουν τον τόπο.

Με τη βοήθεια των λειτουργικών μουσειακών κατασκευών ο χώρος πολυδιασπάστηκε και δημιουργήθηκε το στοιχείο της έκπληξης που συνοδεύει τα βήματα του επισκέπτη, σudaυλίζοντας το ενδιαφέρον του. Το σκοτάδι που βασιλεύει στον χώρο γεννά δέος, κάνει τις φωνές να γίνονται ψίθυροι υποβάλλοντας την ατμόσφαιρα της χώρας των νεκρών, όπου ο επισκέπτης πλανιέται ξετυλίγοντας το κουβάρι της μνήμης.

Λιτή και αυστηρή, σχεδόν μινιμαλιστική, και ωστόσο έντονα ατμοσφαιρική, η έκθεση των Θησαυρών των Βασιλικών Τάφων των Αιγών υποβάλλει με ένα σενάριο που ξετυλίγεται στον χώρο μέσα από την αλληλουχία των επιμέρους ενοτήτων. Ο επισκέπτης που κατηφορίζει στα έγκατα του τύμβου-μουσείου βρίσκεται αντιμέτωπος με το σκοτάδι. Σοκαρισμένος αντικρίζει σαν σε όνειρο την εικόνα της Μεγάλης Τούμπας που δεν υπάρχει πια και αποκτά μέσα από ένα τρισδιάστατο μοντέλο μια συνολική εντύπωση του χώρου και των μνημείων. Η πρώτη ενότητα της έκθεσης είναι αφιερωμένη στους Μακεδόνες που ήταν θαμμένοι στη σκιά του βασιλικού τύμβου. Αμέσως μετά βρίσκονται τα ερείπια του μακεδονικού τάφου με τους ελεύθερους κίονες (τάφος IV), ενός μνημείου που χτίστηκε τον 3ο αιώνα π.Χ. στην παρυφή της Μεγάλης Τούμπας για να δεχτεί το λείψανο κάποιου από τους Διαδόχους.

Στη συνέχεια της πορείας βρίσκεται το «ηρώο», το μόνο υπέργειο κτίσμα της συστάδας, ένα μνημείο αφιερωμένο στη λατρεία των εξεχόντων νεκρών, και δίπλα του ο κιβωτιόσχημος τάφος (τάφος I) μίας από τις επτά συζύγους του Φιλίππου Β', πιθανότατα της Νικησίπολης από τις Φερές. Στον χώρο δεσπόζει η εικόνα των θαυμάσιων τοιχογραφιών που κοσμούν τους τοίχους του τάφου, προετοιμάζοντας τον επισκέπτη να προχωρήσει στην καρδιά της έκθεσης που είναι αφιερωμένη στον Φίλιππο Β', τον μεγαλοφυή ηγεμόνα που άλλαξε την πορεία του ελληνισμού. Εδώ, κοντά στον τάφο, ανάμεσα από τα περίτεχνα όπλα, τα σύμβολα της εξουσίας, τα σκεύη και τα υπολείμματα της νεκρικής τελετουργίας, τις χρυσές λάρνακες και τα στεφάνια, τα λαμπρά σκεύη του συμποσίου και τις βαρύτιμες χρυσελεφάντινες κλίνες, δεσπόζει, τρόπαιο μνήμης, «αναστημένη» η χρυσοποίκιλη πανοπλία του Μακεδόνα βασιλιά, πιθανότατα αυτή που φόρεσε όταν ανακηρύχθηκε ηγεμόνας των Πανελλήνων, να σημαδεύει με τη λάμψη του χρυσού και του ελεφαντόδοντου το σχήμα της απουσίας του.

Η επόμενη ενότητα είναι αφιερωμένη στο Αλέξανδρο Δ', τον γιο του Μεγαλέξανδρου και της Ρωξάνης που βρήκε ανάπαυση στη σκιά του δοξασμένου προγόνου του. Η έκθεση κλείνει όπως αρχίζει, με μια σειρά επιτύμβιων στηλών Μακεδόνων από τις Αιγές και την εικόνα του Μανόλη Ανδρόνικου, στη μνήμη του οποίου είναι αφιερωμένο το τμήμα αυτό του πολυκεντρικού μουσείου των Αιγών.

4. Τα μεγάλα αναστηλωτικά έργα

Το 2007 ξεκίνησε το έργο της συντήρησης-αναστήλωσης-ανάδειξης του ανακτόρου των Αιγών. Ολόκληρο το μισοκαταχωμένο μνημείο αποκαλύφθηκε ξανά, ανασκάφηκε συστηματικά στο μεγαλύτερο μέρος του (κοίτες θεμελίωσης, υποβάσεις δαπέδων, περιβάλλον χώρος κλπ.), και τεκμηριώθηκε σχολαστικά με λεπτομερειακή σχεδίαση και αναλυτική καταγραφή των εκατοντάδων διάσπαρτων αρχιτεκτονικών μελών, αλλά και των κατά χώραν σωζόμενων δομών, με 3D laser scanning και χιλιάδες φωτογραφίες και αεροφωτογραφίες, με αποτέλεσμα να είναι ένα από τα καλύτερα τεκμηριωμένα αρχαία κτήρια που υπάρχουν. Εκπονήθηκαν μελέτες συντήρησης και ανάταξης, γεωλογικές, εδαφοτεχνικές, στατικές, αλλά και μελέτες υλικών και κονιαμάτων, και ήδη έχει συντηρηθεί μεγάλο μέρος των δαπέδων και των αρχιτεκτονικών μελών και έχει αρχίσει η ανάταξη των τοίχων. Ός το 2015 προβλέπεται να έχει ολοκληρωθεί η συντήρηση-ανάταξη της δυτικής, νότιας και νοτιοανατολικής πτέρυγας, ενώ στόχος μας είναι μέχρι το 2020 να έχει αναταχθεί και η βόρεια και βορειοανατολική και να έχει αναστηλωθεί ένα σημαντικό τμήμα του περιστυλίου, ώστε η Μακεδονία να αποκτήσει ξανά τον «Παρθενώνα» της.

Μουσείο Αιγών: Απόψεις της έκθεσης.

ΣΕΛ. 34-35: Μουσείο Αιγών: Όπλα του Φιλίππου Β΄.

ΣΕΛ. 36-37: Μουσείο Αιγών: Η προθήκη με τα σύμβολα εξουσίας και διάφορα χάλκινα σκεύη που βρέθηκαν στον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Χάλκινο περίαπτο. Η προσθήκη του αλόγου κάνει μοναδικό το πρωτογεωμετρικό αυτό κόσμημα (9ος αι. π.Χ.).

II. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ Ο ΤΟΠΟΣ

1. Οι Μακεδόνες

Η Θυία γέννησε του Δία που αγαπάει τους κεραυνούς δυο γιους που κατοικούσαν στη γη γύρω από την Πιερία και τον Όλυμπο, τον Μάγνητα και τον Μακεδόνα τον αλογολάτη.

(ΗΣΙΟΔΟΣ, Fr. 3 West-Merkelbach)

Ετσι, με τρόπο ποιητικό, ο Ησίοδος, ένας Βοιωτός που ζει στο τέλος του 8ου αιώνα π.Χ., ορίζει τη φυλετική ταυτότητα και τις συνάψεις των Μακεδόνων και τους τοποθετεί στον πραγματικό γεωγραφικό χώρο, απηχώντας προφανώς τις γνώσεις και τις αντιλήψεις του ακροατηρίου του.

Ο Δίας είναι «πατέρας θεών και ανθρώπων», όμως η μητέρα δίνει ένα ενδιαφέρον κλειδί για την ταυτότητα των γιων της: Κόρη του Δευκαλίωνα και της Πύρρας και αδερφή του Έλληνα, που θα δώσει το όνομά του στον λαό των Ελλήνων, ανήκει στην πρώτη γενιά μετά τον μυθικό κατακλυσμό. Το όνομά της, που παράγεται από το ρήμα *θύω*, τη συνδέει άμεσα με τη θυσία. Θυία είναι η αρχετυπική πρωθιέρεια του Διόνυσου από την οποία οι μαινάδες ονομάζονται Θυιάδες. Η ιερατική δράση της Θυίας και των Θυιαδών επικεντρώνεται κατά την παράδοση στους Δελφούς, ανακαλεί ωστόσο με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο την ιδιαίτερη σύνδεση των γυναικών της Μακεδονίας και μάλιστα των μελών της βασιλικής οικογένειας με τον θεό της έκστασης.

Η στενή σχέση αίματος της μητέρας με τον επώνυμο των Ελλήνων δηλώνει τη συνάφεια των γιων της με τον ελληνικό κορμό, ενώ η αδερφική σχέση του Μάγνητα με τον Μακεδόνα φανερώνει την ιδιαίτερη σύνδεση που φαίνεται να έχουν μεταξύ τους τα δύο συνώνυμά τους ελληνικά φύλα στα μάτια των υπόλοιπων.

Οι Μάγνητες θα δώσουν το όνομά τους στην ανατολική Θεσσαλία. Οι Μακεδόνες στα χρόνια του Ησίοδου βρίσκονται ήδη στην Πιερία και τον Όλυμπο. Η ρίζα *μακ-*, από την οποία παράγεται το επίθετο *μακεδών* ή *μακεδνός*, σημαίνει «μακρύς, ψηλός» («*μακεδνή αίγειρος*» είναι στον Όμηρο η ψηλή λεύκα) και συνδέει το ομώνυμο φύλο με τα ορεινά υψίπεδα απ' όπου εμφανίζονται να ανεβοκατεβαίνουν, ενώ το επίθετο «*ίππιοχαρμής*» φανερώνει τη στενή σχέση των Μακεδόνων με τα άλογα, προοιωνιζόμενο την καταλυτική δράση του μακεδονικού ιππικού ανά τους αιώνες.

Στις αρχές του 5ου αιώνα ο Ελλάνικος (FrGr Hist. 4 ap. 74) θέλει τον μυθικό γενάρχη Μακεδόνα γιο του Αιόλου και έτσι εγγονό του Έλληνα, ενώ ο Ηρόδοτος (I.56.10), λιγότερο ποιητικός, επιμένει να ταυτίζει τους Μακεδόνες με τους Δωριείς: «...το ελληνικόν έθνος... ήταν εξαιρετικά πολυπλόκητο... Όταν οι Καδμείοι το έδιωξαν από την Ιστιαιώτιδα, κατοικούσε στην Πίνδο και ονομαζόταν Μακεδνόν. Από εκεί πάλι πήγε στη Δρυοπίδα και από τη Δρυοπίδα ήρθε στην Πελοπόννησο και ονομάστηκε Δωρικό...» Εξαιρετικά πολύτιμες αυτές οι αναφορές, δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία για την καταγωγή των Μακεδόνων.

Στις αρχές της τελευταίας προχριστιανικής χιλιετίας, ίσως μάλιστα και παλαιότερα, οι κατεξοχήν κτηνοτρόφοι Μακεδόνες βρίσκονται εγκατεστημένοι στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές του Ολύμπου και της γειτονικής οροσειράς που ο Ηρόδοτος ονομάζει Μακεδονικόν όρος και σήμερα είναι γνωστή με το όνομα Πιέρια όρη. Από εκεί σιγά σιγά απλώθηκαν στις εύφορες πεδιάδες της Πιερίας, της Ημαθίας και της Βοττιαίας και με τη στιβαρή καθοδήγηση του Αλέξανδρου Α' (496-454 π.Χ.) και αργότερα του Φιλίππου Β' (359-336 π.Χ.) επεξέτειναν την κυριαρχία τους σε ολόκληρη την περιοχή, που πήρε από αυτούς το όνομα Μακεδονία.

Απολαμβάνοντας την αυτάρκεια που τους εξασφάλιζαν τα άφθονα κοπάδια, τα δάση και οι εύφορες κοιλάδες, χωρίς λιμάνια και νησιά, χωρίς να χρειαστεί να στραφούν στο εμπόριο, οι Μακεδόνες, όπως και τα άλλα ακριτικά βόρεια και βορειοδυτικά ελληνικά φύλα –Μολοσσοί, Ορέστες, Εορδοί, Ελιμιώτες κλπ.–, έμειναν έξω από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις του Νότου που οδήγησαν στη δημοκρατία και διατήρησαν ως τον 4ο προχριστιανικό αιώνα θεσμούς, ήθη και παραδόσεις που ανακαλούν την κοινωνία των ομηρικών επών.

Οργανωμένοι με βάση το αρχαϊκό σύστημα των γενών και των πατριών, αναγνώριζαν ως απόλυτο ηγεμόνα τους τον βασιλιά, η εξουσία του οποίου στηριζόταν στην εξ αίματος καταγωγή του. Όπως για τους Σπαρτιάτες, έτσι και για τους Μακεδόνες, μέχρι το τέλος της ύπαρξής τους ως ανεξάρτητο κράτος, βασικό χαρακτηριστικό τους θα παραμείνει η βασιλεία. Ακολουθώντας το πανάρχαιο μοντέλο, ο βασιλιάς είναι η κεφαλή του λαού του. Το όνομα Κάρανος (από την λέξη *κάρα*, δηλαδή κεφαλή) ενός μυθικού βασιλικού προπάτορα σημαίνει ακριβώς «ο επικεφαλής» και πιθανότατα ήταν ο παραδοσιακός χαρακτηριστικός τίτλος του Μακεδόνα βασιλιά.

Χαρακτηριστικά χειροποίητα πήλινα αγγεία πρωτογεωμετρικών χρόνων από τη νεκρόπολη των Αιγών: οينوχόη με διπλή προχοή και κάνθαρος με κομβιόσχημες λαβές (10ος-8ος αι.).

◀ Ο Διόνυσος, μια συντρόφισσά του και η Αφροδίτη. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του «ζωγράφου των Μυστών» που διακοσμούσε μια αρυβαλοειδή λήκυθο από τον τάφο της βασίλισσας Ευρυδίκης (μέσα του 4ου αι. π.Χ.).

*Χαρακτηριστικά χειροποίητα πήλινα αγγεία πρωτογεωμετρικών χρόνων από τη νεκρόπολη των Αιγών:
οινοχόες με υπερυψωμένη προχολή και κάνθαροι (9ος-8ος αι.).*

Τροχήλατα αγγεία (αμφορίσκος και σκύφος) με χαρακτηριστική πρωτογεωμετρική διακόσμηση (9ος-8ος αι. π.Χ.).

*Χάλκινα και σιδερένια ξίφη από τις Αιγές και τη Μακεδονίδα γη
(14ος-4ος αι. π.Χ.).*

2. Γη Μακεδονίς

...στρατοπεδεύοντας ο στρατός του Ξέρξη κατέλαβε όλη την παραθαλάσσια περιοχή ξεκινώντας από τη Μυγδονία και την πόλη Θέρμη μέχρι τις εκβολές του ποταμού Λουδία και του Αλιάκμονα, που σμίγοντας τα νερά τους στην ίδια κοίτη χωρίζουν τη γη τη Βοττιαίδα από τη Μακεδονίδα.

(ΗΡΟΔΟΤΟΣ VII.12)

Περιγράφοντας τον όγκο της περσικής στρατιάς ο Ηρόδοτος, αυτόπτης μάρτυς του χώρου, μας δίνει μια πολύτιμη πληροφορία για τον τόπο. Η κατάληξη *-ίς, -ίδος* σε έναν γεωγραφικό όρο δηλώνει στο ιδιόλεκτο του συγγραφέα τον τόπο που ανήκει σε κάποιον, την κοιτίδα του ομώνυμου φύλου. Η Βοττιαίς, η γη των Βοττιαίων όπου βρίσκεται η Πέλλα, εκτεινόταν στα βόρεια των ποταμών και του Θερμαϊκού κόλπου. Στα νότια ήταν η Μακεδονίς με τη στενή πεδιάδα της Ημαθίας, τις καταπράσινες λοφοσειρές, τα πυκνά δάση, τα άφθονα λιβάδια και τα εύφορα οροπέδια του βουνού των Πιερίδων Μουσών και του νοτιοανατολικού Βερμίου. Εδώ, στην προστατευμένη από τον βοριά αγκαλιά που σχηματίζεται στα δυτικά Πιέρια, επάνω από τη στενή κοιλάδα του Αλιάκμονα που διασχίζει τα δύο βουνά, στον αχανή ερειπιώνα όπου οι πλούσιες αρχαϊκές κυράδες κοιμούνται φορώντας στα πόδια αρμαθιές χάλκινα βραχιόλια και κεχριμπάρια στον λαιμό, στον τόπο που τον φυλάγουν ακόμα οι νεκροί πολεμιστές, κρατώντας σφιχτά στο στήθος το σπαθί τους, φαίνεται πως βρισκόταν η Λεβαίη, το αρχαίο κέντρο των Μακεδόνων.

Ακολουθώντας τα παλιά μονοπάτια χρειάζεται κανείς να περπατήσει λιγότερο από τέσσερις ώρες για να κατηφορίσει στον κάμπο, στον τόπο όπου διάλεξαν οι Μακεδόνες να χτίσουν την πρώτη τους πόλη, τις Αιγές. Η εικόνα όμως που θα

Μακεδονίς γη: Το πέρασμα του Αλιάκμονα ανάμεσα από τα Πιέρια και το Βέρμιο.

αντίκριζε ο αρχαίος διαβάτης αγναντεύοντας από την ακρόπολη των Αιγών ήταν πολύ διαφορετική από τη σημερινή: ο Θερμαϊκός κόλπος εισχωρούσε βαθιά μέσα στη μακεδονική λεκάνη και ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του σημερινού κάμπου ήταν θάλασσα. Στην περιοχή της Πέλλας υπήρχε βαθύ λιμάνι και ένα μικρό νησί. Ο Αλιάκμονας κυλούσε βορειότερα και σμίγοντας με τον Λουδία δημιουργούσαν ένα δυσκολοδιάβατο σύνορο. Ελώδεις εκτάσεις έκαναν απρόσιτη στα πλοία τη νότια ακτογραμμή του Θερμαϊκού και ένα πυκνό δάσος με αιωνόβια δέντρα και άγρια θηρία –όπως αυτό που θυμούνταν οι παλαιότεροι μέχρι το 1937, πριν από τον μεγάλο αναδασμό για να μοιραστεί καλλιεργήσιμη γη στους πρόσφυγες– σκέπαζε το μεγαλύτερο κομμάτι της ημαθιώτικης πεδιάδας.

Ο πιο σύντομος δρόμος για όποιον ήθελε από την Ανατολή ή τον Βορρά να φτάσει στη νότια Ελλάδα διά ξηράς ήταν να περάσει τον Αξιό, να διασχίσει τη Βοττιαίδα και περνώντας τον Λουδία και τον Αλιάκμονα να φτάσει στη χώρα των Αιγών. Από εκεί, παίρνοντας τον ορεινό δρόμο που διέσχισε τα Πιέρια περνώντας από τη Λεβαίη, μπορούσε με ταχύτητα και ασφάλεια να φτάσει στην Ελασσόνα και τη Θεσσαλία ή να κατευθυνθεί προς τα δυτικά, στην Αιανή, την Ελίμεια και την Ήπειρο. Οι προϊστορικοί οικισμοί τεκμηριώνουν την αρχαιότητα του δρόμου των Πιερίων, η πυκνότητα των εγκαταστάσεων όλων των εποχών τη διαχρονική χρήση του και τα έξι κάστρα που τον φρουρούν μαρτυρούν τη στρατηγική σημασία του. Επιπλέον, τα νεότερα ευρήματα των ανασκαφών της ορεινής Μακεδονίδος, ανατρέποντας την ιδεοληψία που θέλει τους ορεινούς οικισμούς απομονωμένους και οπισθοδρομικούς, μιλούν εύγλωττα για επαφές, σχέσεις και ανταλλαγές των Μακεδόνων του βουνού με τα μεγάλα κέντρα της νότιας Ελλάδας, αποδεικνύοντας ότι εδώ βρισκόταν ο βασικός άξονας χερσαίας επικοινωνίας του Βορρά με τον Νότο, απ' όπου πέρασε το 480 π.Χ. και η στρατιά του Ξέρξη.

Και δεν είναι βέβαια καθόλου τυχαίο ότι οι Μακεδόνες διάλεξαν ακριβώς το σημείο, όπου αυτός ο πανάρχαιος δρόμος συναντά εκείνον που έρχεται από την παραλία του Θερμαϊκού, από τα γειτονικά λιμάνια της Πύδνας και της Μεθώνης, για να χτίσουν την πρώτη τους πόλη· την πόλη που με τα νώτα στραμμένα στο πατρογονικό βουνό και το μέτωπο καλά φυλαγμένο από τον Αλιάκμονα θα γινόταν η αφετηρία της εξάπλωσης, το λίκνο της πιο ένδοξης βασιλικής δυναστείας: την πόλη που αναδύεται σιγά σιγά από τους ασφοδελούς λειμώνες της λήθης και αποκτά ξανά το όνομά της: Αιγεία.

Μακεδονία γη: Το οροπέδιο όπου βρισκόταν η Λεβαίη, το αρχαίο κέντρο των Μακεδόνων.

Μακεδονία γη: Λεπτομέρεια μυκηναϊκού ξίφους με σπειρομαϊάνδρο.
Αιχμές δόρατος και ακοντίου της ύστερης Εποχής του Χαλκού.
Χάλκινο κόσμημα με μορφή γρύπα.

Μελανόμορφα αττικά αγγεία (κύλικα και σκύφος) από νεκροταφείο της περιοχής της αρχαίας Λεβαΐης: στην αγγειογραφία του «ζωγράφου του Αίμονος» ο Διόνυσος πλαισιώνεται από σάτυρο και μαινάδα που χορεύει (α' τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.).

Μακεδονία γη: Μαρμάρινο κεφάλι τρίμορφης Εκάτης (2ος αι. μ.Χ.).

Μακεδονία γη: Πήλινο ειδώλιο ένθρονης θεάς (αρχές 5ου αι. π.Χ.).

*Ασημένια σκουλαρίκια,
φιδόμορφη απόληξη ασημένιας αλυσίδα
και χρυσό περίαπτο με μορφή λιονταριού,
κτηρίσματα ταφών από την περιοχή
της αρχαίας Λεβαΐης (5ος αι. π.Χ.).*

*Λίθινη μήτρα για την κατασκευή χρυσών κοσμημάτων με χαρακτηριστικά μυκηναϊκά θέματα
(ιερός κόμβος, διπλός πέλεκυς) από τις Αιγές.*

3. Αιγαί-Αιγεί, η πρώτη πόλη των Μακεδόνων

Η παλαιότερη γνωστή εγκατάσταση στην περιοχή των Αιγών βρίσκεται στον κάμπο σε μια τούμπα της πρώιμης χαλκοκρατίας (3η χιλιετία π.Χ.). Στο τέλος της Εποχής του Χαλκού ο οικισμός, ακολουθώντας τη γενικότερη τάση, μετακινήθηκε προς τις υπώρειες του βουνού, στα δυτικά της σημερινής Βεργίνας. Μνημείο μοναδικό στο είδος του, το εντυπωσιακό νεκροταφείο της πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, αλλά και μια σειρά οικισμοί και νεκροταφεία της ίδιας περιόδου, διάσπαρτα ολόγυρα, μαρτυρούν την πυκνή κατοίκηση της περιοχής που από τις αρχές της τελευταίας προχριστιανικής χιλιετίας ήταν ένα πολύ σημαντικό κέντρο.

Η κορυφογραμμή των Πιερίων προς τα νότια, ο Αλιάκμονας προς τα δυτικά και τα βόρεια και ο ποταμός Άσκορδος προς τα ανατολικά ορίζουν τον ιστορικό χώρο των Αιγών, της μητρόπολης των Μακεδόνων. Οι επιφανειακές έρευνες και οι ανασκαφές σε αυτή την τεράστια έκταση που ξεπερνά τα 65.000.000 τ.μ. έδειξαν ότι *αί Αιγεί*, όπως δηλώνει ο πληθυντικός του ονόματός τους, αλλά και όπως συμβαίνει με όλα τα παλιά ελληνικά κέντρα που η αρχή τους χάνεται στην αχλή του μύθου –Αθήναι, Θήβαι, Μυκῆναι, Αμύκλαι, Φεραί κ.ο.κ.–, ήταν ένα «ανοιχτό» πολεοδομικό μόρφωμα με μικρούς και μεγαλύτερους συνοικισμούς, διάσπαρτους γύρω από έναν κεντρικό πυρήνα, το άστυ.

Κέντρο ενός κράτους με αρχέγονες δομές που ανακαλούν την κοινωνία των ομηρικών επών, οι Αιγές έμειναν ως το τέλος μια πόλη «κατὰ κώμας», ένα οικιστικό σύνολο που εξελίχθηκε οργανικά, χωρίς αυστηρά προκαθορισμένο σχέδιο, και αποτυπώνει στον χώρο την εικόνα μιας κοινωνίας στηριγμένης στην αριστοκρατική δομή των γενών με άξονα συνοχής τη βασιλική παρουσία και εξουσία.

Με έκταση περίπου 800 στρέμματα, το τειχισμένο άστυ ήταν χτισμένο στο κέντρο της χώρας των Αιγών. Εδώ, στην πλαγιά που εκτείνεται ανάμεσα στα σημερινά χωριά Βεργίνα και Παλατίτσια, εκτός από την οχυρή ακρόπολη και τα ιερά, βρίσκονταν τα παλάτια και οι τάφοι των βασιλέων.

Η λέξη Αιγεί προέρχεται από την ίδια ρίζα με τη λέξη *αίγα* και σημαίνει «ο τόπος με τα πολλά κοπάδια». Όπως μαρτυρεί το όνομά της, η οικονομία της πόλης στηριζόταν στην κτηνοτροφία. Το δάσος με τα πολλά θηράματα και την άφθονη ξυλεία, που στα χέρια του βασιλιά γινόταν κύριο επιχείρημα της εξωτερικής του πολιτικής, αλλά και το γειτονικό ποτάμι που λειτουργούσε σαν υδάτινος δρόμος για τη μεταφορά της ξυλείας, προσφέροντας συγχρόνως πλούσιο ψάρεμα, συμπλήρωναν τον πλούτο, εξασφαλίζοντας την ευημερία της πόλης. Η ανεξέλεγκτη εξάπλωση της νεκρόπολης στον κάμπο δείχνει ότι η γεωργία μάλλον δεν έπαιζε τον πρωτεύοντα ρόλο, ωστόσο μαζί με την αμπελοργία και τη δενδροκαλλιέργεια, για την οποία η λοφώδης αυτή περιοχή προσφέρει μέχρι σήμερα ιδανικές συνθήκες, εξασφάλιζαν την αυτάρκεια της παραγωγής.

Και ενώ η παλιά μακεδονική πρωτεύουσα με τις αρχαιότροπες οικονομικές δομές, που στηρίζονταν κατά κύριο λόγο στην κατοχή και τη νομή της γης, δεν έγινε ποτέ ένα σημαίνον βιοτεχνικό και εξαγωγικό κέντρο, ήταν μέχρι τα ελληνιστικά χρόνια, ακριβώς εξαιτίας της γενικότερης ευημερίας των κατοίκων της και κυρίως εξαιτίας της παρουσίας εδώ της πολυμελούς βασιλικής αυλής, μια πολύ ενδιαφέρουσα αγορά για προϊόντα, αλλά και για υπηρεσίες περιωπής.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: *Χάλκινες πόρπες (10ος-7ος αι. π.Χ.).*

*Χαρακτηριστικά πήλινα ελαιοδοχεία (αρτόσχημα αλάβαστρα)
των υπομυκηναϊκών χρόνων (11ος αι. π.Χ.) από τις Αιγές.*

Πήλινος τροχήλατος αμφορίσκος με πρωτογεωμετρική διακόσμηση και χειροποίητος κάνθαρος.

*Χαρακτηριστικά χάλκινα περιάλπτα
(9ος-8ος αι. π.Χ.).*

Μικροσκοπικό χάλκινο ειδώλιο πουλιών που ερωτοτροπούν (7ος αι. π.Χ.).

4. Η ζωή στις Αιγές

Ακολουθώντας το μυθικό αρχέτυπο των ηρώων, το κυνήγι του κάπρου σημάδευε την τελετή ενηλικίωσης κάθε νεαρού Μακεδόνα, που για να θεωρηθεί άντρας σωστός έπρεπε να σκοτώσει ένα αγριογούρουνο. Το κυνήγι και ο πόλεμος ήταν οι κύριες δραστηριότητες του άντρα, το σκυλί και το άλογο οι αχώριστοι σύντροφοί του, τα κοπάδια και η γη η περιουσία του. Εκτός από τους πολύ πλούσιους, οι κάτοικοι των Αιγών ασχολούνταν οι ίδιοι με τα κοπάδια, τα αμπέλια και τα χωράφια τους. Σε μια κοινωνία με τόσες ανάγκες δεν έλειπαν βέβαια και οι κάθε είδους τεχνίτες, ντόπιοι και ξένοι, χτίστες, πετράδες, ξυλουργοί, πηλοπλάστες, μεταλλουργοί, βυρσοδέψες, αλλά και οι καλλιτέχνες, γλύπτες, ζωγράφοι, χρυσοχόοι και τορευτές που μας άφησαν θαυμάσια δείγματα της τέχνης τους.

Η άθληση ήταν μια ασχολία ιδιαίτερα αγαπητή και μάλιστα όχι μόνο για τους νέους, αφού τα μικρά ελαιοδοχεία και οι στλεγγίδες, οι ιδιόμορφες ξύστρες, με τις οποίες καθαρίζονταν από το λάδι, τον ιδρώτα και τη σκόνη μετά την άσκηση, είναι το βασικό, διαχρονικό αξεσουάρ που δεν έλειπε από το σπίτι κανενός. Εξίσου αγαπητή ασχολία φαίνεται πως ήταν η μουσική, το τραγούδι και ο χορός. Υπήρχαν χοροί ένοπλων αντρών και σε έναν τέτοιο δολοφονήθηκε ο νεαρός βασιλιάς Αλέξανδρος Β'. Στο βαθύσκιο δάσος και στα ανθισμένα λιβάδια του βουνού των Μουσών το μελαγχολικό τραγούδι της φλογέρας και οι συριγμοί των σουραυλιών των μοναχικών τσομπάνηδων έκοβαν την πολύβουη σιωπή, ενώ οι οργιαστικοί ρυθμοί της γκάιντας, των τυμπάνων και των κροτάλων του διονυσιακού θιάσου εναλλάσσονταν με τη νηφάλια φωνή της απολλώνιας λύρας. Και οι βασιλιάδες των Αιγών φρόντιζαν να γίνονται γιορτές και πανηγύρια με αγώνες μουσικούς και γυμνικούς, όπου οι νέοι αθλητές φανέρωναν την ομορφιά και τη δεξιότητα του κορμιού τους, εκτονώνοντας την ορμή τους, και όλοι μαζί γλεντούσαν με χορό και με τραγούδι.

Όπως και σε όλη την υπόλοιπη Ελλάδα, απαραίτητο συστατικό κάθε δημόσιας ή ιδιωτικής γιορτής, το συμπόσιο, που ακολουθεί κατά κανόνα το κοινό γεύμα, αποτελούσε για τους άντρες την πεμπτουσία της κοινωνικής ζωής. Το βασιλικό παλάτι, οι χώροι συνάθροισης των ιερών, τα καλύτερα δωμάτια των σπιτιών, οι αυλές, οι κήποι και τα άλση γίνονται ο χώρος του συμποσίου, για το οποίο προορίζονται τα ακριβότερα και πολυτελέστερα έπιπλα και σκεύη κάθε νοικοκυριού. Ο Όμηρος περιγράφει συχνά την προετοιμασία του συμποσίου: λουτρό με νερό που ζεσταίνεται σε χάλκινο λεβέτι, μασάζ με λάδι, καθαρά ρούχα και ύστερα απόλαυση του κρασιού, αλλά και της μουσικής, της απαγγελίας των ποιητών και της συζήτησης των συνδαιτυμόνων.

Στην εποχή των επών, από τον 10ο μέχρι τον 7ο αιώνα, τα συμπόσια των Μακεδόνων είναι αρκετά λιτά. Τα αγγεία είναι πήλινα, συνήθως ντόπια χειροποίητα και ακόσμητα – μικροί αμφορείς και υδρίες για τη μεταφορά του οίνου και του νερού, οι χαρακτηριστικές κανάτες με την υπερυψωμένη προχοή (οπισθότιμητες πρόχοι) για το σερβίρισμα, πολύ μεγάλα ποτήρια, οι σκύφοι με τις χαρακτηριστικές κομβιόσχημες λαβές, και ο κάνθαρος, αγαπημένος του Διόνυσου και των Μακεδόνων, σε όλες τις παραλλαγές του. Υπάρχουν επίσης κύπελλα με μακριές λαβές για την άντληση που θυμίζουν έντονα τα ξύλινα πρότυπά τους και ανακαλούν παρόμοια σκεύη που χρησιμοποιούν διαχρονικά οι νομάδες κτηνοτρόφοι, ενώ δεν λείπουν και οι πήλινες σουπιέρες και γαβάθες. Παράλληλα με την ντόπια κεραμική εμφανίζονται και εισηγμένα προϊόντα, τροχήλατοι σκύφοι και αμφορίσκοι, διακοσμημένοι με ομόκεντρους κύκλους που εισάγουν τους Μακεδόνες στη μόδα της Γεωμετρικής Εποχής.

Ο Άδυμος: Λεπτομέρεια από την παράσταση της επιτύμβιας στήλης του Κλεωνύμου (β' μισό του 4ου αι. π.Χ.).

Η επίστεψη και η επιγραφή της επιτύμβιας στήλης του Κλεωνύμου (β' μισό του 4ου αι. π.Χ.).

Στα αρχαϊκά χρόνια το συμπόσιο αποκτά την «κλασική» μορφή του: μετά το δείπνο οι συνδαιτυμόνες πλένονται, μυρώνονται, στεφανώνονται και ξαπλώνουν στα ανάκλιντρα για να απολαύσουν το κρασί, που είναι πάντα ανακατεμένο με νερό σε αναλογία που ορίζει ο συμποσίαρχος, ώστε να ελέγχεται ο χρόνος και ο βαθμός της μέθης. Τότε, μαζί με τους Τημενίδες, έρχονται στις Αιγές και οι νέες τάσεις στην οικοσκευή του συμποσίου. Δίπλα στις πατροπαράδοτες οπισθότμητες πρόχους και τους κανθάρους εμφανίζονται μεγάλοι και μικρότεροι μελανόμορφοι κιονωτοί κρατήρες, κοτύλες και σκύφοι, μικρές και μεγάλες κύλικες από την Κόρινθο, την ανατολική Ιωνία, τα νησιά, τα εργαστήρια των αποικιών του Θερμαϊκού και την Αθήνα.

Ο βαθμός της διείδυσης των προϊόντων των εμπορικών κέντρων στην αγορά των Αιγών αυξομειώνεται, ακολουθώντας τις γενικότερες ιστορικές εξελίξεις που υπαγορεύουν και τις τάσεις της μόδας. Ωστόσο, πάντα, δίπλα στα εισηγμένα σκεύη συμποσίου υπάρχουν και οι ντόπιες απομιμήσεις τους, αλλά και τοπικές δημιουργίες με το χαρακτηριστικό γκριζό χρώμα και σχήματα, όπως οι κομποί δίνοι με τις πηνιόσχημες λαβές που μιμούνται προφανώς μετάλλινα πρότυπα. Άλλωστε τα χάλκινα αγγεία –λέβητες, υδρίες, κανάτες, λεκάνες και κάθε είδους φιάλες– αποτελούν πια βασικό τμήμα της πολύτιμης οικοσκευής. Μετάλλινα και πήλινα τα προϊόντα των τοπικών εργαστηρίων διακρίνονται για τη γεωμετρική λιτότητα και τη λειτουργική καθαρότητα της φόρμας τους και για την ανύπαρκτη ή περιορισμένη στο ελάχιστο διακόσμηση, τάσεις που θα αποτελέσουν διαχρονικό γνώρισμα της μακεδονικής τέχνης μέχρι τα ύστερα κλασικά χρόνια.

Αναγκασμένοι να αντιμετωπίζουν πιο τραχιές και δύσκολες καιρικές συνθήκες, οι Έλληνες του Βορρά θα πρέπει στην καθημερινότητά τους να απείχαν αρκετά από την εικόνα της ηρωικής γυμνότητας, με την οποία είμαστε εξοικειωμένοι από τις μυθικές εξιστορήσεις. Οι Μακεδόνες φορούσαν κατά κανόνα έναν ζωσμένο χιτώνα, ένα απλό μάλλινο φόρεμα, συνήθως

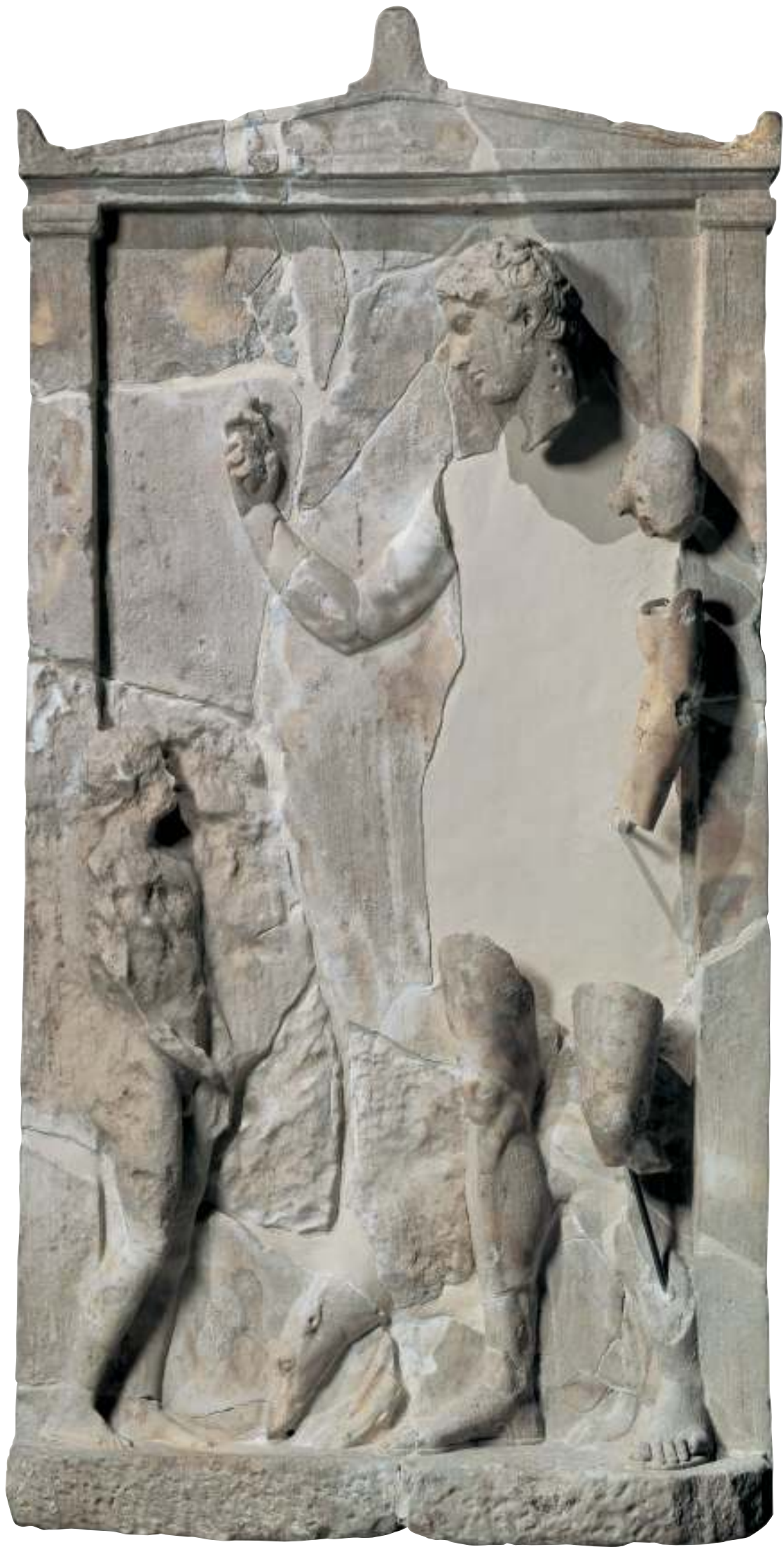
με μανίκια, που έφτανε περίπου ως τα γόνατα. Το συνηθισμένο τους πανωφόρι ήταν η χλαμύδα, μια αρκετά βαριά μάλλινη κάπα που πορπώνεται στο στήθος ή στον ώμο. Δερμάτινες μπότες ή ψηλά σαντάλια και ένα είδος τραγιάσκας από δέρμα ή τσόχα, η περίφημη μακεδονική *καυσία*, συμπλήρωναν μια ενδυμασία κατάλληλη για πορεία, δουλειά και κυνήγι στο κρύο, ενώ οι τσομπάνηδες και οι ξωμάχοι δεν περιφρονούσαν καθόλου τα βαριά πανωφόρια και τα σκουφιά από απλές ακατέργαστες προβιές, που τους εξασφάλιζαν προστασία έστω και χωρίς κομψότητα.

Το μικρό σιδερένιο μαχαίρι που χρησιμοποιείται και σαν ξυράφι είναι το πιο βασικό στοιχείο του αντρικού εξοπλισμού, ενώ, εκτός από τις περόνες που κούμπωναν τα ρούχα τους, το μοναδικό κόσμημα είναι ένα λιτό δαχτυλίδι, συνήθως σιδερένιο ή χάλκινο που χρησιμεύει και σαν σφραγίδα. Το αληθινό καμάρι όμως και το στολίδι κάθε άντρα είναι τα όπλα του, αντικείμενα ακριβά και πολύτιμα που μπορούν να του σώσουν την τιμή και τη ζωή και που κάποτε αξίζουν πραγματικά μια ολόκληρη περιουσία.

Τα επιτύμβια μνημεία μάς έσωσαν μερικά ονόματα κατοίκων των Αιγών: Ο Άδυμος, ο Πευκόλαος, ο Κλεώνυμος, ο Περίων, ο Δρύκαλος, ο Αντίγονος, ο Αλκέτας, ο Ερεβραίος, ο Φιλώτας, ο Δημαίνετος, ο Δημήτριος έζησαν και μόχθησαν στις Αιγές, πολέμησαν όπου τους κάλεσε το καθήκον και γύρισαν να αναπαυτούν στην ιερή γη της πάτριας πόλης.

Το κυνήγι του κάπρου: μαρμάρινο σύνταγμα φυσικού μεγέθους, πιθανότατα ανάθημα στο Γυμνάσιο των Αιγών (334-330 π.Χ.).

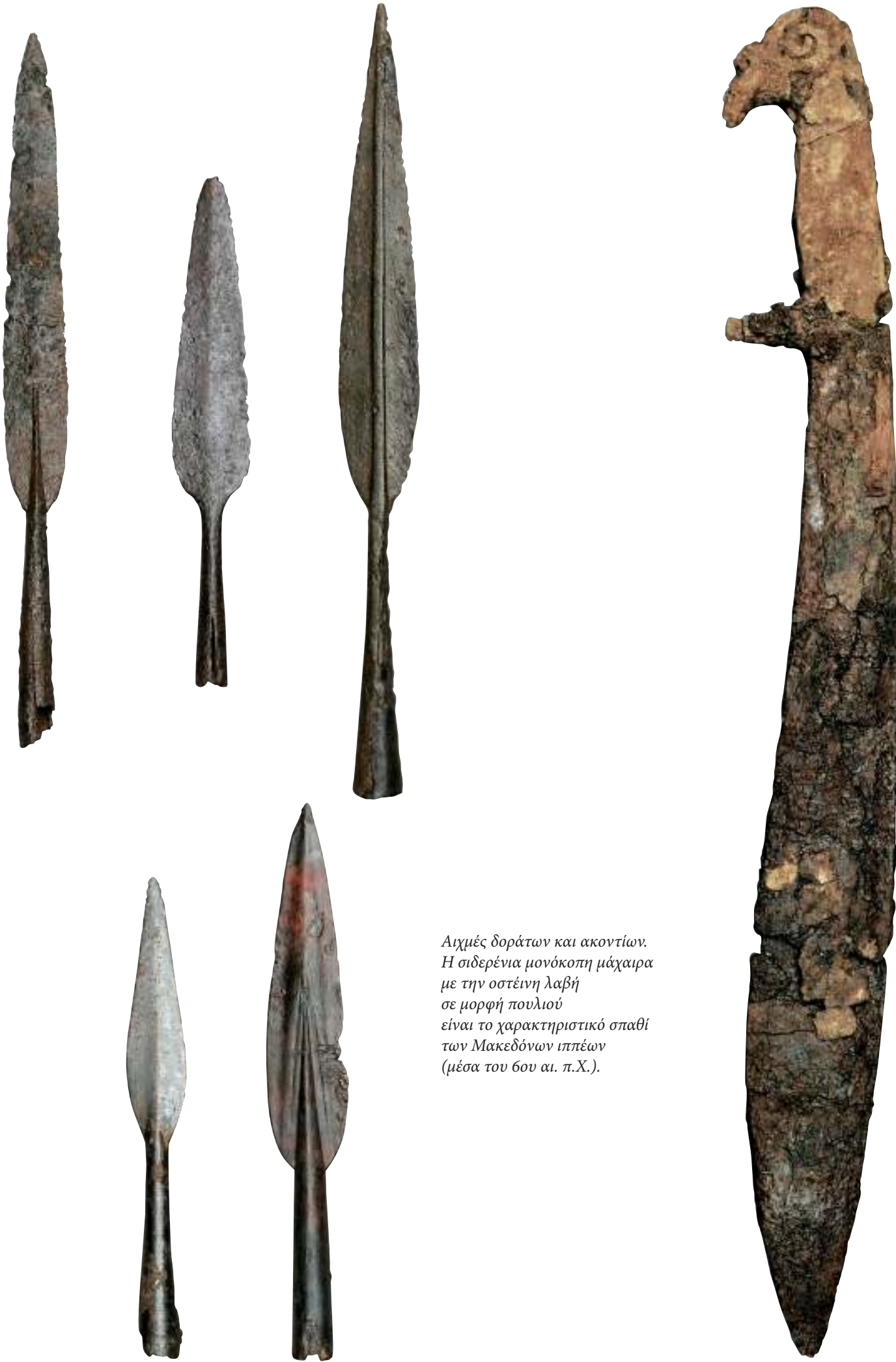

*Η στήλη του Αντιγόνου, 340-330 π.Χ.
Συντροφευμένος από τον σκύλο
και τον υπηρέτη του ο νεαρός Αντίγονος
εκφράζει το αριστοκρατικό ιδεώδες
του «καλού καγαθού» που εμπνέει
τους νεαρούς Μακεδόνες εταίρους.
Έργο ενός πολύ επιδέξιου γλύπτη
που όπως δείχνει το ντόπιο μάρμαρο
εργαζόταν στην περιοχή, έχοντας
αφομοιώσει τα διδάγματα
της τέχνης του Πραξιτέλη.*

Χάλκινο κράνος Μακεδόνα ιππέα (μέσα του 6ου αι. π.Χ.).

*Αιχμές δοράτων και ακοντίων.
Η σιδερένια μονόκοπη μάχαιρα
με την οστέινη λαβή
σε μορφή πουλιού
είναι το χαρακτηριστικό σπαθί
των Μακεδόνων ιππέων
(μέσα του 6ου αι. π.Χ.).*

Σιδερένια μονόκοπη μάχαιρα, σιδερένια αιχμή, σύνδεσμος και σαυρωτήρας (κάτω απόληξη) σάρισας, του περίφημου μακεδονικού ακοντίου που το μήκος του έφτανε τα έξι μέτρα (4ος αι. π.Χ.).

*Σιδερένιες αιχμές δοράτων και
ακοντίων (6ος-4ος αι. π.Χ.).*

Χάλκινη και σιδερένιες σπλεγγίδες, οι χαρακτηριστικές «ξύστρες» με τις οποίες οι αθλητές καθάριζαν το σώμα τους από το λάδι, τη σκόνη και τον ιδρώτα μετά την άθληση (4ος αι. μ.Χ.).

Κορινθιακοί αρύβαλοι, τα χαρακτηριστικά σφαιρικά ελαιοδοχεία-μυροδοχεία των αρχαϊκών χρόνων (6ος αι. π.Χ.).

Ειδώλιο του θεού Πάνα που παίζει σύριγγα. Βρέθηκε στην ταφική συστάδα των βασιλισσών (340-330 π.Χ.).

Δύο πήλινα μελανοδοχεία (4ος και 3ος αι. π.Χ.).

Στικτά και ερυθρόμορφα ληκύθια, τα χαρακτηριστικά ελαιοδοχεία-μυροδοχεία των κλασικών χρόνων στη νεκρόπολη των Αιγών (5ος και 4ος αι. π.Χ.).

Τροχήλατος πρωτογεωμετρικός σκύφος με τη χαρακτηριστική διακόσμηση των ομόκεντρων κύκλων.

Η πήλινη χειροποίητη γαβάθα και η χειροποίητη κανάτα με ψηλή προχοή είναι από τα πιο χαρακτηριστικά σκεύη της πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (10ος-7ος αι. π.Χ.).

Χαρακτηριστικά σκεύη της πρώιμης Εποχής του Σιδήρου είναι και οι χειροποίητοι κάνθαροι με το μεγάλο μέγεθος και τις τονισμένες λαβές.

Εισηγμένοι από τα παράλια του Θερμαϊκού στις Αιγές οι δύο μελανόμορφοι κρατήρες, με τα χαρακτηριστικά διακοσμητικά θέματα –χταπόδι και άγρια αιλουροειδή που πλαισιώνουν νεροπούλι και τράγο που βόσκει-, αποτελούν ένδειξη σχετικής πολυτέλειας στα μακεδονικά συμπόσια του 6ου αι. π.Χ.

Οι χαρακτηριστικές πήλινες οινοχόες, που το στόμιό τους θυμίζει τριφύλλι σε διάφορες παραλλαγές (αττικές, κορινθιακές, κανονικού μεγέθους ή μινιατούρες), αποτελούν ένα ιδιαίτερα αγαπητό προϊόν εισαγωγής στην αγορά των Αιγών ολόκληρο τον 6ο αι. π.Χ.

Ο κομψός σκύφος με το λιοντάρι και η ρηχή κύλικα με τις εραλδικές σφίγγες – δύο χαρακτηριστικά ποτήρια της αρχαϊκής εποχής – τεκμηριώνουν τις σχέσεις των Αιγών με τα ιωνικά κέντρα (6ος αι. π.Χ.).

Οι κορινθιακές κοτύλες με την εξαιρετικά λιτή διακόσμηση, οι σκουρόχρωμοι λιτοί κάνθαροι και οι βαθιές ιωνικές κύλικες ήταν τα δημοφιλή ποτήρια στα συμπόσια των Αιγών του 6ου αι. π.Χ.

Οι σκουρόγκριζοι μικροί πήλινοι λέβητες με τις πηνιόσχημες λαβές, που μιμούνται προφανώς μεταλλικά πρότυπα και έχουν τη λειτουργία των κρατήρων, οι καθαροειδείς κοτύλες και φυσικά οι κάνθαροι, τα διαχρονικά ποτήρια, με μόνο στολίδι την καθαρότητα της μορφής τους και μια ελαφριά στίλβωση, είναι τα πιο συνηθισμένα συμποτικά αγγεία της ντόπιας παραγωγής του 6ου αι. π.Χ.

Ο μεγάλος χάλκινος κρατήρας με τα εξαιρετα ανάγλυφα προσωπεία στις προσφύσεις των λαβών είναι ένα χαρακτηριστικό προϊόν της μακεδονικής μεταλλοτεχνίας του 4ου αι. Σκεύη σαν και αυτό τεκμηριώνουν την πολυτέλεια των μακεδονικών συμποσίων στα χρόνια της μεγάλης ακμής (340-330 π.Χ.).

Το «ντρεσάρισμα του αλόγου» που διακοσμεί τον μεγάλο ερυθρόμορφο σκύφο φανερώνει τις συνήθειες και τις προτιμήσεις των Μακεδόνων πελατών του Αθηναίου αγγειογράφου (440-420 π.Χ.).

Ο συμπότης, ανακεκλιμένος, απολαμβάνει την παρουσία της αυλητρίδας, ενώ τον σεβρίζει ο νεαρός οινοχόος. Χαρακτηριστική σκηνή συμποσίου σε ερυθρόμορφη αττική οινοχόη των ύστερων κλασικών χρόνων που βρέθηκε στη νεκρόπολη των Αιγών (340-330 π.Χ.).

Το αρωματοδοχείο με το ιδιαίτερα εξεζητημένο σχήμα, η μικροσκοπική κανατούλα και τα δύο ποτήρια -η κοτύλη και ο κάλυκας στον οποίο είναι γραμμένη η λέξη ΥΓΕΙΑ- είναι αγγεία χαρακτηριστικά για την οικοσκευή των συμποσίων του 4ου αι. π.Χ.

Ιδιαίτερα δημοφιλείς στις Αιγές των πρώιμων ελληνοιστικών χρόνων είναι οι χάλκινοι κάνθαροι, αλλά και οι μεγάλες χάλκινες γαβάθες (τελευταίο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

Οι ασημένιες διπλές περόνες με τις οποίες κούμπωναν τις χλαμύδες είναι μαζί με τα δαχτυλίδια το μοναδικό κόσμημα που βρίσκεται στους τάφους των αντρών (6ος-5ος αι. π.Χ.).

Ο Άδυμος στην επιτύμβια στήλη του Κλεωνύμου φορά κοντό χιτώνα, βαριά χλαμύδα με φαρδιά χρωματιστή μπορντούρα, ψηλά δερμάτινα υποδήματα και πλατύγυρο καπέλο (β' μισό του 4ου αι. π.Χ.).

Οι Μακεδόνες, όπως και τα υπόλοιπα ελληνικά φύλα των ιστορικών χρόνων, είναι μια πατριαρχική κοινωνία, στην οποία ο ρόλος του θηλυκού είναι να γεννά τους νόμιμους απογόνους του συζύγου της, εξασφαλίζοντας έτσι τη συνέχεια του οίκου του. Ωστόσο στην αρχαιότερη Μακεδονία που βρίσκεται κοντά στα ήθη του ομηρικού έπους η γυναίκα μπορεί, περισσότερο από ό,τι στη δημοκρατική Αθήνα, να είναι βασίλισσα στον κόσμο της.

Η μόρφωση φαίνεται πως ήταν για τις Μακεδόνισσες περιττή πολυτέλεια. Η ίδια η βασίλισσα Ευρυδίκη έμαθε γράμματα όντας ώριμη γυναίκα και μάλιστα γιόρτασε αυτό το ξεχωριστό προνόμιο με ένα ανάθημα στις Μούσες. Στα 14 η παιδική ηλικία τελείωνε και οι κοπέλες θεωρούνταν πια έτοιμες να ακολουθήσουν τον σύζυγο που θα επέλεγε ο πατέρας τους. Ο γάμος και οι γέννες, που όχι σπάνια τις πλήρωναν με την ίδια τους τη ζωή, ήταν οι κορυφαίες στιγμές τους. Ανάμεσα σε αυτές οι μέρες τους περνούσαν στο σπίτι, όπου τα καθήκοντά τους ήταν πολλά και κρίσιμα για την καθημερινή επιβίωση: οι γυναίκες ήταν υπεύθυνες για τα παιδιά, τους γέρους, τους ανήμπορους, αλλά και για τους νεκρούς, που ήθελαν και αυτοί, όπως και οι θεοί, τα πρόσφορά τους, για την επεξεργασία και τη διατήρηση των τροφίμων, το καθημερινό μαγείρεμα, το άλεσμα των δημητριακών και φυσικά για το ζύμωμα και το ψήσιμο του ψωμιού, εργασίες από τις οποίες, στα παλαιότερα τουλάχιστον χρόνια, δεν εξαιρούνταν ούτε οι γυναίκες της βασιλικής οικογένειας.

Οι γυναίκες έγενθαν και έκλωθαν το μαλλί, έβαφαν το νήμα, ύφαιναν, κεντούσαν και έραβαν, έφτιαχναν τα ρούχα και τα στρωσίδια. Όπως για την ωραία Ελένη, έτσι και για τις βασίλισσες των Μακεδόνων το γνέσιμο του μαλλιού ήταν η καθημερινή ασχολία που χαρακτήριζε την παρουσία τους στη ζωή και τον θάνατο. Οι αρχόντισσες των Αιγών παίρνουν στον τάφο τις ρόκες τους, όπως και εκείνες της αρχαϊκής Κρήτης στις επιτύμβιες στήλες του Πρινιά, ενώ ο Μέγας Αλέξανδρος δεν παραλείπει να επαινέσει τα υφαντά των γυναικών της γενιάς του.

Βασίλισσες, αρχόντισσες και απλές γυναίκες του λαού, κορίτσια και παντρεμένες, ώρες ατέλειωτες πηγαينوέρχονταν μπροστά στον αργαλειό υφαίνοντας, έγενθαν, έκλωθαν και κεντούσαν πόντο πόντο τους πόνους και τους πόθους τους, τις πίκρες και τις χαρές τους. Πολύτιμα και ταπεινά, λιτά και χρυσοϋφασμένα, ένας ολόκληρος πολύχρωμος κόσμος, τα έργα των χεριών τους, φτιαγμένα από νήμα και όνειρα, χάθηκαν για πάντα. Και μόνον το ανέλπιστο χρυσοκέντητο ύφασμα από τη λάρνακα της Μήδας μάς επιτρέπει να ονειρευόμαστε την ομορφιά που ποτέ δεν θα γνωρίσουμε.

Οι Αιγές δεν έγιναν ποτέ μια πραγματικά μεγάλη πόλη και οι περισσότεροι άνθρωποι κατοικούσαν πάντα στους συνοικισμούς και στα χωριά έξω από το άστυ. Έτσι οι γυναίκες των Αιγών διατηρούσαν στενή σχέση με τη φύση. Νέες και γριές, κορίτσια και παντρεμένες έβγαιναν στο ύπαιθρο να πλύνουν στα ρυάκια τα ρούχα, να φέρουν νερό, να μαζέψουν χόρτα και φρούτα, λουλούδια και κλαδιά για τα γιορτινά στεφάνια και βοτάνια για τα φάρμακα και φαρμάκια. Γιατί η γνώση της μυστικής ουσίας των φυτών, μια γνώση ανάμεσα στην ιατρική και τη μαγεία, ανήκε παραδοσιακά, όπως και τόσες άλλες, στις γυναίκες.

Στις επίσημες γιορτές, στους αγώνες και στα συμπόσια των Μακεδόνων η παρουσία των γυναικών ήταν μάλλον περιορισμένη. Υπήρχαν όμως και εξαιρέσεις. Οι τελετές της Δήμητρας και της Περσεφόνης ήταν παραδοσιακά ο δικός τους χώρος. Το ίδιο και η λατρεία του Διόνυσου. Οι εικόνες που τόσο γλαφυρά περιγράφει ο Ευριπίδης στις *Βάκχες* του, με τις ένθεες μαινάδες που χορεύουν στο δάσος κάνοντας τη γη να αναβρύζει μέλι και γάλα, με τις άγριες γυναίκες που στεφανώνονται με φίδια και κομματιάζουν ζωντανό το θήραμα με τα γυμνά τους χέρια, έχουν σαν πηγή έμπνευσης τις γυναίκες των Αιγών και τα δρώμενά τους στο γειτονικό βουνό των Πιερίων, τελετές βαθιά ριζωμένες στην πίστη του λαού, στις οποίες προεξάρχει πάντα η ίδια η βασίλισσα.

Είναι γνωστό ότι η Ολυμπιάδα ήταν η πιο φανατική και θερμή θιασώτις του Βάκχου, ενώ τα φίδια, όπως δείχνει η αφήγηση για τον σύννευνο δράκο της βασίλισσας, αλλά και τα ευρήματα από τα ιερά των Αιγών, είχαν πραγματικά μια ιδιαίτερη θέση στη λατρεία της μακεδονικής μητρόπολης και στον «μυστικό» κόσμο των γυναικών της.

Η λεγόμενη «μαντόνα» των Αιγών. Λεπτομέρεια από επιτύμβια στήλη γυναίκας (β' μισό του 4ου αι. π.Χ.).

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Λεπτομέρεια του χρυσοπόρφυρου υφάσματος με το οποίο είχαν τυλίξει τα οστά της Μήδας.

Όταν ήταν βασιλιάς των Μακεδόνων ο Αργαίος και των Ταυλαντίων ο Γάλαυρος, οι Ταυλάντιοι εξεστράτευσαν εναντίον των Μακεδόνων. Ο Αργαίος, που είχε λίγους στρατιώτες, προστάζει τις Μακεδονίτισσες παρθένες να εμφανιστούν από το βουνό της Ερεβοίας, όταν θα πλησιάσει η εχθρική φάλαγγα. Πλησίασαν λοιπόν αυτοί και τότε πολλές παρθένες κατέβηκαν από το βουνό και φάνηκαν, κουνώντας θύρσους αντί για δόρατα, με τα στεφάνια να σκιάζουν τα πρόσωπά τους. Ο Γάλαυρος, νομίζοντας από μακριά ότι οι παρθένες ήταν άντρες, τρόμαξε και σήμανε υποχώρηση. Οι Ταυλάντιοι το έβαλαν στα πόδια, ρίχνοντας τα όπλα και αφήνοντας τα πολεμοφόδιά τους. Ο Αργαίος, που νίκησε χωρίς μάχη, ίδρυσε το ιερό του Διόνυσου Ψευδάνορος και όρισε τις παρθένες, που παλιά οι Μακεδόνες τις έλεγαν Κλωδώνες, να τις ονομάζουν Μιμαλλόνες, αφού μιμήθηκαν τους άντρες.

(ΠΟΛΥΑΙΝΟΣ, Στρατηγήματα 4.1.1)

Ιστορικό γεγονός ή όχι, η αφήγηση αυτή αφήνει να διαφανεί η ιδιαιτερότητα και η δυναμική των γυναικών της Μακεδονίας που θυμίζει τις Σπαρτιάτισσες. Άλλωστε, αν πιστέψουμε τον Ηρόδοτο, οι Μακεδόνες ήταν στενά συγγενείς, αν όχι ταυτόσημοι, με τους Δωριείς.

Τα πλούσια ευρήματα από το αχανές νεκροταφείο των τύμβων των Αιγών μάς δίνουν μια αρκετά πλήρη εικόνα της γυναικείας αμφίεσης τους τρεις πρώτους αιώνες της τελευταίας προχριστιανικής χιλιετίας. Τα κοσμήματα, φτιαγμένα σχεδόν πάντα από μπρούντζο, ένα κράμα χαλκού που με το ζεστό κιτρινωπό χρώμα του θυμίζει χρυσάφι, είναι αρκετά πλούσια και βαριά με χαρακτηριστικές γεωμετρικές φόρμες. Ανάλογα, ωστόσο πολύ πιο λιτά και συγκρατημένα από εκείνα των Βαλκανίων και της Ιταλικής χερσονήσου, βρίσκουν παράλληλα στην Ήπειρο, την Πελοπόννησο αλλά και στη δωρική Κρήτη. Κυρίαρχο ένδυμα στα χρόνια αυτά είναι ο χοντρός μάλλινος πέπλος, ένα λιτό φόρεμα που πορπώνεται στους ώμους με απλές περόνες, τόσο μεγάλες που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και σαν φονικά όπλα, ή με βαριές χάλκινες πόρπες. Οι τελευταίες, τοξωτές στην αρχή, γίνονται αργότερα οκτώσχημες, ενσωματώνοντας το εξαιρετικά αγαπητό στην πρωτογεωμετρική περίοδο θέμα των ομόκεντρων κύκλων. Βαριά πολύσπειρα βραχιόλια στόλιζαν τα μπράτσα, απλοί κρίκοι, συχνά διακοσμημένοι με οκτώσχημες σπείρες, τα δάχτυλα, χαρακτηριστικά μενταγιόν, περιλαίμια από χοντρό στριφτό σύρμα και περιδέραια από σάρδιο και βαριές χάλκινες χάντρες τον λαιμό και το ντεκολτέ.

Τα μοναδικά και σπάνια χρυσά κοσμήματα της εποχής ήταν οι σφηκωτήρες από λεπτό σύρμα, οι οποίοι συγκρατούσαν τους πλοκάμους των μαλλιών που έπεφταν στην πλάτη και στους ώμους. Οι λεπτεπίλεπτες τοξωτές και οκτώσχημες πόρπες που βρέθηκαν στην περιοχή του κεφαλιού των πλουσιότερων νεκρών, δείχνουν ότι οι αρχόντισσες φορούσαν στο κεφάλι περίτεχνα καλύμματα, κάτι σαν τα παραδοσιακά ρουμλουκιώτικα κατσούλια, στα οποία με μεγάλα μπρούντζινα κουμπιά στερεώνονταν οι βαριές χάλκινες «σύριγγες», που σαν μπουκλές ξανθών μαλλιών πλαισίωναν με τη ζεστή, χρυσαφένια λάμψη τους το πρόσωπό τους. «Βαθύζωστες» σαν τις γυναίκες του έπους, οι δέσποινες των Αιγών έσφιγγαν τη μέση τους με εντυπωσιακές δερμάτινες ζώνες στολισμένες με χάλκινα κουμπιά και μεγάλα ομφάλια, ενώ μια βασίλισσα-ιέρεια φορούσε ψηλό χάλκινο διάδημα στολισμένο με ηλιακά σύμβολα.

Χάρη στον χαρακτηριστικό συντηρητισμό της μακεδονικής κοινωνίας, οι οκτώσχημες πόρπες και τα περιδέραια με τις βαριές γεωμετρικές χάλκινες χάντρες θα συνεχίσουν να χρησιμοποιούνται ως το τέλος του βου προχριστιανικού αιώνα. Ωστόσο στα αρχαϊκά χρόνια η μόδα αρχίζει να αλλάζει, τα σχήματα και οι μορφές εξελίσσονται και νέα υλικά κερδίζουν έδαφος. Οι μικρές, κομψές, χρυσές, ασημένιες ή χάλκινες τοξωτές πόρπες που βρίσκονται στους ώμους και τα μπράτσα δείχνουν πως οι λεπτοϋφασμένοι ιωνικοί χιτώνες με τα μανίκια γίνονται όλο και πιο δημοφιλείς, ενώ και οι παραδοσιακοί μάλλινοι πέπλοι που πιάνονταν στους ώμους με μικρές ασημένιες περόνες έγιναν λιγότερο χοντροί. Συχνά τα δύο φορέματα φοριούνται μαζί το ένα πάνω από το άλλο, αλλά το συνηθισμένο πανωφόρι ήταν το ιμάτιο, ένα μεγάλο ορθογώνιο κομμάτι ύφασμα που τύλιγε ολόκληρο το σώμα και μπορούσε να καλύπτει και το κεφάλι.

Τα κοσμήματα, πάντα αγαπητά, έγιναν ωστόσο πιο περίτεχνα και λιγότερο ογκώδη. Τα σκουλαρίκια εμφανίζονται στις Αιγές τον 7ο αι. π.Χ. και γίνονται γρήγορα δημοφιλή. Τα βαρύτιμα χρυσά, ταινιωτά, με απλή έκτυπη ή εξαιρετικά περίτεχνη συρματερή και κοκκιδωτή διακόσμηση, προορίζονται για τις κυρίες της αυλής. Πιο συνηθισμένα και πολύ πιο λιτά είναι τα σκουλαρίκια σε σχήμα Ω, με κεφάλια φιδιών για απολήξεις στην αρχή και μπουμπούκια λωτού αργότερα, συνήθως ασημένια και σπανιότερα χρυσά. Υπάρχουν επίσης λεμβόσχημα, ασημένια, ακόμη και χάλκινα, αλλά και απλοί, ασημένιοι κρίκοι. Τα περιάπτα, συνήθως χρυσά, είναι μικροσκοπικά και έχουν μορφή αμφορίσκου, πυραμίδας ή βελανιδιού. Τα κολιέ έχουν χάντρες από χρυσό, κεχριμπάρι, υαλόμαζα, ελεφαντόδοντο και χαλκό. Τα βραχιόλια, μονόσπειρα, ασημένια και χρυσά, απολήγουν σε κεφάλια φιδιών, όπως και οι πολλαπλές ασημένιες αλυσίδες που θηλυκώνονταν στο φόρεμα επάνω από το στήθος. Τα δαχτυλίδια, απλοί χρυσοί κρίκοι στα αρχαϊκά χρόνια, θα αποκτήσουν σφενδόνες με έγκοιλες παραστάσεις στα κλασικά και φτιαγμένα από χρυσό, ασημί, χαλκό, ακόμη και σίδηρο θα χρησιμεύουν σαν προσωπικές σφραγίδες όπως και εκείνα των αντρών.

Αντίθετα με τις γυναίκες του λαού, που τα κοσμήματά τους ήταν λίγα και αρκετά λιτά, οι βασίλισσες και οι αρχόντισσες κατέβαιναν στον Άδη πατώντας σε σόλες χρυσές, ντυμένες στην πορφύρα και στο χρυσάφι από το κεφάλι ως τα πόδια. Το ασημί και κυρίως ο χρυσός ήταν το υλικό, η κοκκίδωση και το περίτεχνο συρματερό η τεχνική για να γίνουν τα κοσμήματα που αγαπούσαν οι κυρίες της βασιλικής αυλής των Αιγών. Όμως δεν λείπουν και τα πιο περίεργα και εξεζητημένα υλικά, όπως μαρτυρούν οι βαριές σιδερένιες περόνες μιας βασίλισσας του 6ου αι. π.Χ. και το περίτεχνα δουλεμένο κεχριμπαρένιο κολιέ μιας άλλης. Ωστόσο, παρά την ποικιλία των υλικών, χαρακτηριστική για τα κοσμήματα των Αιγών είναι η διάθεση λιτότητας και συγκρατημένης σχηματοποίησης που χαρακτηρίζει και τα υπόλοιπα προϊόντα της μακεδονικής μεταλλοτεχνίας της εποχής.

Μολονότι δεν βρέθηκε ως τώρα ούτε ένας καθρέφτης, οι γυναίκες των Αιγών ήταν αρκετά φιλάρεσκες. Κυρίαρχο ρόλο για την περιποίηση μαλλιών και σώματος έπαιζε το λάδι της ελιάς, μάλιστα οι βασίλισσες από τα χρόνια του Περδίκκα Β' (454-413 π.Χ.) και μετά προτιμούσαν να αγοράζουν το ιερό λάδι της Αθηνάς που διέθεταν στην αγορά οι νικητές των Παναθηναίων, όπως φανερώνουν οι παναθηναϊκοί αμφορείς που βρέθηκαν στους τάφους τους, αλλά και στην ταφική πυρά της Ευρυδίκης. Μαζί με το λάδι στην ημερήσια διάταξη της ομορφιάς ήταν κάθε λογής πομάδες και αλοιφές, αρώματα και αρωματικά λάδια που έφταναν από την Κόρινθο, την ανατολική Ιωνία, τη Ρόδο, την Αίγυπτο και τη Φοινίκη, μέσα σε περίτεχνα μυροδοχεία που συναγωνίζονταν σε αξία το πολύτιμο περιεχόμενό τους. Το σιδερένιο εξάλειπτρο με την περίτεχνη χάλκινη τριποδική βάση της «Δέσποινας των Αιγών», τα τεράστια αλάβαστρα, τα ωκέλυφα μαρμάρινα σκεύη και τα αυγά στρουθοκαμήλου –εξωτικά πρότυπα των κομψών ερυθρόμορφων αρυβαλοειδών ληκύθων– μαρτυρούν πως η βασιλική τουαλέτα της Μακεδονίας δεν υπολείπεται καθόλου σε εκζήτηση και πολυτέλεια από εκείνη των Μυκηνών. Ακόμη και το μακιγιάζ δεν ήταν άγνωστο στις κυρίες των Αιγών: μικροσκοπικές τριχολαβίδες, λεπτεπίλεπτα περίτεχνα εργαλεία και πυξίδες, οι πουδριέρες με το ψιμύθιο για το μέικ απ, αποτελούν τυπικό εξάρτημα της γυναικείας τουαλέτας και γίνονται μεταθανάτιο γνώρισμα φύλου.

Οι απλές γυναίκες των Αιγών, η Πρινώ, η Βερενώ, η Φίλα, η Διμηννώ, η Κλειώ, η Ερμιόνη, ξαναζωντανεύουν μέσα από τις μισοσβησμένες επιτύμβιες εικόνες τους και ο θρήνος μιας από αυτές ακούγεται ακόμη:

«...Δάκρυσι μυρομένη, μεμνημένη σου ού διαλείπω, μητρὸς τῆς γλυκερῆς πλείον ἐγὼ σε ποθῶ»

[*Δε σταματῶ να σε θυμάμαι και να κλαίω, κι απ' τη γλυκιά σου μάνα πιο πολύ ἐγὼ σε ποθῶ...]*

*Πήλινο ειδώλιο γυναίκας τυλιγμένης στο μιάτιό της.
Από τάφο της συστάδας των βασιλισσών
(340-330 π.Χ.).*

*Πήλινη προτομή της Περσεφόνης. Η θεά ένθρονη. Περσεφόνη και Διόνυσος-Άδης σε ανάκλιτρο.
Και τα τρία ειδώλια βρέθηκαν σε τάφο της συστάδας των βασιλισσών (340-330 π.Χ.).*

Ερωτευμένο θεϊκό ζευγάρι από τάφο της συστάδας των βασιλισσών (340-330 π.Χ.).

Ειδώλιο πεπλοφόρου από τάφο της συστάδας των βασιλισσών (340-330 π.Χ.).

Πήλινο ειδώλιο της Μητέρας των θεών. Η ένθρονη θεά κρατάει στην αγκαλιά της λιονταράκι (μέσα του 4ου αι. π.Χ.).

Ληκύθιο με τη μορφή του Άττη, του νεαρού Φρύγα αγαπημένου της Μητέρας των θεών (μέσα του 4ου αι. π.Χ.).

Καθισμένη στο ιερό της, που δηλώνεται από την παρουσία του ξόανου, η Αφροδίτη καθρεφτίζεται την ώρα που ο Έρωτας της φέρνει το κουτί με τα πολύτιμα κοσμήματά της. Η παράσταση που διακοσμεί το αρυβαλοειδές ληκύθιο απηχεί τα συμφραζόμενα της χρήσης του περιεχομένου του (μέσα του 4ου αι. π.Χ.).

Πήλινο ειδώλιο Αφροδίτης (γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

Δύο χάλκινες τριχολαβίδες (8ος-7ος αι. π.Χ.).

Χάλκινη σπάτουλα, πιθανότατα εργαλείο καλλωπισμού (ύστερα ελληνιστικά χρόνια).

Χάλκινο κάλυμμα πυξίδας από τάφο της συστάδας των βασιλισσών. Οι πυξίδες χρησιμοποιούνταν σαν πουδριέρες ή κοσμηματοθήκες. Γύρω στο 430 π.Χ.

Χρυσό δαχτυλίδι. Στη σφενδόνη του μια νεαρή γυναίκα που καθρεφτίζεται. Τέλος του 5ου αι. π.Χ.

*ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ:
Ο Διόνυσος, νεαρός και αγένειος,
απολαμβάνει τον οργιαστικό χορό
των μαινάδων και των σατύρων
που στροβιλίζονται χτυπώντας τύμπανα
και κραδαίνοντας θύσσους. Αττικός
ερυθρόμορφος κρατήρας (μέσα του 4ου αι. π.Χ.).*

Μυροδοχεία σε σχήμα αμφορίσκου και κορινθιακού αλάβαστρου. 6ος αι. π.Χ.

Μυροδοχείο με μορφή παναθηναϊκού αμφορέα-μινιατούρας (γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

*Πήλινο ερυθρόμορφο αλάβαστρο
(τέλος 5ου - αρχές 4ου αι. π.Χ.)
και ερυθρόμορφο αρυβαλοειδές ληκύθιο
(μέσα του 4ου αι. π.Χ.).*

Τρεις ερυθρόμορφοι ασκοί (μυροδοχεία, β' και γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

Χάλκινες τοξωτές πόρπες (10ος-9ος αι. π.Χ.).

Τεράστιες χάλκινες περόνες (9ος-7ος αι. π.Χ.).

Χάλκινες οκτώσχημες πόρπες (9ος-8ος αι. π.Χ.) από τη νεκρόπολη των Αιγών και χάλκινη οκτώσχημη πόρπη από την περιοχή της αρχαίας Λεβαΐης. Τέλος του 6ου αι. π.Χ.

Τα κοσμήματα που βρέθηκαν στην ταφή μιας αρχόντισσας των Αιγών των πρωτογεωμετρικών χρόνων: χάλκινες σύριγγες με κομβία, οκτώσχημες πόρπες, περιλαίμια, περιάπτο, πολύσπειρο βραχιόλι, δαχτυλίδια, ζώνη και χάλκινη ίνγγα.

Χάλκινα απλά και πολύσπειρα βραχιόλια (10ος-8ος αι. π.Χ.).

Περιδέραια με χάντρες από σάρδιο, ημιπολύτιμο λίθο με μαγικές ιδιότητες (9ος-8ος αι. π.Χ.), και περιδέραιο με χάλκινες χάντρες (μέσα του 6ου αι. π.Χ.).

Χάλκινα ομφάλια από τη διακόσμηση ζώνης (9ος-8ος αι. π.Χ.).

Χάλκινες τοξωτές πόρπες και δαχτυλίδια με σπειροειδή κοσμήματα (9ος-7ος αι. π.Χ.).

Χάλκινο κούμπωμα ζώνης και εξάρτημα αμφίσεσης (9ος αι. π.Χ.).

Τέσσερις χάλκινες τοξωτές πόρπες (4ος αι. π.Χ.).

Πήλινη προτομή θεάς
και γυάλινο μυροδοχείο από τον τάφο της
«Δέσποινας των Αιγών» (αρχές 5ου αι. π.Χ.).

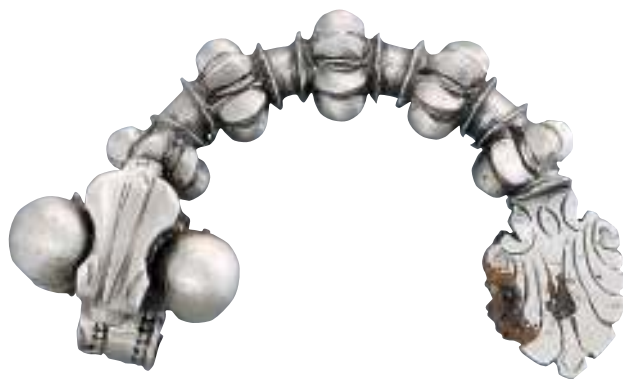
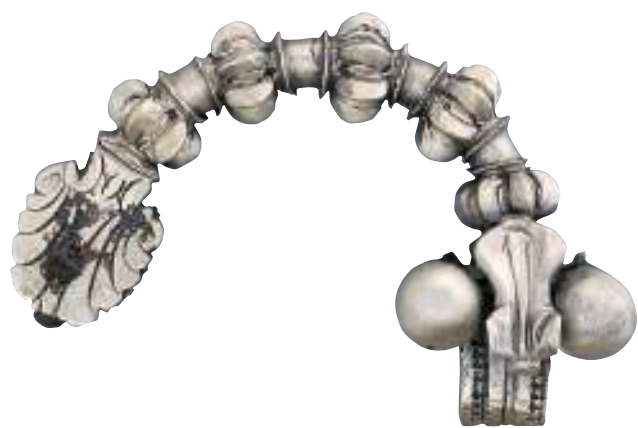

Χρυσά σκουλαρίκια (7ος αι. π.Χ.).

Χρυσό περίαπτο με μορφή αμφορίσκου από τάφο
της συστάδας των βασιλισσών (540-530 π.Χ.)
και χρυσή πόρπη με λεοντές από τάφο της συστάδας
των βασιλισσών (440-430 π.Χ.).

Ασημένιες πόρπες με κεφάλια φιδιών (5ος αι. π.Χ.).

Ασημένιες περόνες με ρόδακες και μπουμπούκια λωτού (6ος-4ος αι. π.Χ.).

Ασημένια σκουλαρίκια και βραχιόλια με κεφάλια φιδιών στις απολήξεις (6ος-5ος αι. π.Χ.).

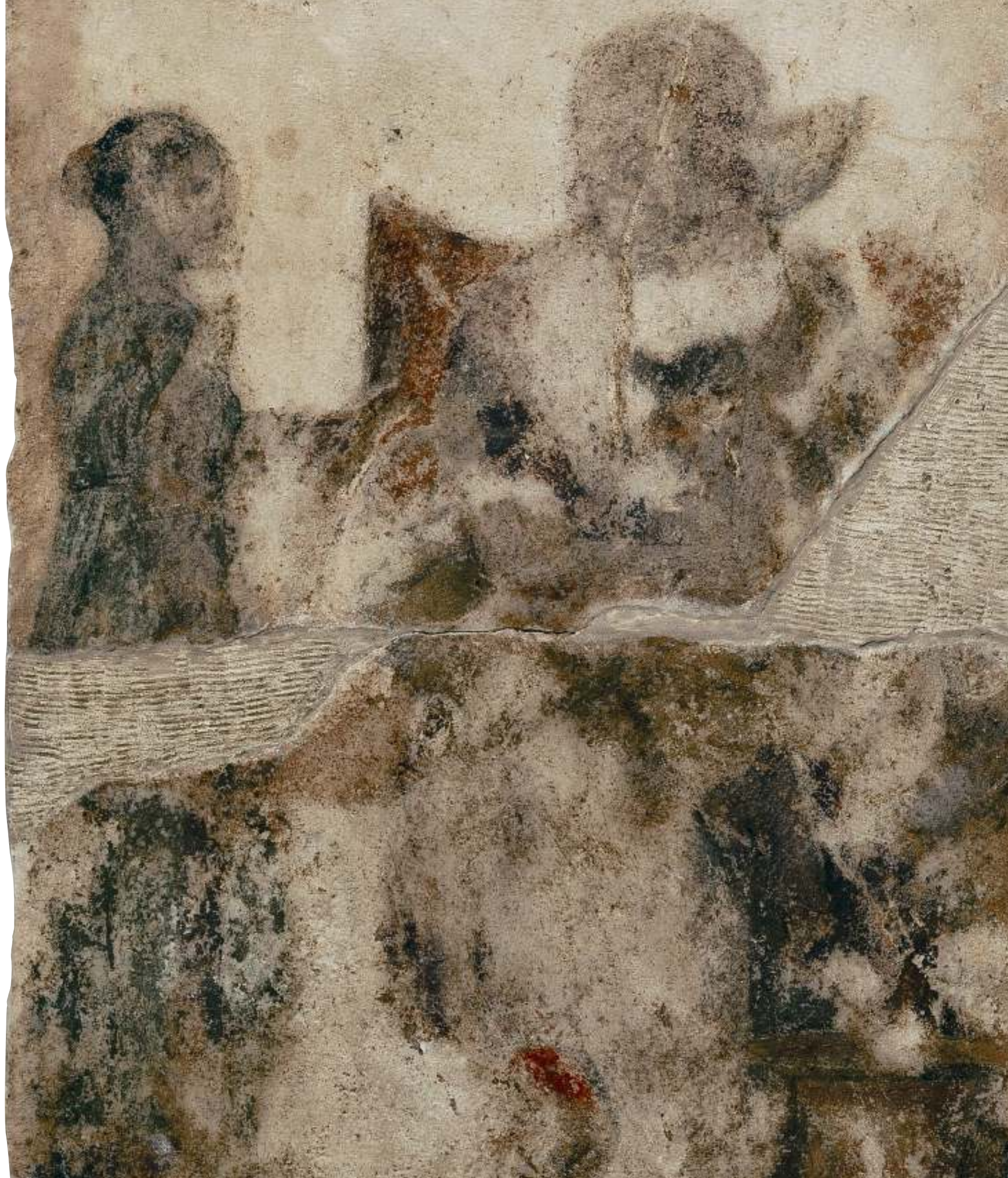

ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 112: Η στήλη της «μαντόνας». Βυθισμένη και απόμακρη, η εντυπωσιακή νεαρή γυναίκα με το χρυσοπόρφυρο ένδυμα που στέκεται στα δεξιά της εικόνας φαίνεται να αποχαιρετά μian άλλη, μεγαλύτερή της, καθισμένη κάτω από ένα παράθυρο. Στα συμφραζόμενα των επιτυμβίων η καθημερινότητα αποκτά μνημειακότητα και περνά στη σφαίρα του υπερβατικού.

ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 113: Η στήλη της Διμηνώς, θυγατέρας του Κλεάνδρου και γυναίκας του Έρμωνος. Η νεκρή, σεβάσμια οικοδέσποινα, καθισμένη σε κάθισμα που θυμίζει θρόνο, δέχεται τις υπηρεσίες της νεαρής θεραπεινίδας της (πρώιμοι ελληνιστικοί χρόνοι).

ΑΥΜΗΝΝ ΒΑΕΑΝΔΡΟΥΣ ΤΑΤΗΡ
ΕΡΜ ΠΥΝΗ

Επιτύμβιες στήλες παιδιών από τη νεκρόπολη των Αιγών. Στη στήλη του Ηρακλείδη, γιου του Φίλωνος, διακρίνουμε το κουτάβι που παίζει με το παιδάκι. Στη στήλη του Φιλώτα, της Κλειώς και του Αλκέτα διακρίνεται το αμαξάκι με το οποίο παίζουν τα παιδιά (πρώιμοι ελληνιστικοί χρόνοι).

Τα παιδιά μαθαίνουν παίζοντας. Το αξίωμα αυτό καθορίζει τη ζωή των παιδιών στις Αιγές και τα παιχνίδια τους τα ακολουθούν στον τάφο, αλλά και στις εικόνες που σώζουν τη μορφή των πρόωρα χαμένων επάνω στις ταφόπετρές τους. Μικρά κανατάκια, με μια εκροή που θυμίζει θηλή, χρησιμοποιούνταν σαν θήλαστρα για παραπάνω από δέκα αιώνες. Γεμάτα με γάλα, υδρόμελο ή κάποιο αφέψημα, τα έδιναν οι μάνες στα μωρά για να χορταίνουν την πείνα τους ή να γλυκαίνουν τους πόνους τους. Τα μικρά αγόρια, ντυμένα με κοντούς χιτώνες και χλαμύδες, μποτάκια και σκουφάκια, απεικονίζονται συχνά μαζί με σκυλάκια, που ήταν οι αγαπημένοι σύντροφοί τους στο παιχνίδι. Τα κοριτσάκια, με κοσμήματα και ρούχα σαν εκείνα των μανάδων τους, φαίνεται πως διδάσκονταν τη φιλαρέσκεια από τα γεννοφάσκια τους.

Πολύ λίγα ξέρουμε για την εκπαίδευση των παιδιών στη Μακεδονία πριν από τα χρόνια του Φιλίππου Β'. Πιθανότατα τα παιδιά των πιο πλούσιων διδάσκονταν τα πρώτα γράμματα και την απαραίτητη πειθαρχία από ιδιωτικούς δασκάλους. Το βέβαιο είναι πως η παιδική ηλικία τελείωνε επίσημα στα δεκατέσσερα. Έφηβοι πια και επίσημα οι γιοι των εταίρων έμπαιναν στην υπηρεσία του βασιλιά και σαν «*βασιλικοί παίδες*» μούνταν στα μυστικά και τις τέχνες του πολέμου και του κυνηγιού, ασκούσαν σε διάφορα αθλήματα και παρακολουθούσαν μαζί με τους γιους του ηγεμόνα τη διδασκαλία των σοφών λογίων και φιλοσόφων. Από τα χρόνια του Φιλίππου Β' φαίνεται ότι στις Αιγές υπάρχει γυμνάσιο, ενώ η σχέση της μακεδονικής αυλής με τους φιλοσόφους και τους λογίους είναι μια παλιά ιστορία που ξεκινά από την εποχή του Πινδάρου και συνεχίζεται στα χρόνια του Πλάτωνα. Διάσημο παράδειγμα της εκπαίδευσης στα χρόνια της ακμής είναι η σχολή του Αριστοτέλη στη γειτονική Μίεζα, όπου θα φοιτήσουν μαζί με τον νεαρό Αλέξανδρο όλοι οι Μακεδόνες που θα γίνουν η γενιά που άλλαξε τον κόσμο.

Μαρμάρινο κεφάλι παιδιού από τις Αιγές. Κομμάτι ενός αγάλματος σε φυσικό μέγεθος, είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον δείγμα της γλυπτικής των ύστερων κλασικών – πρώιμων ελληνοιστικών χρόνων από την καρδιά της Μακεδονίας.

*Πήλινο ειδώλιο με δύο στεφανωμένα αγοράκια
και ένα κουτάβι ανάμεσά τους και πήλινο ειδώλιο
κωμικού ηθοποιού (340-330 π.Χ.).*

*Πήλινο ειδώλιο κουροτρόφου και αιλουροειδούς από παιδικό τάφο
(τελευταίο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).*

*Πήλινα θήλαστρα. Στις «θηλές» διακρίνονται ίχνη από δαγκωματιές
(8ος-3ος αι. π.Χ.).*

Τα σπίτια των Αιγών της πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (10ος-7ος αι. π.Χ.) δεν είναι γνωστά, ωστόσο υπάρχουν παράλληλα από έναν γειτονικό ορεινό οικισμό που δίνουν μια ιδέα, με την αίρεση ότι όπως οι τάφοι, έτσι και τα σπίτια θα ήταν εδώ πιο πλούσια, ίσως και πιο άνετα. Με τοίχους χτισμένους από πέτρα και ωμά πλιθιά, θα πρέπει να είχαν στέγες από ξύλα, καλάμια και κλαδιά, μονωμένα με πηλό και άχυρο. Μεγαλύτερα ή μικρότερα, με έναν ή περισσότερους χώρους, είχαν σαν κέντρο την εστία, επάνω από την οποία θα πρέπει να υπήρχε ένα είδος ανοίγματος στην οροφή, μια καμινάδα, απ' όπου, όπως μαθαίνουμε από τη διήγηση του Ηρόδοτου για τον Περδίκκα τον Α', έμπαινε το φως και έφευγε ο καπνός. Με το πέρασμα των αιώνων οι μορφές των σπιτιών γίνονται πιο κανονικές, γεγονός στο οποίο συνέβαλε η χρήση των μεγάλων πήλινων κεραμιδιών, που, όπως πιστεύεται, εφευρέθηκαν στην Κόρινθο τον 7ο αι. π.Χ.

Στα κλασικά χρόνια τα σπίτια στο κέντρο της πόλης, αλλά και στους γύρω οικισμούς, μονώροφα ή διώροφα, αποτελούνται από περισσότερους χώρους οργανωμένους γύρω από την εσωτερική αυλή, όπου βρίσκεται ο μικρός λίθινος βωμός της οικιακής λατρείας, και όπου η οικογένεια περνά μεγάλο μέρος του χρόνου της. Το μεγάλο «καθημερινό» δωμάτιο με την εστία και τον αργαλειό, ο λεγόμενος οίκος, ήταν ο άλλος πόλος της ζωής του σπιτιού, ενώ ζωτικής σημασίας χώρος ήταν ο πιθεώνας, η αποθήκη με τα πιθάρια, όπου φύλαγαν τα δημητριακά, τις ελιές, το λάδι, το κρασί, τα παστά και όλες τις υπόλοιπες προμήθειες του σπιτιού, και βέβαια ο «ανδρώνας», ο χώρος των συμποσίων.

Χειροποίητος πήλινος «αμφορέας» με τριπλή λαβή (9ος-8ος αι. π.Χ.).

Βαριές ξύλινες πόρτες με σιδερένιες κλειδαριές απομόνωναν το σπίτι από τον έξω χώρο, προστατεύοντας τον οικιακό μικρόκοσμο από περίεργα μάτια και εισβολές. Παράθυρα με ξύλινα παραθυρόφυλλα στολισμένα με καρφιά με χάλκινες εφηλίδες υπήρχαν πιθανότατα στα δωμάτια του ανωγείου, ενώ μια ιδιαιτερότητα κάποιων σπιτιών των Αιγών που χτίστηκαν στα πρώιμα ελληνιστικά χρόνια είναι η παρουσία εξώστη στραμμένου προς τον κάμπο με την εντυπωσιακή θεά, ένα στοιχείο που, τηρουμένων των αναλογιών, μιμείται τον εξώστη του ανακτόρου.

Στα χρόνια αυτά τα σπίτια είναι αρκετά άνετα και ευρύχωρα –το εμβαδόν του ισόγειου ενός σπιτιού που ανασκάφηκε στην ανατολική πλευρά της πόλης ξεπερνά τα 400 μέτρα– ενώ δίνεται κάποια προσοχή και στη διακόσμησή τους. Οι τοίχοι, που είχαν ανωδομές από ωμά πλιθιά και ξυλοδεσιές, καλύπτονται με επιχρίσματα και κονιάματα λευκά ή χρωματιστά, υπάρχουν δωμάτια με βοτσαλωτά δάπεδα, ενώ οι αυλές είναι στρωμένες με πέτρες ή κομμάτια κεραμιδιών. Μολονότι δεν έχει βρεθεί κάποια κρήνη, είναι γνωστό ότι την εποχή αυτή η πόλη υδροδοτείται από τις πηγές του βουνού με πήλινους σωλήνες.

Εκτός από τα ξύλινα έπιπλα, τα ρούχα και τα στρωσίδια που χάθηκαν χωρίς να αφήσουν ίχνη, τον αργαλειό, τα πήλινα πιθάρια και τους αμφορείς κάθε λογής, τις χύτρες, τις γαβάθες και τις λεκάνες, στα απαραίτητα του νοικοκυριού ανήκουν και τα διάφορα εργαλεία –χερόμυλοι, ακόνια, σφυριά, δρεπάνια, πριόνια, μαχαίρια και διάφορα άλλα– και βέβαια τα απαραίτητα για το καθημερινό φαγητό, αλλά και για τα εορταστικά συμπόσια σκεύη. Ανάλογα με τη μόδα της εποχής και το βαλάντιο κάθε οικογένειας, τα σκεύη αυτά είναι πήλινα, ντόπια ή εισηγμένα από την Κόρινθο και την Αθήνα, χάλκινα, ακόμη και ασημένια. Ξύλινα αγγεία και σκεύη θα πρέπει να βρίσκονταν στην ημερήσια διάταξη στα σπίτια και στις στάνες των Αιγών, ενώ ασκιά και φλασκιά από δέρμα, καλάθια και πανέρια από λυγαριά και ψάθα θα εξυπηρετούσαν στις ανάγκες του νοικοκυριού, αλλά και στις μεταφορές των προϊόντων.

Ένας πολύ μεγάλος χειροποίητος πήλινος κάρθαρρος με ραβδωτή διακόσμηση και μια χαρακτηριστική γαβάθα της πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (10ος-7ος αι. π.Χ.).

Τα απλά πήλινα λυχνάρια αποτελούν διαχρονικό εξάρτημα κάθε οικοσκευής (5ος-2ος αι. π.Χ.). Εξίσου απαραίτητοι ήταν και οι αμφορείς: αριστερά αμφορέας από τον τάφο της «Δέσποινας των Αιγών» –το κόκκινο δίγαμμα στον λαιμό του, αρχικό της λέξης Φοῖνος, αναφέρεται ίσως στο περιεχόμενό του-, δεξιά αμφορέας από τον προθάλαμο του τάφου του Φιλίππου Β'.

Σιδερένια κλειδιά από τις Αιγές
(4ος αι. π.Χ. - 1ος αι. μ.Χ.).

Μελαμπαφή πινάκια και κάθε είδους σκυφίδια
-ρηχές κούπες με ή χωρίς λαβές-, αττικά και
ντόπια, υπήρχαν στα κλασικά χρόνια σε κάθε
σπίτι των Αιγών.

5. Η νεκρόπολη των Αιγών Ταφικά έθιμα, μεταθανάτιες πίστεις και βασιλικές ταφές

Με έκταση που ξεπερνά τα 2.000.000 τ.μ., η αχανής νεκρόπολη των Αιγών, ο τόπος όπου ενταφιάζονταν οι βασιλιάδες των Μακεδόνων, απλώνεται στον κάμπο, στα βόρεια του άστεως. Στον πυρήνα της διατηρούνται ακόμη 540 τύμβοι. Εδώ βρισκόταν το κεντρικό νεκροταφείο της πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (11ος-7ος αι. π.Χ.). Στα αρχαϊκά χρόνια η νεκρόπολη επεκτείνεται προς τα νότια, στον 5ο και τον 4ο αι. π.Χ. προς τα ανατολικά μέχρι το ρέμα που τη χώριζε από το άστυ, αλλά κυρίως προς τα δυτικά και τα βορειοδυτικά, όπου το 336 π.Χ. θα ταφεί ο Φίλιππος Β'. Στα χρόνια του Μεγαλέξανδρου η τάση επέκτασης οδηγεί προς τα ανατολικά, περνώντας και πάλι μέσα από το παλιό νεκροταφείο των τύμβων. Η οριζόντια επέκταση της νεκρόπολης είναι ο κανόνας, ενώ η σχεδόν χωρίς περιορισμούς ανάπτυξη της στον χώρο, και μάλιστα εις βάρος της αγροτικής καλλιέργειας, είναι ενδεικτική για τους υφιστάμενους δεσμούς ευσέβειας των ζώντων με τους τεθνεώτες, πιστοποιώντας έτσι την πληθυσμιακή συνέχεια.

Οι τάφοι -ερευνήθηκαν ως τώρα περισσότεροι από 2.500-, λακκοειδείς και σπανιότερα κιβωτιόσχημοι, είναι προσανατολισμένοι ακτινωτά προς το κέντρο του τύμβου στην πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, κατά τους άξονες του οριζοντα αργότερα, οργανώνονται σε σειρές και συστάδες και σχηματίζουν ομάδες που θα πρέπει να συσχετίζονται με οικογένειες και γένη.

Φυτικά κοσμήματα και ανάγλυφος γρύπας από τη διακόσμηση του ταφικού θρόνου της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/43 π.Χ.).

Σύμφωνα με την αρχαία συνήθεια, η οποία στις Αιγές επιβιώνει ως τα ρωμαϊκά χρόνια, χωμάτινοι τύμβοι με μέγεθος που ποικίλλει ανάλογα με την ισχύ του νεκρού και λίθινους κυκλικούς περιβόλους σημαίνουν τη θέση των τάφων. Η χρήση επιτύμβιων μνημείων και ανάγλυφων ή ενεπίγραφων στηλών παγιώνεται από τον 5ο αιώνα, ενώ σε εξέχουσες περιπτώσεις, όπως π.χ. στην ταφική συστάδα του Φιλίππου Β', δίπλα στον τύμβο ανεγείρονται εντυπωσιακά υπέργεια μνημεία με γλυπτά και ανάγλυφα ανάλογα με αυτά της Αττικής.

Διαχρονικά η συνηθισμένη ταφική πρακτική είναι ο ενταφιασμός. Οι νεκροί παίρνουν μαζί τους ό,τι φορούν και ό,τι τους χαρακτηρίζει –ρούχα, κοσμήματα, όπλα–, τα χαρακτηριστικά και απαραίτητα για τη νεκρική τελετουργία σκεύη –μυροδοχεία και εξάλειπτρα– και ακόμη ποτήρια και κανάτια για να σβήνουν την αιώνια δίψα στον Άδη που συχνά εμπλουτίζονται και με άλλα σκεύη συμποσίου. Υπάρχουν επίσης αντικείμενα που σχετίζονται με τις θρησκευτικές πίστεις και τους κοινωνικούς συμβολισμούς – χαρώνεια νομίσματα, ειδώλια, ομοιώματα αμαξιών κλπ.

Ο πλούτος είναι προφανής, ιδιαίτερα στα κτερίσματα των βασιλικών ταφικών συστάδων και στους τάφους των εταίρων. Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι στα κοσμήματα, στη χρήση χρυσών ελασμάτων, αλλά και στα όπλα και στα μέταλλα σκεύη, αντικείμενα ακριβά και κατά συνέπεια σύμβολα κύρους, παρατηρείται μια δωρική αυστηρότητα και λιτότητα, η οποία τα διαφοροποιεί από ανάλογα σύνολα που βρέθηκαν σε περιοχές εκτός των ορίων του μακεδονικού βασιλείου (Τρεμπένιστε, κλπ.).

*Επιτύμβιες στήλες των ύστερων κλασικών – πρώιμων
ελληνιστικών χρόνων. Στη μία απεικονίζεται ο συγκινητικός
αποχαιρετισμός των συζύγων μπροστά στα μάτια
των μικρών παιδιών τους, ενώ στην άλλη ο αποχαιρετισμός
του νεαρού ιππέα από τον πατέρα του (η καθιστή μορφή
με το ιμάτιο που δεν σώζεται καλά στο δεξιό μέρος
της παράστασης).*

*Επιτύμβια στήλη νεαρού Μακεδόνα. Στη νεκρόπολη των Αιγών
ο απόηχος της αττικής πλαστικής του χρυσού αιώνα συνδυάζεται
με πιο επαρχιώτικα στοιχεία στη διαμόρφωση της στήλης
(430-420 π.Χ.).*

Γραπτές επιτύμβιες στήλες των πρώιμων ελληνοιστικών χρόνων από τη νεκρόπολη των Αιγών.

ΠΑΡΑΜΟΝΟΣ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ

Γραπτές επιτύμβιες στήλες των πρώτων ελληνοιστικών χρόνων από τη νεκρόπολη των Αιγών: επιγραφές και διακοσμητικά θέματα.

Χαρακτηριστικά σκεύη για το άλειμμα των νεκρών με μύρα και έλαια:
κορινθιακοί αρύβαλοι (6ος αι. π.Χ.), κορινθιακό και ντόπιο εξάλειπτρο
(6ος-4ος αι. π.Χ.), ερυθρόμορφο και σικτό ληκύθιο (4ος αι. π.Χ.),
μελαμβαφής ασκός (τελευταίο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

Ανάγλυφη ζωφόρος με σκηνή αρματοδρομίας. Η παράσταση είναι πανομοιότυπη με τη ζωγραφιστή ζωφόρο που διακοσμεί τους τοίχους του προθαλάμου του βασιλιά Αλέξανδρου Δ΄. Πιθανότατα απεικονίζονται ταφικοί αγώνες (τελευταίο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

Η συστηματική έρευνα της αρχαϊκής και της κλασικής νεκρόπολης τα τελευταία είκοσι χρόνια δίνει το μέτρο σύγκρισης και ασφαλή κριτήρια για την αναγνώριση των βασιλικών ταφικών συστάδων που διαφοροποιούνται από τη συνολική εικόνα στα εξής σημεία:

α) στην επίμονη και διαχρονική χρήση του συγκεκριμένου χώρου που διαρκεί μέχρι και τρεις αιώνες

β) στο μέγεθος και την πολυτέλεια των ίδιων των ταφικών μνημείων, αλλά και των κτερισμάτων τους, που ακόμη και παρά τη σύληση των περισσότερων ταφών εντυπωσιάζουν με την ποικιλία, την ποιότητα και την ποσότητά τους, κερδίζοντας επάξια τον χαρακτηρισμό «θησαυροί»

γ) στην παρουσία των σκευών που χρησιμοποιήθηκαν για το λουτρό του νεκρού, αλλά και συμβόλων εξουσίας

δ) στη χρήση του εθίμου της καύσης.

Το μοντέλο των διακεκριμένων βασιλικών ταφικών συστάδων των Αιγών βρίσκει παράλληλα στις αρχαϊκές νεκρόπολεις της Αιανής, του Αρχοντικού και πιθανότατα της Σίνδου, απηχώντας την οργάνωση των φυλετικών βασιλείων της εποχής που ανακαλούν την εικόνα των μικρών «βασιλείων» του ομηρικού έπους. Στις βασιλικές ταφικές συστάδες των Αιγών βρέθηκαν ως τώρα τρεις, η «συστάδα των Τημενιδών», η «συστάδα των βασιλισσών» και η συστάδα του Φιλίππου Β΄ – η αρχαιολογική σκαπάνη συναντάει τον Όμηρο. Όπως ο Πάτροκλος, οι νεκροί Τημενίδες καίγονται μαζί με πλούσια δώρα σε μεγαλοπρεπείς πυρές, ενώ οι βασιλισσες των Αιγών κατεβαίνουν στον Άδη τυλιγμένες στο χρυσάφι και την πορφύρα. Δεν λείπουν μάλιστα και οι νεκρικοί αγώνες, τα *άθλα*, που εξακολουθούν να τελούνται μέχρι το τέλος του 4ου προχριστιανικού αιώνα και εμπνέουν την αρματοδρομία της ζωγραφιστής ζωφόρου στον προθάλαμο του τάφου του Αλέξανδρου Δ΄ (310 π.Χ.) αλλά και την ανάγλυφη ζωφόρο ενός μαρμαρίνου μνημείου που βρισκόταν στην περιοχή των Αιγών.

Στην ταφική «συστάδα των Τημενιδών» βρέθηκαν ως τώρα 18 τάφοι (5 λακκοειδείς, 8 μνημειακοί κιβωτιόσχημοι, 3 μακεδονικοί και δύο υπόστυλοι) που χρονολογούνται από τις αρχές του 6ου μέχρι το τέλος του 4ου αι. π.Χ. Γύρω και δίπλα από τους δύο πρωιμότερους τάφους (570-550 π.Χ. και 550-530 π.Χ.) βρέθηκαν τα κατάλοιπα των δύο παλαιότερων γνωστών ταφικών πυρών των Αιγών: κομμάτια πήλινων και χάλκινων αγγείων, μισολιωμένα κράνη, ασημοκάρφωτα σπαθιά, ξίφη λυγισμένα, συμβολικά «νεκρωμένα», δόρατα και ακόντια, ακόμη και κομμάτια από χαλινάρι αλόγου, αντικείμενα εξαγνισμένα από το πυρ του ταφικού ολοκαυτώματος, μαρτυρούν τη συνέχεια ενός εθίμου που συνδέει άρρηκτα τους Μακεδόνες της αρχαϊκής εποχής με τον κόσμο του έπους.

Στον κεντρικό μακεδονικό τάφο της συστάδας με τον ασυνήθιστα βαθύ προθάλαμο που χρονολογείται στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. πιθανότατα είχαν αποτεθεί τα οστά του Φιλίππου Γ' Αρριδαίου και της γυναίκας του Ευρυδίκης, ενώ δεν αποκλείεται στον διπλανό και παράλληλο προς αυτόν, του οποίου η ανασκαφή μόλις άρχισε, να είχαν ενταφιαστεί τα οστά της μητέρας της Ευρυδίκης, της Κύνας ή Κυνάνης, μιας θυγατέρας του Φιλίππου Β' που ο Κάσσανδρος ανακόμισε μαζί με τα κατάλοιπα του εκτελεσθέντος βασιλικού ζεύγους στις Αιγές (Διόδωρος). Μολονότι οι υπόλοιποι νεκροί δεν είναι εύκολο να ταυτιστούν πριν ολοκληρωθεί η έρευνα, ωστόσο είναι προφανές ότι οι δύο εντυπωσιακοί υπόστυλοι τάφοι του 5ου αι. π.Χ. θα πρέπει να ανήκαν στους σημαντικότερους εκπροσώπους της δυναστείας.

ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 132: Χρυσά δισκάρια με παράσταση άγριου ζώου, επάνω στο οποίο κάθεται ένα πουλί. Τα δισκάρια ήταν ραμμένα στο νεκρικό ένδυμα μιας βασίλισσας των αρχαϊκών χρόνων (540-530 π.Χ.).

ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 133: Χρυσά δισκάρια με το εμβληματικό αστέρι των Τημενιδών από βασιλικές ταφές (5ος αι. π.Χ.).

*Χρυσά ελάσματα και δισκάρια με ρόδακες από τη διακόσμηση των ενδυμάτων των βασιλικών νεκρών (6ος-5ος αι. π.Χ.).
ΣΕΛ. 135: Χρυσά δισκάρια με το εμβληματικό αστέρι από την ταφική συστάδα των βασιλισσών και των Τημενιδών (5ος-4ος αι. π.Χ.).*

Χρυσό ταινιωτό έλασμα με ρόδακες από τη διακόσμηση του νεκρικού ενδύματος μιας βασίλισσας των αρχαϊκών χρόνων (540-530 π.Χ.).

Δύο χρυσά αντικείμενα από τον τάφο μιας βασίλισσας (β' μισό του 5ου αι. π.Χ.).

Χρυσό ταφικό έλασμα με επιγραφή: «Φιλίστη, Φερσεφόνη χείρειν» (η Φιλίστη χαιρετά την Περσεφόνη).

Σε περίοπτο σημείο, δίπλα στη δυτική πύλη του άστεως, βρίσκεται η «συστάδα των βασίλισσών», στην οποία ενταφιάζονταν μόνον οι σημαντικότερες γυναίκες της βασιλικής οικογένειας. Βρέθηκαν 9 τάφοι, τέσσερις τεράστιοι λακκοειδείς (ΛΙ 540/530 π.Χ., ΛΙΙ περ. 500 π.Χ., ΛΙΙΙ περ. 480 π.Χ., ΛΙV 470/460 π.Χ.) –ανάμεσά τους ο ασύλητος τάφος της «Δέσποινας των Αιγών», η πλουσιότερη ταφή της εποχής που έχει βρεθεί ως τώρα στη Μακεδονία–, τρεις μνημειακοί κιβωτιόσχημοι (Κ1 περ. 430 π.Χ., Κ2 περ. 440 π.Χ., Κ3 350-330 π.Χ.), ο μακεδονικός τάφος της βασίλισσας Ευρυδίκης, μητέρας τριών βασιλέων (344/3 π.Χ.) και ο μακεδονικός τάφος με την ιωνική πρόσοψη που βρίσκεται δίπλα στον προηγούμενο και πιθανότατα ανήκε στην εγγονή της Ευρυδίκης, τη βασίλισσα Θεσσαλονίκη που πέθανε το 298 π.Χ.

Στη συστάδα του Φιλίππου Β΄ η χρήση, ακολουθώντας την τραγική μοίρα της δυναστείας, περιορίζεται σε δύο γενιές, ξεκινώντας με τον κιβωτιόσχημο τάφο Ι (περ. 350 π.Χ.), που πιθανότατα ανήκε στη Νικησίπολη, σύζυγο του βασιλιά και μητέρα της Θεσσαλονίκης, συνεχίζεται με τον τάφο του ίδιου του Φιλίππου Β΄ (336 π.Χ.) και τελειώνει με τον τάφο του Αλέξανδρου Δ΄ (περ. 310 π.Χ.), του γιου του Μεγαλέξανδρου, του τελευταίου Τημενίδη, που δολοφονήθηκε από τον Κάσσανδρο πριν ενηλικιωθεί. Την έλλειψη της διάρκειας αντισταθμίζει εδώ ο πλούτος των κτερισμάτων που προσφέρουν μια απροσδόκητη εικόνα βασιλικής μεγαλοπρέπειας και λάμψης.

Τιμώντας το νεκρό μέλος της η οικογένεια διαδηλώνει την κοινωνική της θέση, ενώ η κηδεία του ηγεμόνα, τελετή δημόσια στην οποία μετέχουν όλοι, πράξη με έντονα πολιτική αξία, εδραιώνει συγκινησιακά το ιδεολογικό εποικοδόμημα της εξουσίας και γίνεται απτό σύμβολο του status quo, συλλογική δήλωση πίστης και αποδοχής του συστήματος. Αυτήν την αντίληψη εκφράζουν οι πολυθρύλητες κηδείες των επικών ηρώων, και δεν είναι τυχαίο ότι διαχρονικό αίτημα της δημοκρατίας αποτελεί η περιστολή των δαπανών της κηδείας και η απλοποίηση των νεκρικών τελετών. Όμως στο βασίλειο της Μακεδονίας τα πατροπαράδοτα ταφικά έθιμα δεν χρειάστηκε ποτέ να περισταλούν. Αντίθετα, την εποχή της ακμής, στα χρόνια του Φιλίππου Β΄ και του Μεγαλέξανδρου, το παλιό ταφικό έθιμο, θρεμμένο από τη φιλοδοξία, τη δύναμη και τον πλούτο, θα γνωρίσει νέα αίγλη, αποκτώντας ιδεολογικό υπόβαθρο θεμελιωμένο στις διδασκαλίες του Πλάτωνα και στις πίστεις των Πυθαγόρειων και των Ορφικών.

*Πήλινη προτομή της Δέσποινας του Κάτω Κόσμου.
Αρχές του 4ου αι. π.Χ.*

Τεφροδόχος χάλκινος λέβητας με τα καμένα οστά του νεκρού τυλιγμένα σε ύφασμα και μερικά κτερίσματα. Βρέθηκε στην ταφική συστάδα των Τημενιδών (540-530 π.Χ.).

Ο χάλκινος λέβητας με τον σιδερένιο τρίποδα-πυροστιά που χρησιμοποιήθηκε για το νεκρικό λουτρό της «Δέσποινας των Αιγών» (αρχές του 5ου αι. π.Χ.).

Ο χάλκινος λέβητας με τον σιδερένιο τρίποδα-πυροστιά που χρησιμοποιήθηκε για το νεκρικό λουτρό του Φιλίππου Β' (336 π.Χ.).

Δύο μεγάλες σιδερένιες
περόνες από ταφή βασίλισσας των
αρχαϊκών χρόνων (540-530 π.Χ.).

Ξίφη και αιχμές ακοντίων από ταφικές πυρές
Τημενιδών. Το λυγισμένο νεκρώθηκε τελετουργικά
για να ακολουθήσει τον κάτοχό του στον Άδη
(τέλος 6ου - αρχές 5ου αι. π.Χ.).

Απλές και διφυείς περόνες από την
ταφική συστάδα των Τημενιδών.

Γρύπες σπαράζουν ελάφι. Από τη διακόσμηση του ταφικού θρόνου της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/3 π.Χ.).

Οι μεταθανάτιες αντιλήψεις της μακεδονικής αυλής, στην προσπάθεια της δημιουργίας ενός μνημειακού νεκρικού οίκου, θα οδηγήσουν τον 5ο αι. π.Χ. στους πειραματισμούς των υπόστυλων κτηρίων με τους ιωνικούς κίονες και τις λίθινες σκάλες, το ένα από τα οποία μάλιστα παρουσιάζει εσωτερικά μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα διαμόρφωση με ημικίονες και τεταρτοκίονες που αρθρώνουν τους τοίχους δίνοντας την εντύπωση περίστυου, για να καταλήξουν τον 4ο αιώνα στη δημιουργία του «μακεδονικού» τάφου. Ακολουθώντας την πλατωνική προτροπή (Νόμοι 947 d-e) για την ταφή των ταγών της ιδανικής πολιτείας, η υπόγεια κατοικία του εξέχοντος νεκρού γίνεται ένα καμαροσκέπαστο, συνήθως διθάλαμο κτήριο με μνημειακά διαμορφωμένη πρόσοψη, που η εικόνα της ανακαλεί παλάτι και ναό. Προφανώς δεν είναι τυχαίο ότι στη βασιλική νεκρόπολη των Αιγών έχουν βρεθεί ως τώρα οι περισσότεροι –συνολικά 14–, οι παλαιότεροι, αλλά και οι σημαντικότεροι «μακεδονικοί» τάφοι.

Ένα από τα πρώτα, αν όχι το πρώτο, μνημεία του είδους θα χτίσει ο Φίλιππος Β΄ για τη μητέρα του, τη βασίλισσα Ευρυδίκη, τη γυναίκα που διαχειρίστηκε την εξουσία σαν άντρας. Μέσα σε μια λαμπρή υπόγεια αίθουσα, όπου όλα είναι φτιαγμένα για την αιωνιότητα και η πύλη του Άδη υπάρχει σαν αρχιτεκτονική αναφορά στον χώρο, τα καμένα οστά της νεκρής, τυλιγμένα σε ύφασμα πορφυρό, καλά φυλαγμένα σε μαρμαρίνη λάρνακα, θα αποτεθούν για πάντα επάνω στον καταστόλιστο θρόνο, γέρας στην αγκαλιά της Περσεφόνης. Με τον τάφο του ίδιου του Φιλίππου Β΄ η ιδανική μορφή της αιώνιας κατοικίας του ηγεμόνα παγιώνεται. Οι εταίροι που θα γυρίσουν φέρνοντας το χρυσάφι της Ανατολής θα τη μιμηθούν. Στα χρόνια που ακολουθούν οι καμαροσκέπαστοι τάφοι, περισσότερο ή λιγότερο μνημειακοί, αλλά πάντα σύμβολο γοήτρου και πλούτου, θα γίνουν μόδα που θα χαθεί στο τέλος της ελληνιστικής εποχής ακολουθώντας τη μοίρα του μακεδονικού βασιλείου.

Το έθιμο της καύσης έρχεται στις Αιγές στα αρχαϊκά χρόνια, πιθανότατα μαζί με τους Τημενίδες. Προνόμιο του βασιλιά και των αρρένων συγγενών του, τον 5ο αιώνα επεκτείνεται στις βασίλισσες, σιγά σιγά και στους εταίρους, ενώ στα χρόνια του Φιλίππου Β΄ (359-336 π.Χ.) βρίσκεται όλο και περισσότερους οπαδούς στα χαμηλότερα στρώματα, ώσπου, μετά την εκστρατεία του Αλέξανδρου, γίνεται ο κανόνας για τους Μακεδόνες που βρέθηκαν διάσπαρτοι στην οικουμένη. Όπως οι ήρωες του Ομήρου, οι Μακεδόνες βασιλείς καίγονται μαζί με πλούσιες προσφορές. Μιαρά και ιερά συγχρόνως τα υπολείμματα της ταφικής πυράς ρίχνονται επάνω από τον τάφο. Τάφος και πυρά σκεπάζονται, όπως στην *Ιλιάδα* (ψ 255-257), με τύμβο.

Στις επιχώσεις του τάφου της Ευρυδίκης βρέθηκαν τα υπολείμματα της πυράς. Ανάμεσα στις άφθονες προσφορές, κομμάτια από τρεις τουλάχιστον παναθηναϊκούς αμφορείς χρονολογούν το γεγονός στα 344/3 π.Χ., ενώ εκατοντάδες σιδερένια καρφιά και η χάλκινη αρματωσιά μιας περίτεχνα στολισμένης θύρας μαρτυρούν πως η νεκρική πυρά της βασίλισσας ήταν ένας ολόκληρος ξύλινος οίκος. Το ίδιο και πάνω από τον τάφο του Φιλίππου Β΄. Ένας τεράστιος σωρός από μισοκαμένα

Ο τάφος της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/3 π.Χ.).

► Λεπτομέρεια από την πρόσοψη-σκηνικό στον θάλαμο του τάφου της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/3 π.Χ.).

πλιθιά, στάχτες, κάρβουνα και εκατοντάδες καμένα αντικείμενα υπερκάλυπτε ολόκληρη την καμάρα. Η παρουσία του, που είναι και το αποφασιστικό αποδεικτικό στοιχείο για την ταύτιση του νεκρού, αφού αποκλείει τον συσχετισμό με τον Φίλιππο Γ' Αρριδαίο, μας δίνει μια εικόνα της λαμπρότερης νεκρικής πυράς που γνώρισε η Ελλάδα.

Και εδώ η ταφική πυρά είχε μορφή μνημειακού ξύλινου κτηρίου, παρόμοιου ίσως με τον τάφο. Μέσα σ' αυτό, ξαπλωμένος σε χρυσελεφάντινη κλίνη, φορώντας την πανοπλία του, με το χρυσό στεφάνι βελανιδιάς στο κεφάλι, ο βασιλιάς παραδόθηκε στις φλόγες. Μαζί του και πλούσιες προσφορές, σκυλιά, οι σύντροφοί του στο κυνήγι, άλογα, αλλά και μία από τις νεότερες συζύγους του, η Θράκισσα πριγκίπισσα Μήδα, που σύμφωνα με το έθιμο της πατρίδας της ακολούθησε τον άντρα της στον Άδη. Στο περιβάλλον του Ηρακλείδη ηγεμόνα μαζί με τον μακεδονικό τάφο γεννιέται και η ιδέα της ταφικής πυράς με τη μορφή μνημειακού κτηρίου. Μια ιδέα που, ξεκινώντας από τις Αιγές, θα φτάσει στο απόγειο στη Βαβυλώνα με τη θρυλική πυρά του Ηφαιστίωνα και θα βρει μιμητές στο κενοτάφιο του βασιλιά Νικοκρέοντα στη μακρινή Σαλαμίνα της Κύπρου.

Οι μεγαλοπρεπείς ταφικές πυρές, με την επίδειξη πλούτου που τις συνοδεύει, υπογραμμίζουν και διατρανώνουν το κοινωνικό status του εξέχοντος νεκρού. Όμως, πέρα από τις εξωτερικές συνθήκες, η βαθύτερη σημασία που κρύβεται πίσω από κάθε νεκρική τελετή θα πρέπει να αναζητηθεί στον χώρο της πίστης που ορίζει τη σχέση του ανθρώπου με το υπερβατικό, στον χώρο του μύθου που, εικονοποιώντας το ακατάληπτο, προσπαθεί να απαλύνει τον τρόμο του αδήριτου τέλους. Μέσα από το ολοκαύτωμα ο νεκρός εξαγνίζεται και γίνεται ο ίδιος προσφορά θυσίας στον Άρχοντα και στην Κυρά του Άδη. Το μυθικό αρχέτυπο της καύσης των νεκρών είναι το ολοκαύτωμα του Ηρακλή στον βωμό της ευχαριστήριας θυσίας που θα σημάνει για αυτόν το τέλος της επίγειας ύπαρξης και την αρχή μιας νέας ζωής, όπου, συντροφευμένος για πάντα από την Ήβη, την αιώνια νιότη, θα ευχαίται στα συμπόσια των Αθανάτων. Ο ήρωας, που θεωρείται ο πρώτος μύστης, είναι ο γενάρχης των Τημενιδών και οι βασιλιάδες των Μακεδόνων κάνουν ό,τι μπορούν για να θυμίζουν τη σχέση τους με τον «πατρώο» Ηρακλή.

Χύτερες και λέβητες, κρατήρες, υδρίες και λάρνακες είναι οι αγαπημένες τεφροδόχοι των Μακεδόνων. Στους μύθους των Μυστηρίων, που ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένα στη Μακεδονία, τα αντικείμενα αυτά παίζουν σπουδαίο ρόλο. Στη λάρνακα, «τη μυστική κίστη», κρύβεται η δύναμη της ζωής, το ιερό φίδι, ο φαλλός, το νιόκοπο βλαστάρι, το ωραίο παιδί που φύλαξε και αγάπησε η Περσεφόνη. Οι μύστες χαιρετούν από τα χρυσά ελάσματα με το όνομά της τη Δέσποινα του Άδη, τη «φοβερή Περσεφόνη». Ο «σεσωσμένος» επιστρέφει στον κόλπο της θεάς, «κατσικάκι που πνίγηκε στο γάλα». Καθαρμένοι από το ιερό πυρ, οι ήρωες-νεκροί μπορούν να αρχίσουν «ζωήν καινήν» στη χώρα των Μακάρων, στους ασφοδελούς λειμώνες των Ηλυσίων.

Οι «χορεύτριες» των Ηλυσιών (Σελ. 142), σφίγγες, γρύπες και λιοντάρια που σπαράζουν ελάφι, από τη διακόσμηση του ταφικού θρόνου της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/3 π.Χ.).

Τμήμα από την καμένη σιδερένια ασπίδα (ΚΑΤΩ) και το καμένο χαλινάρι ενός αλόγου από τις προσφορές στην ταφική πυρά του νεκρού βασιλιά.

Τα μισολιωμένα χρυσά βελανίδια, τα οποία προέρχονται από το στεφάνι που ήταν μέσα στη χρυσή λάρνακα, αλλά βρέθηκαν ριγμένα μαζί με τα υπολείμματα της ταφικής πυράς επάνω από τον τάφο, αποδεικνύουν ότι ο νεκρός κάηκε επί τόπου και, αποκλείοντας έτσι τον συσχετισμό με τον Φίλιππο Αρριδαίο, τα οστά του οποίου ανακάλυψε ο Κάσσανδρος στις Αιγές από αλλού, καθιστούν αναγκαστική την ταύτιση του νεκρού του ασύλητου βασιλικού τάφου με τον Φίλιππο Β΄.

Τα μισολιωμένα ρόπτρα-λεοντοκεφαλές από τις θύρες των ξύλινων νεκρικών οίκων μέσα στους οποίους κάηκαν τα σώματα της Ευρυδίκης και του Φιλίππου Β΄.

Η πρόσοψη του τάφου του Φιλίππου Β' (336 π.Χ.).

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ:
*Το χρυσό στεφάνι βελανιδιάς
που βρέθηκε μέσα στη χρυσή λάρνακα του Φιλίππου Β'.
Στο κέντρο διακρίνονται οι φθορές από την ταφική πυρά.*

◀ Το χρυσό διάδημα της Μήδας. Στα άνω με τη γαλάζια υαλόμαζα είναι φανερές οι απώλειες και οι φθορές εξαιτίας της ταφικής πυράς.

Η χρυσή τεφροδόχος λάρνακα της Μήδας.

Η χρυσή τεφροδόχος λάρνακα του Φιλίππου Β΄.

Ασημένια τεφροδόχος υδρία με το χρυσό στεφάνι βελανιδιάς του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

III. ΟΙ ΑΙΓΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΗΜΕΝΙΔΕΣ

1. Από τον μύθο στην ιστορία

Στα μέσα του 7ου αι. π.Χ., ενώ στη νότια Ελλάδα η παλιά ιεραρχία κατέρρευε, ο Περδίκκας, ένας Δωριέας από το Άργος, γίνεται βασιλιάς των Μακεδόνων και εγκαθιδρύει τη δυναστεία των Τημενιδών (Ηρόδοτος) που θα κυβερνήσει για τρειςήμισι αιώνες και θα δώσει στην παγκόσμια ιστορία δύο από τους πιο συναρπαστικούς ήρωές της, τον Φίλιππο Β΄ και τον Μεγαλέξανδρο. Βλαστάρια της γενιάς του Τήμενου, απόγονοι εξ αίματος του Ηρακλή και του ίδιου του Δία, οι ηγεμόνες αυτοί συνεχίζουν με τον μύθο τους την ηρωική παράδοση των «διογενῶν, διοτρεφῶν» βασιλέων του ομηρικού έπους. Μαζί τους οι Μακεδόνες περνούν από την προϊστορία στην ιστορία, τα πρόσωπα αποκτούν ονόματα και οι πράξεις συγκεκριμένο περίγραμμα.

Αρχηγός στον πόλεμο, πρώτος στη μάχη και στο κυνήγι, εγγύηση του νόμου και της τάξης στον καιρό της ειρήνης, φορέας της θεϊκής ευλογίας, πρόσωπο ιερό και απαραβίαστο, ο Μακεδόνας βασιλιάς είναι ο πατέρας-αφέντης των υπηκόων του. Όταν πεθαίνει, ο λαός του ορφανεύει. Για να συνεχιστεί ομαλά η ζωή χωρίς να επικρατήσει χάος πρέπει αμέσως να ανακηρυχθεί ο αντικαταστάτης του, αυτός από τη γενιά του που έχει τα εχέγγυα και τη διά βοής επιδοκιμασία των «ἐν ὄπλοις» Μακεδόνων. Η πρώτη πράξη του νέου ηγεμόνα θα είναι να θάψει με ηρωικές τιμές τον παλιό.

Τα ονόματα των Τημενιδών δηλώνουν με πολύ εύγλωττο τρόπο τις αρετές που οφείλει να έχει ο Μακεδόνας βασιλιάς. Είναι έξυπνος, όπως αποδείχθηκε ο ιδρυτής της δυναστείας Περδίκκας –από το *πέρδικκα*, που θεωρούνταν το πιο έξυπνο πουλί–, είναι γρήγορος σαν τον άνεμο, *Άργαῖος* –από το *ἀργός*, δηλ. ταχύς– και *Άέροπος* –«αυτός που έχει την όψη του ανέμου»–, είναι σπουδαίος καβαλάρης, *Φίλιππος* –«αυτός που αγαπάει τα άλογα»–, είναι δυνατός, *Άλκέτας* –από το *ἀλκή*, δηλ. δύναμη–, είναι αρχηγός, *Άρχέλαος*, κυρίως όμως είναι προστάτης και υπερασπιστής του λαού του, *Άμύντας* –από το *ἄμυνα*– και *Άλέξανδρος* –από το *ἀλέξομαι*, δηλ. προστατεύω. Το ένδοξο αποτέλεσμα των ενεργειών και τις πολιτικές προθέσεις των πατέρων τους δηλώνουν συχνά τα ονόματα των βασιλικών θυγατέρων, όπως το όνομα Στρατονίκη, «η νίκη εναντίον της στρατιάς» (κόρη του Αλέξανδρου Α΄), Κλεοπάτρα, «η δόξα της πατρίδας», Θεσσαλονίκη, «η νίκη εναντίον των Θεσσαλών», και Ευρώπη (τρεις κόρες του Φιλίππου Β΄).

Πρόσωπο-σύμβολο, ο ίδιος ο βασιλιάς ουσιαστικά δεν έχει προσωπική ζωή. Ο βασιλικός *πότος*, το συμπόσιο του ηγεμόνα, αναδεικνύεται σε κεντρικό γεγονός της κοινωνικής, αλλά και της πολιτικής ζωής του κράτους και η βασιλική καθέδρα αποδεικνύεται διαχρονικά το κέντρο της θρησκευτικής, πολιτικής, στρατιωτικής, αλλά και της πνευματικής εξουσίας. Με άλλα λόγια, η λειτουργία της πολιτικής αγοράς και της ιερής ακρόπολης των δημοκρατικών πόλεων συγκεράζεται στο βασιλικό ανάκτορο, όπου η πολυτέλεια και η λαμπρότητα της βασιλικής παρουσίας αποδεικνύεται στοιχείο απαραίτητο για το

Το κεφάλι του Ηρακλή. Διακόσμηση ασημένιου αμφορίσκου από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

γόητρο του ίδιου του κράτους, όπως συνέβαινε ακριβώς και με τα παλάτια των επικών ηρώων, με τους οποίους, σαν γνήσιος Ηρακλείδης, ο Μακεδόνας βασιλιάς –τουλάχιστον στα μάτια του λαού του– εξακολουθεί πάντα να βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο.

Και όπως συμβαίνει στον μύθο και στην πατροπαράδοτη τελετουργία ακόμη και της δημοκρατικής Αθήνας με τον άρχοντα Βασιλέα και τη Βασιλίνα, την ιερή εξουσία του βασιλιά μοιράζεται ως ένα βαθμό και η βασίλισσα, αφού, όπως αποδεικνύουν τα ευρήματα των Αιγών, οι αριστοκράτισσες και οι βασίλισσες των Μακεδόνων έπαιζαν κυρίαρχο ρόλο στη θρησκευτική τελετουργία από τα χρόνια της προϊστορίας: Στερεωμένοι στην κορυφή ξύλινων ραβδίων οι τρίδυμοι, χάλκινοι, διπλοί πελέκει παραπέμπουν ευθέως στο τελετουργικό της θυσίας και ανακαλούν μισολησμονημένα αρχέτυπα του αιγιακού κόσμου. Διαδήματα με ηλιακά σύμβολα, κάθε λογής περιάπτα και φυλαχτά, συμπυκνωμένα φωνήματα μιας χαμένης συμβολικής «γλώσσας», τετράκτινοι τροχοί, πιθανότατα πρόγονοι της κατεξοχήν μαγικής συσκευής που ο Πίνδαρος ονομάζει «*ΐγγα τετράκναμον*» και ήταν απαραίτητη για τα μάγια της αγάπης, μικροσκοπικά χάλκινα σκεύη –κάτι ανάμεσα σε χύτρα και περιάπτο– που δεν αποκλείεται καθόλου να περιείχαν αποστάγματα φαρμάκων και βοτάνων, βρίσκονται στους τάφους των πλούσιων γυναικών της πρώιμης Εποχής του Σιδήρου. Τα αντικείμενα αυτά μαρτυρούν ότι οι αρχόντισσες και οι βασίλισσες των Αιγών μέχρι τον 7ο προχριστιανικό αιώνα είχαν αυτές, πολύ περισσότερο από τους άντρες τους, το μέγα προνόμιο και συγχρόνως τη βαριά υποχρέωση να επικοινωνούν με τον κόσμο του υπερφυσικού για το καλό του λαού τους.

Την παράδοση αυτή τη συνέχισαν οι γυναίκες των Τημενιδών. Αυτό αποδεικνύει το στολισμένο με ελεφαντόδοντο και κεχριμπάρια ιερατικό σκήπτρο της πολύχρυσης «*Δέσποινας των Αιγών*», ενώ τα σιδερένια σουβλάκια και το σιδερένιο ομοίωμα της τετράτροχης άμαξας που βρέθηκαν στον τάφο της μαρτυρούν ότι η βασίλισσα μοιραζόταν μαζί με τους άντρες της οικογένειάς της το προνόμιο της συμμετοχής στα ιερά δείπνα και είχε το δικαίωμα να εμφανίζεται δημόσια και να συμμετέχει στις ιερές πομπές και λιτανείες που γίνονταν προς τιμήν των θεών, στις λατρευτικές τελετές των οποίων ιερούργουσε. Στην ίδια κατεύθυνση οδηγεί η χρυσοστόλιστη ασημένια, ενεπίγραφη, ομφαλωτή φιάλη της βασίλισσας, αλλά και οι ντουζίνες χάλκινες ομφαλωτές φιάλες, το κατεξοχήν σκεύος των σπονδών, που βρέθηκαν σε όλους τους τάφους της συστάδας των βασιλισσών.

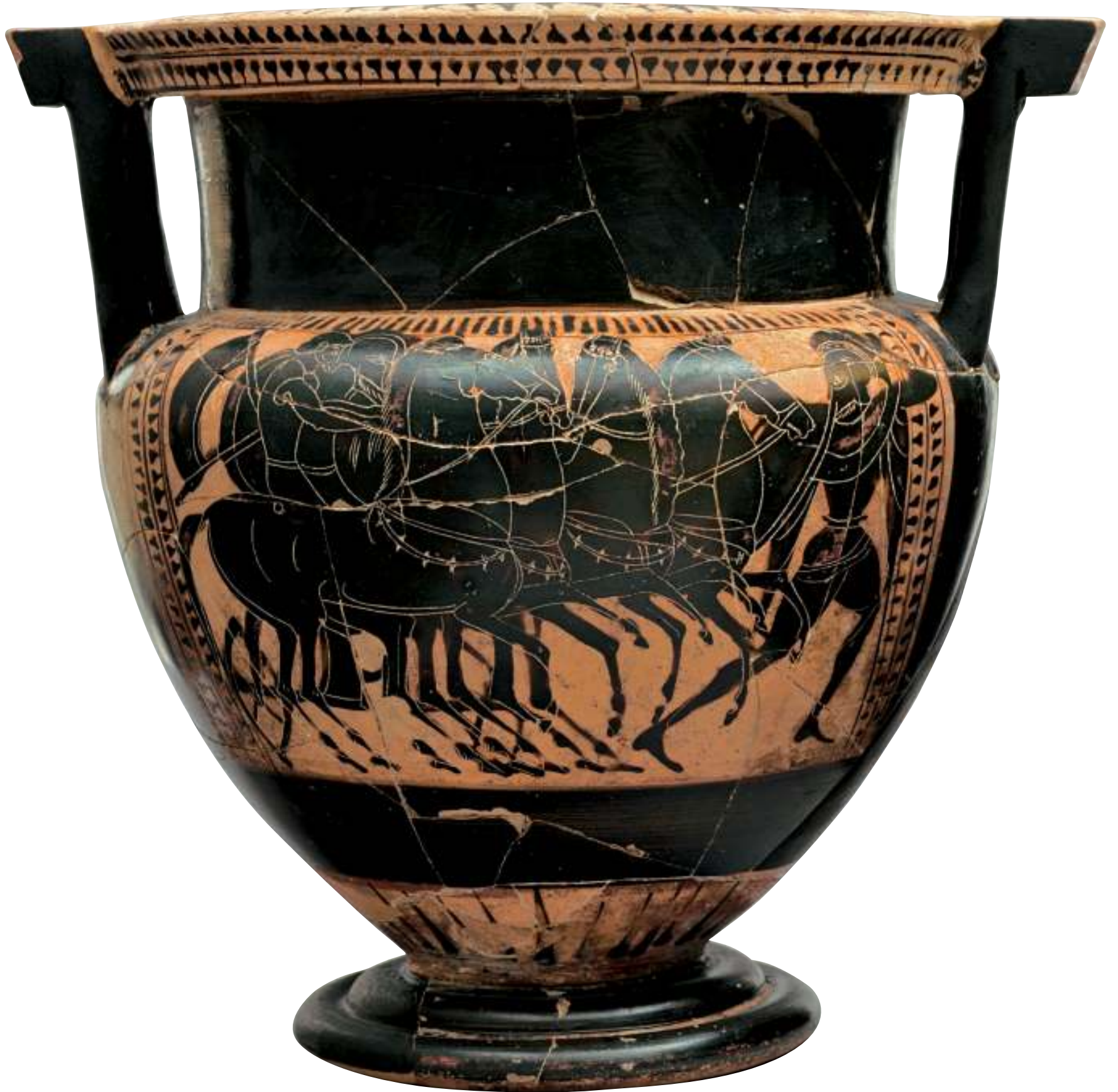
Η ιερατική λειτουργία της βασίλισσας, μια παράδοση που έρχεται από το μακρινό ηρωικό παρελθόν, θα αναβαπτιστεί στα νάματα των μυστικών πίστewων που στα κλασικά χρόνια κερδίζουν ένθερμους οπαδούς στην αυλή της Μακεδονίας: η Ευρυδίκη έχει το θεοφόρο όνομα της συζύγου του Ορφέα και η συμβολική των εικόνων του ταφικού θρόνου της μαρτυρεί την ιδιαίτερη σχέση της με τη Δέσποινα του Άδη. Η Ολυμπιάδα, μνημένη στα μυστήρια των Μεγάλων Θεών, είναι γνωστή για την αφοσίωσή της στον Διόνυσο. Στην ελληνιστική οικουμένη η παράδοση αυτή θα βρει το αποκορύφωμά της στις Αρσινόες, τις Βερενίκες και τις Κλεοπάτρες, που δεν περιορίζονται πια μόνο στο ρόλο της πρωθιέρειας, αλλά αναγορεύονται θεές οι ίδιες.

Μητέρες και σύζυγοι, αδερφές και θυγατέρες, δοχεία του πολύτιμου βασιλικού σπόρου, φορείς και συνεχιστές του ιερού αίματος της θεογενούς δυναστείας, οι γυναίκες των Τημενιδών, όπως οι αρχαίες βασίλισσες του μύθου, είναι στα μάτια των άλλων σύμβολα και φορείς δύναμης οι ίδιες· έχοντας όμως πλήρη επίγνωση της αξίας και των δυνατοτήτων τους, διεκδικούν τη συμμετοχή τους στη νομή της εξουσίας και στην παραγωγή της ιδεολογίας. Και αν αυτό στα κλασικά χρόνια είναι η εξαιρεση, στους αιώνες που θα ακολουθήσουν θα γίνει ο κανόνας. Και φυσικά δεν είναι τυχαίο ότι οι γυναίκες αυτές υπογράφουν ή αναφέρονται σαν άντρες με το όνομα του πατέρα τους και όχι με το όνομα του συζύγου τους: «*Εύρυδικα Σίρρα*» ή «*Θεσσαλονίκην Φιλίππου βασίλισσαν*».

Μελανόμορφες αττικές κύλικες (6ος αι. π.Χ.).

Αττικός μελανόμορφος κρατήρας με σκηνή μάχης (γ' τέταρτο του βου αι. π.Χ.).

*Ασημοκάρφωτο ξίφος, μάχαιρα, εγχειρίδιο, αιχμές δοράτων και ακοντίων,
όπλα που κάρηκαν στην ταφική πυρά Τημενίδη, γύρω στα μέσα του 6ου αι. π.Χ.*

Χάλκινο διάδημα με ιερατικά σύμβολα, χάλκινη επίστεψη ράβδου, χάλκινη ίγγα, εξαρτήματα βασιλισσών-ιερείων της πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (10ος-8ος αι. π.Χ.).

Τέσσερα χάλκινα περίπτα, μια χάλκινη κερασφόμορφη απόληξη ραβδίου και δύο μικροσκοπικά χυτροειδή αναρτώμενα αντικείμενα. Στα τελευταία, που κρέμονταν από τη ζώνη, πιθανότατα φύλαγαν «φάρμακα» (9ος-8ος αι. π.Χ.).

Χάλκινοι τρίδυμοι πελέκεις. Αναρτημένα σε ξύλινα σκήπτρα, τα αντικείμενα αυτά δήλωναν το ιερατικό αξίωμα της κατόχου τους (10ος-8ος αι. π.Χ.).

Χάλκινη οινοχοΐσκη και χάλκινο μυροδοχείο (β' μισό του 6ου αι. π.Χ.).

Σιδερένιο ομοίωμα τετράτροχης άμαξας από τον τάφο της «Δέσποινας των Αιγών» (αρχές 5ου αι. π.Χ.).

Χάλκινες σπονδικές φιάλες (6ος-5ος αι. π.Χ.).

Η ασημένια επίχρυση σπονδική φιάλη της «Δέσποινας των Αιγών».

Αιλουροειδές που κυνηγάει ελάφι, πήλινο ειδώλιο τοπικής προέλευσης (540-530 π.Χ.).

Κεφάλι Ηρακλή, ένθρονη θεά, προγάστρω δαίμων από το κεφάλι του οποίου γεννιέται όμοιός του (παρωδία της γέννησης της Αθηνάς): ειδώλια ανατολικοϊωνικών τύπων (560-530 π.Χ.).

Ένθρονη θεά, κούρος με μακρύ ιμάτιο, κόρη και προγάστρω δαίμων από το κεφάλι του οποίου γεννιέται πίθηκος: ειδώλια ανατολικοϊωνικών τύπων (540-530 π.Χ.).

Χρυσό δισκάριο με γοργόνειο από τη διακόσμηση του νεκρικού ενδύματος μιας βασίλισσας των Αιγών (περ. 470 π.Χ.).

2. Μια βασιλική καθέδρα στα χρόνια της Δημοκρατίας

Με την καθοδήγηση των Τημενιδών οι Μακεδόνες εδραιώνουν τη θέση τους και επεκτείνουν την κυριαρχία τους υποτάσσοντας ή απωθώντας τους ντόπιους πληθυσμούς. Οι Αιγές, η καθέδρα των βασιλέων, συνδέονται άρρηκτα με τη μοίρα της δυναστείας και γνωρίζουν περίοδο ακμής που ανιχνεύεται κυρίως μέσα από τα ευρήματα της νεκρόπολης, αφού η ίδια η πόλη, ανασκαμμένη ως τώρα σε πολύ μικρό ποσοστό, είναι περιορισμένα γνωστή. Βέβαιο είναι ότι δεν υπήρχε ορθολογικά οργανωμένο πολεοδομικό σύστημα με κανονικά οικοδομικά τετράγωνα και κάθετους οδικούς άξονες. Όπως φαίνεται, το άστυ των Αιγών αναπτύχθηκε ελεύθερα στην πλαγιά στα βόρεια της ακρόπολης σε χαμηλά αλληπάλληλα άνδηρα με οικοδομικά συγκροτήματα, με αποκλίνοντες άξονες και κενά διαστήματα ανάμεσά τους.

Το 513 π.Χ. ο Μέγας Βασιλεύς της Περσίας Δαρείος εισβάλλει στην Ευρώπη. Ο Αμύντας Α΄ με έξυπνους πολιτικούς χειρισμούς θα κατορθώσει όχι μόνον να διατηρήσει την αυτονομία του κράτους του, αλλά και να επεκτείνει τις κτήσεις του για πρώτη φορά πέρα από τον Αξιό, στην περιοχή του Ανθεμούντα. Ένα βασιλικό προξενικό φαίνεται πως διευκόλυνε την προσέγγιση και, όπως δείχνει το ιδιόμορφο ένδυμά της, η πολύχρυση «Δέσποινα των Αιγών», η σύζυγος του Αμύντα που πέθανε στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. διανύοντας την τέταρτη δεκαετία της ζωής της, ήρθε νύφη στις Αιγές από τη Λυδία, φέρνοντας μαζί της εκλεπτυσμένους τρόπους, ίσως και τον μύθο του Μίδα. Η κόρη της, η πριγκίπισσα Γυγαίη που πήρε το όνομα της λίμνης των Σάρδεων και της θεάς-μητέρας των Λυδών βασιλέων, διευκόλυνε με τη σειρά της, ως σύζυγος του Βουβάρη, του γιου του πορθητή της Θράκης Μεγάβαζου, τις πολιτικές βλέψεις του αδερφού της Αλέξανδρου Α΄ κατά τη διάρκεια της εισβολής του Ξέρξη και όταν ο πόλεμος τελείωσε βρέθηκε στη Μικρά Ασία, όπου στον γιο της Αμύντα δόθηκε από τον Πέρση βασιλιά η πόλη της Καρίας Αλάβανδα.

Στις αρχές του 5ου αιώνα οι ελληνοδίκες της Ολυμπίας έκαναν αποδεκτό τον θρύλο της δυναστείας των Τημενιδών ως ιστορικό γεγονός. Ο έφηβος διάδοχος Αλέξανδρος αριστεύει στους Ολυμπιακούς αγώνες και, βασιλιάς πια, το 479 π.Χ., κάνει και πάλι με τρόπο άκρως εντυπωσιακό αισθητή των παρουσία του στον Νότο, αναθέτοντας τον χρυσό ανδριάντα του στο ιερό των Δελφών (Ηρόδ. VII.121.2). Ανάμεσα στα αγάλματα των στρατηγών και τα αναθήματα των πόλεων η εικόνα του Ηρακλείδη βασιλιά είναι όχι μόνον η πιο πολύτιμη, αλλά, εξαιτίας του υλικού της, και η πιο συγγενής με εκείνη του ίδιου του Απόλλωνα. Στο μνημειώδες οκτάδραχμο του Αλέξανδρου Α΄ (495-452 π.Χ.) ο νεαρός καβαλάρης, μάλλον ο ίδιος ο βασιλιάς, ενσαρκώνει το απόλυτο πρότυπο του ευγενούς και οι διάσημοι ποιητές Πίνδαρος (Fr. 120, 121 Snell) και Βακχυλίδης (Fr. 20 B Snell) αναλαμβάνουν να υμνήσουν τη γενναιότητα και τη μεγαλοφροσύνη του Ηρακλείδη, στη γοητεία του οποίου υποκύπτει και ο Ηρόδοτος, που ανιστορεί την αριστεία του στον κοινό αγώνα εναντίον των Περσών (Ηρόδ. V.18-21).

Με την καθοδήγηση του Αλεξάνδρου Α΄, η μορφή του οποίου δεσπόζει στις Αιγές στο πρώτο μισό του 5ου αι. π.Χ., το βασίλειο επεκτείνεται σε ολόκληρη την περιοχή που καταλαμβάνει η σημερινή Μακεδονία και τα συγγενή, αλλά μέχρι τότε ανεξάρτητα, φυλετικά βασίλεια της περιοχής γίνονται «σύμμαχοι και υπήκοοι» του Τημενίδη ηγεμόνα.

Θέλοντας ο Περδίκκας να μεγαλώσει το βασίλειό του ρώτησε τους Δελφούς και η Πυθία τού απάντησε: «Οι δοξασμένοι Τημενίδες έχουν στην εξουσία τους βασίλειο με εύφορη γη, τους το έδωσε ο Δίας, ο κύριος της αιγίδας. Όμως βιάσου, πήγαινε στη χώρα της Βοττιαίας με τα πολλά κοπάδια και, όπου θα δεις χιονόλευκες γίδες με λαμπερά κέρατα να κοιμούνται, στα χώματα εκείνης της γης θυσίασε στους τρισμακάριστους θεούς και χτίσε το άστυ μιας πόλης».

(ΔΙΟΔΩΡΟΣ 7.16.1.1)

Ο χρυσμός που παραδίδεται από τον Διόδωρο, οπωσδήποτε νεότερος από την εποχή του Περδίκκα Α' (7ος αι. π.Χ.), σχετίζεται πιθανότατα με τη δραστηριότητα του Αλέξανδρου Α' στους Δελφούς και, απηχώντας την ενσωμάτωση στο μακεδονικό βασίλειο της Βοτταίας, δηλώνει την άρρηκτη σύνδεση των Τημενιδών με τις Αιγές, που είναι τώρα το κέντρο του πιο σημαντικού ελληνικού κράτους του Βορρά.

Η ζωή στο άστυ των Αιγών αγγίζει πρωτοφανή επίπεδα εκζήτησης και πολυτέλειας. Τα 26 πήλινα κεφάλια των ξοάνων που χρησιμοποιήθηκαν στην κηδεία μιας βασίλισσας γύρω στο 480 π.Χ. δίνουν μια εικόνα της ντόπιας καλλιτεχνικής παραγωγής στο κατώφλι της νέας εποχής: Ο απόηχος των επιρροών της ανατολικής Ιωνίας είναι ακόμη αναγνωρίσιμος στις γυναικείες μορφές παρά την ασυνήθιστη γραμμική αυστηρότητα, όμως τα απροσδόκητα «ρεαλιστικά» χαρακτηριστικά των πήλινων δαιμόνων, οι μήτρες των οποίων πλάστηκαν από το ίδιο χέρι που κατασκεύασε και εκείνες των κορών, προοιωνίζονται μια εξέλιξη που θα χρειαστεί ενάμιση αιώνα για να ολοκληρωθεί. Αντίθετα, οι συντηρητικές φόρμες του χάλκινου κούρου που αποτελούσε τη λαβή μιας πάτερρας, ενός χαρακτηριστικού σπονδικού σκεύους από τον ίδιο τάφο, μας γυρίζουν πίσω σε μια παράδοση που αντλεί από τις πηγές της Γεωμετρικής Εποχής.

Από τα κτήρια της εποχής αυτής είναι γνωστά λιγιστά μόνον ίχνη που χάνονται κάτω από τις νεότερες οικοδομικές φάσεις. Αρχιτεκτονικές τερακότες, ανάγλυφες ανθεμωτές ακροκέραμοι, γραπτές σίμες, αλλά και οι εντυπωσιακοί υπόστυλοι τάφοι με τους ιωνικούς κίονες δίνουν μια αμυδρή εντύπωση της χαμένης πολυτέλειας. Ενώ στη βορειοδυτική γωνία της πόλης, δίπλα στην ταφική συστάδα των βασιλισσών, τα κατάλοιπα ενός μεγάλου υστεροαρχαϊκού κτηρίου με ορθογώνια κάτοψη και επιμήκεις χώρους ξαφνιάζουν με τη στιβαρότητά τους: με πάχος ένα μέτρο στους εσωτερικούς και δύο στον μακρύ εξωτερικό τοίχο, το κτήριο αυτό ήταν πιθανότατα δώροφο και δέσποζε εντυπωσιακά στον χώρο.

Χρυσά ελάσματα από τη διακόσμηση των ενδυμάτων της «Δέσποινας των Αιγών».

Τα χρυσά κοσμήματα της «Δέσποινας των Αιγών»: διάδημα με έκτυπες μυθικές παραστάσεις, τριπλή σύριγγα με χάντρες στις απολήξεις, σκουλαρίκια, περίαπτο, περιδέραιο, περόνες και πόρπες και οι χρυσές απολήξεις της πολλαπλής ασημένιας αλυσίδας.

Χρυσό περίπτο, σκουλαρίκι και πόρπη της «Δέσποινας των Αιγών».

ΣΤΗ ΣΕΛ. 173: *Οι περόνες της «Δέσποινας των Αιγών».*

*Σκηνές από το χρυσό διάδημα της «Δέσποινας των Αιγών»:
Οι Γοργόνες κυνηγούν τον Περσέα, ο Θησέας παλεύει με τον Μινώταυρο (ΕΠΙΛΑΝΘ), η τύφλωση του Πολύφημου (ΚΑΤΩ).*

Το χρυσό έλασμα που διακοσμούσε τη ζώνη της «Δέσποινας των Αιγών».

*Χρυσά δισκάρια
με γοργόνεια από
τη διακόσμηση του
νεκρικού ενδύματος μιας
βασίλισσας των Αιγών
(περ. 470 π.Χ.).*

Η χάλκινη υδρία της «Δέσποινας των Αιγών».

Πήλινο ειδώλιο ιθυφαλλικού σατύρου και μια ερυθρόμορφη Αττική πελίκη του Ερμώνακτος με παράσταση του Ποσειδώνα που διώκει την Αίθρα, από τη συστάδα των βασιλισσών (περ. 470 π.Χ.).

Το κεχριμπαρένιο περιδέραιο και μια χάλκινη λεκάνη από την ταφή μιας βασίλισσας των Αιγών (περ. 470 π.Χ.).

ΣΕΛ. 178-183: Πήλινα κεφάλια Κόρης από ταφή βασίλισσας (περ. 480 π.Χ.).

Πήλινα κεφάλια δαιμόνων από ταφή βασίλισσας (περ. 480 π.Χ.).

*Πήλινο κεφάλι θεάς από ταφή
βασίλισσας (περ. 480 π.Χ.).*

Πήλινα κεφάλια Κόρης από ταφή βασίλισσας (περ. 480 π.Χ.).

Ακροέραμο και αρχιτεκτονική τερακότα (5ος αι. π.Χ.).

Χάλκινη λαβή σπονδικού σκεύους (πάτερα) με μορφή κούρου από τάφο της συστάδας των βασιλισσών (περ. 480 π.Χ.).

Στα μέσα του αιώνα ανεβαίνει στον θρόνο ο Περδίκκας Β΄ (454-413 π.Χ.) που ανάμεσα στους άλλους εχθρούς έχει να αντιμετωπίσει και τον επεκτατισμό της Αθήνας. Και ενώ ο βασιλιάς κάνει ό,τι μπορεί για να αποφύγει τον θανάσιμο εναγκαλισμό της υπερδύναμης, στις Αιγές, όπου μεταξύ άλλων επιφανών ανδρών θα φιλοξενηθεί και ο Ιπποκράτης, οτιδήποτε αττικό είναι της μόδας. Οι ανάγλυφες και οι γραπτές επιτύμβιες στήλες κάνουν τώρα την εμφάνισή τους στη νεκρόπολη της πρωτεύουσας των Τημενιδών και οι λευκές αττικές λήκυθοι φέρνουν στους Μακεδόνες τους καρπούς της ζωγραφικής, μιας τέχνης που θα γίνει η αγαπημένη τους.

Στα χρόνια του Περδίκκα Β΄ το άστυ των Αιγών περιβάλλεται από τείχος χτισμένο με πελεκημένους ντόπιους λίθους, αλλά και πώρινους γωνιόλιθους που προέρχονται από τα λατομεία του Βερμίου. Ένα τμήμα του ανασκάφηκε στη βορειοδυτική γωνία της πόλης επάνω στον εξωτερικό τοίχο του μεγάλου υστεροαρχαϊκού κτιρίου. Διακρίνονται ίχνη πιθανότατα από έναν πύργο, ενώ η βορειοδυτική πύλη του βρισκόταν δίπλα στην ταφική συστάδα των βασιλισσών.

Μέσα στη δίνη του Πελοποννησιακού πολέμου, προσπαθώντας να διασώσει το βασίλειό του από τις συμπληγάδες των μαχόμενων υπερδυνάμεων, ο Περδίκκας Β΄ θα αναζητήσει τη βοήθεια του μυθικού γενάρχη. Η εικόνα του γενειοφόρου Ηρακλή σφραγίζει τα νομίσματα του βασιλιά, ενώ ένας χάλκινος ενεπίγραφος τρίποδας, έπαθλο των Ηραίων του Άργους που απονεμήθηκε στον Περδίκκα ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας και τοποθετήθηκε σαν κειμήλιο στον τάφο του Φιλίππου Β΄, μαρτυρεί ότι ο παλιός μύθος της πελοποννησιακής καταγωγής των Τημενιδών, αναζωογονημένος σύμφωνα με τις νέες ανάγκες, μπορούσε ακόμη να εξασφαλίζει πολιτικά χρήσιμες επαφές και συμμαχίες με την πελοποννησιακή πόλη.

Στο τέλος του 5ου αιώνα ο Αρχέλαος (413-399 π.Χ.), άνθρωπος με ευφυΐα και διορατικότητα, αποφασίζει να «εκσυγχρονίσει» το κράτος του, ανοίγοντάς το στις καλλιτεχνικές και πνευματικές αναζητήσεις της εποχής. Και ενώ η ζωή στην καταρρέουσα δημοκρατία της Αθήνας γινόταν όλο και πιο ανασφαλής, η αυλή των Αιγών αποδεικνύεται φιλόξενο λιμάνι για τους διανοούμενους και τους καλλιτέχνες που βρίσκουν στο πρόσωπο του Τημενίδη έναν ένθερμο μαικίνα. Το καινούριο ανάκτορο του Αρχέλαου θα το διακοσμήσει ο Ζεύξις, ο σπουδαιότερος ζωγράφος της εποχής. Προσωπικότητες όπως ο επικός ποιητής Χοιρίλος, ο χορικός Τιμόθεος και ο τραγικός ποιητής Αγάθων, ο αμφιτρώνας του πλατωνικού *Συμποσίου*, θα λαμπρύνουν με την παρουσία τους τη ζωή της μακεδονικής πόλης που πρέπει να είχε ήδη θέατρο, στο οποίο οι φιλοξενούμενοι καλλιτέχνες μπορούσαν να παρουσιάζουν τα έργα τους.

Ο Μακεδόνας προσκάλεσε και τον Σωκράτη, που όμως προτίμησε να πει το κώνειο στην πατρώα γη. Αντίθετα, ο Ευριπίδης αποδέχτηκε την πρόταση και τον τίτλο του «εταίρου» του βασιλιά και πέρασε εδώ τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Ανταποδίδοντας τη φιλοφρόνηση ο ποιητής το 408 π.Χ. παρουσιάζει την τραγωδία *Αρχέλαος*. Ο μύθος των Τημενιδών «διδάσκεται» στον αθηναϊκό λαό και οι ηρωικές περιπέτειες στον μακρινό Βορρά του μυθικού Αρχέλαου, γιου του βασιλιά τού Άργους Τήμενου, ζωντανεύουν στη σκηνή του Διονυσιακού θεάτρου, όπως εκείνες των πιο διάσημων ηρώων του ελληνικού μύθου. Κατά τον Ευριπίδη είναι ο γενάρχης Αρχέλαος αυτός που, υπακούοντας στον δελφικό χρησμό, ακολούθησε μια αίγα και έγινε ιδρυτής και οικιστής των Αιγών (Hyginos, *Fabulae* CCXIX 143-44).

Από τη δεκαετία του 1960 επικράτησε ανάμεσα στους μελετητές η άποψη ότι ο Αρχέλαος μετέφερε την πρωτεύουσα του βασιλείου στην Πέλλα. Αυτό ωστόσο δεν στηρίζεται ούτε από τις μαρτυρίες των γραπτών πηγών ούτε από τα αρχαιολογικά ευρήματα. Αντίθετα μάλιστα, ο πάντα ακριβής Θουκυδίδης (2.100.1-3), που απαριθμεί τις μεταρρυθμίσεις του Αρχέλαου, δεν αναφέρει κάτι τέτοιο, ενώ ο Αρχέλαος του Ευριπίδη υπογραμμίζει τη σύνδεση του βασιλιά με το πατροπαράδοτο δυναστικό κέντρο των Τημενιδών, όπως άλλωστε έκανε και ο ίδιος, βάζοντας το κεφάλι της αίγας, το λαλούν σύμβολο της πόλης, ως σήμα κατατεθέν στα νομίσματά του.

Λευκή λήκυθος του «ζωγράφου των Γυναικών» από τάφο της συστάδας των βασιλισσών (περ. 430 π.Χ.) (ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ)

Τρεις λευκές λήκυθοι του «ζωγράφου των Γυναικών»
από τάφο της συστάδας των βασιλισσών (περ. 430 π.Χ.).

Πολύ μεγάλο αλαβάστρινο μυροδοχείο, μαρμάρινο εξάλειπτρο και δύο μαρμάρινες λήκυθοι από τάφο της συστάδας των βασιλισσών (περ. 430 π.Χ.).

Αυγά στρουθοκαμήλου-μυροδοχεία, ερυθρόμορφο ληκύθιο με σκηνή καλλωπισμού και ερυθρόμορφος ασκός από τάφο της συστάδας των βασιλισσών (περ. 430 π.Χ.).

*Χρυσό έλασμα με παράσταση μάχης που προέρχεται πιθανότατα από τη διακόσμηση ασπίδας και χάλκινο γοργόνειο μάλλον από θώρακα.
Βρέθηκαν και τα δύο σε συλημένο τάφο της βασιλικής συστάδας των Τημενιδών (430-420 π.Χ.).*

*Ανθεμωτές ακροκέραμοι από κτήρια των
Αιγών (τελευταίο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.).*

- ◀ *Χάλκινος τρίποδας. Σύμφωνα με την επιγραφή που υπάρχει στη στεφάνη του ήταν έπαθλο των Ηραίων του Άργους. Κατασκευάστηκε τον 5ο αι. π.Χ., αλλά βρέθηκε στον τάφο του Φιλίππου Β'.*

Στην ταραγμένη εποχή που ακολούθησε τη δολοφονία του Αρχέλαου, ο Αμύντας Γ' (393-368 π.Χ.), για να αντιμετωπίσει την αφόρητη πίεση των διαφόρων εχθρών που εισέβαλλαν από παντού, αναγκαζόταν όλο και πιο συχνά να διαμένει στην Πέλλα, μια πόλη που, όντας το σημαντικότερο λιμάνι της βόρειας ακτής του Θερμαϊκού, αναπτυσσόταν με ταχύτητα. Πιθανότατα ο Αμύντας Γ' είναι ο πρώτος βασιλιάς που έχτισε ανάκτορο στην Πέλλα, η ανάμνηση του οποίου διατηρήθηκε ως την εποχή του Ιουστινιανού στο τοπωνύμιο «βασίλεια Αμύντου». Ωστόσο οι Αιγές, ύστατο καταφύγιο άμυνας, εξακολούθησαν να είναι η καρδιά του βασιλείου και η χήρα του Αμύντα Γ', η δυναμική Ευρυδίκη, που κατάφερε να εξασφαλίσει τον θρόνο για τους γιους της και την εξουσία για την ίδια, άφησε εδώ όχι μόνον τον τάφο της και ίχνη της δραστηριότητάς της, που ανιχνεύονται σε αλληπάλληλες επιγραφικές μαρτυρίες, αλλά και τη μαρμάρινη εικόνα της.

Παρά τη μεγάλη ανάπτυξη της Πέλλας, στην οποία η βασιλική οικογένεια περνούσε μεγάλο μέρος της καθημερινότητάς της, οι Αιγές εξακολούθησαν ως την αναχώρηση του Μεγαλέξανδρου να διατηρούν στο ακέραιο τη συμβολική αξία τους και, όντας πάντα το πατροπαράδοτο δυναστικό κέντρο των Τημενιδών, αποτελούσαν τον χώρο όπου εξελίσσονταν όλες οι παραδοσιακές τελετές, αλλά και πολιτικά γεγονότα τεράστιας ιστορικής σημασίας.

Ο Αμύντας, παρά τις φιλότιμες στρατιωτικές και διπλωματικές προσπάθειές του, δεν κατάφερε να ισχυροποιήσει τη θέση του κράτους του και όταν πέθανε, το 369 π.Χ., άφησε το βασίλειο αποδυναμωμένο, τόσο που ο διάδοχός του, ο Αλέξανδρος Β', αναγκάστηκε να παραδώσει τον μικρότερο αδελφό του Φίλιππο ως όμηρο στη Θήβα, που ήταν τότε η μεγάλη δύναμη της εποχής. Σε δύο χρόνια ο Αλέξανδρος Β' δολοφονείται και, ενώ ένας ανταπαιτητής του θρόνου ήταν έτοιμος με την υποστήριξη των Θηβαίων να εισβάλει, ανέλαβε δράση η χήρα του Αμύντα, η δυναμική Ευρυδίκη, που με μια εντυπωσιακή κίνηση κατάφερε, κερδίζοντας την υποστήριξη του Αθηναίου στρατηγού Ιφικράτη, να εξασφαλίσει τον θρόνο για τον δεκατριάχρονο γιο της Περδίκκα και την εξουσία για την ίδια.

Το πρώτο μισό του 4ου προχριστιανικού αιώνα είναι μια δύσκολη εποχή για το βασίλειο και για τις Αιγές. Η γενικότερη δυσπραγία αφήνει τα σημάδια της στη ζωή της πόλης. Τα ταφικά δώρα περιορίζονται τώρα στα απολύτως απαραίτητα: ελάχιστα όπλα –ένα ή δύο ακόντια ή δόρατα–, λιγοστά κοσμήματα, συνήθως χάλκινα ή ασημένια, και τα αναγκαία πήλινα αγγεία, κατά προτίμηση ντόπιες απομιμήσεις των αντίστοιχων αττικών. Ωστόσο, παρά τις δυσκολίες, η πνευματική εξέλιξη που ξεκίνησε με τον Αρχέλαο δεν θα σταματήσει. Στο πρόσωπο του νεαρού Περδίκκα ο Πλάτων βλέπει την τελευταία ελπίδα να πραγματοποιήσει το ιδανικό του πεφωτισμένου ηγεμόνα και στέλνει τον μαθητή του Ευφραίο στη μακεδονική αυλή, να γίνει δάσκαλος και μέντορας του βασιλιά. Ο Περδίκκας θα αποδειχτεί άξιος μαθητής των πλατωνικών ιδεών, όμως η ιστορική συγκυρία δεν θα επιτρέψει την ολοκλήρωση του πειράματος: το 360 π.Χ. ο νεαρός φιλόσοφος-βασιλιάς σκοτώνεται σε μάχη με τους Ιλλυριούς μαζί με 4.000 Μακεδόνες, το άνθος του στρατού, που κυριολεκτικά αποδεκατίζεται.

Εκμεταλλεζόμενοι την πανωλεθρία οι Αθηναίοι προσπαθούν να διεισδύσουν επιβάλλοντας τον ανταπαιτητή του θρόνου Αργαίο, που σπεύδει στις Αιγές για να αναγνωριστεί βασιλιάς. Ωστόσο οι κάτοικοι της πόλης μένουν πιστοί στη δυναστεία. Ο νεαρός αδελφός του σκοτωμένου βασιλιά Φίλιππος κατατροπώνει τον Αργαίο και ανεβαίνει στον θρόνο ενός κράτους που βρίσκεται στο χείλος της καταστροφής.

Στοιχεία χρυσών κοσμημάτων από τάφο της συστάδας των βασιλισσών (περ. 430 π.Χ.).

Διπλός ρόδακας και στοιχεία χρυσού στεφανιού με λουλούδια μυρτιάς από τον τάφο της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/3 π.Χ.).

Δύο αττικοί ερυθρόμορφοι σκύφοι και ένας ντόπιος με μαύρο γάνωμα (α' μισό του 4ου αι. π.Χ.).

Μεγάλη αττική αρυβαλοειδής λήκυθος του «ζωγράφου των Μυστών» από τον τάφο της βασίλισσας Ευρυδίκης (μέσα του 4ου αι. π.Χ.).

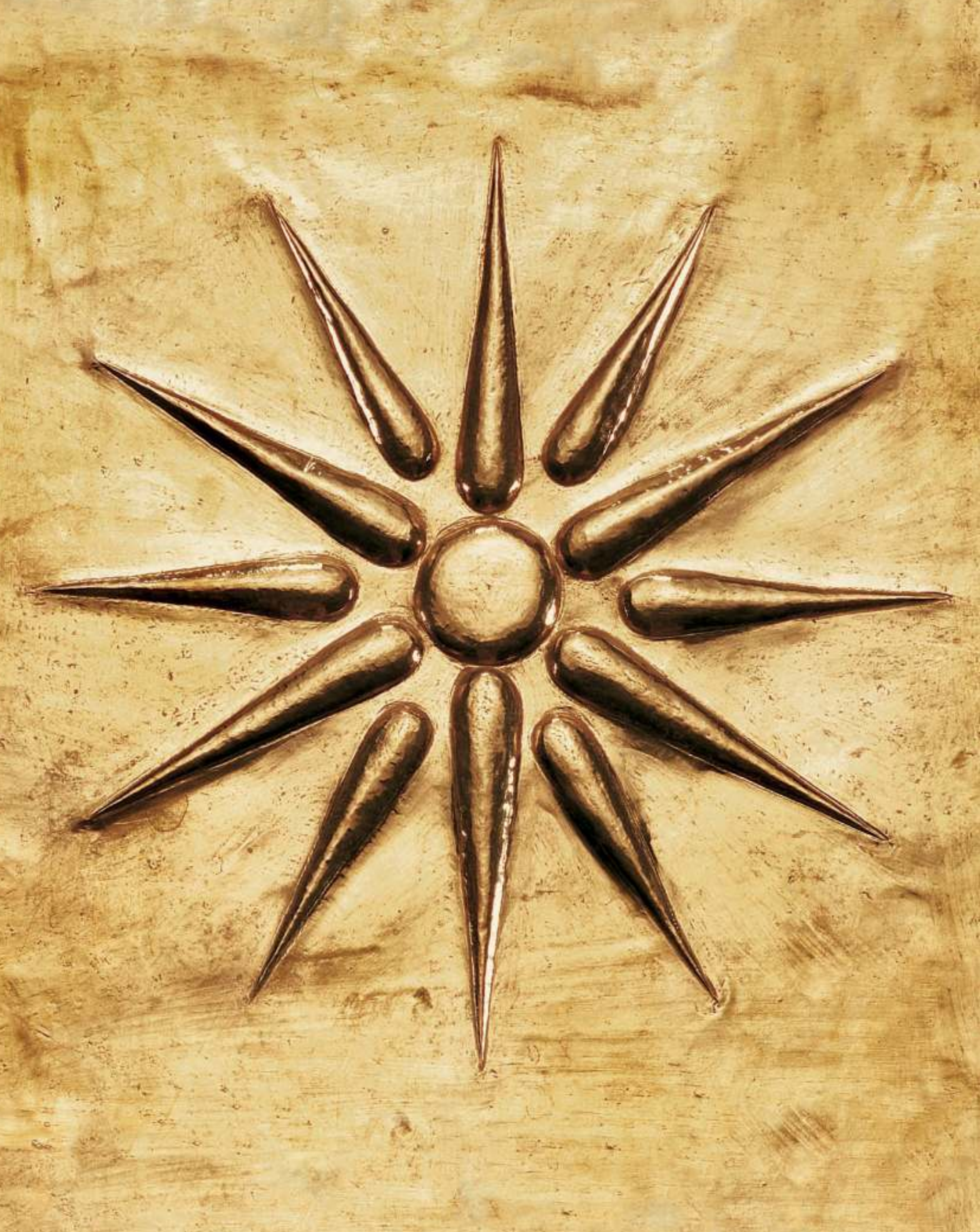

Το κεφάλι του αγάλματος της βασίλισσας Ευρυδίκης.

Το άγαλμα της βασίλισσας Ευρυδίκης. Με μέγεθος λίγο μεγαλύτερο από το φυσικό, ήταν ανάθημα της βασίλισσας στο ιερό της θεάς Εύκλειας (γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

3. Ο Φίλιππος Β' και ο «χρυσός αιώνας» των Αιγών

Το πρώτο μισό του 4ου προχριστιανικού αιώνα ήταν μια εποχή εξαιρετικά δύσκολη όχι μόνον για τη Μακεδονία, αλλά και για ολόκληρη την Ελλάδα, αφού μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο ο αλληλοσπαραγμός των πόλεων συνεχίστηκε αδιάλειπτα, σωρεύοντας μεγάλα δεινά στον πληθυσμό τους, ενώ η δημοκρατία αποδείχτηκε ανίκανη να ανασχέσει τη φθορά. Στην Αθήνα, που είχε γνωρίσει την κατάρρευση, κάποιες φωνές άρχισαν δειλά να συζητούν τις δυνατότητες της δημοκρατίας, πριν ακόμη από την εκτέλεση του Σωκράτη. Στα χρόνια των μαθητών του η συζήτηση για το ιδανικό μοντέλο διακυβέρνησης φούντωσε. Και αφού ο Πλάτων διατύπωσε το θεωρητικό πρότυπο της ιδανικής Πολιτείας και του πεφωτισμένου ηγεμόνα, προσπαθώντας, αποτυχημένα, να το εφαρμόσει στις Συρακούσες, ο γηραιός Αθηναίος πολιτικός Ισοκράτης αναζήτησε διέξοδο από τα δεινά της Ελλάδας στο πρόσωπο του δυναμικού ηγεμόνα των Μακεδόνων Φιλίππου Β', καλώντας τον το 346 π.Χ. ως γνήσιο απόγονο του Ηρακλή να φέρει ενότητα και ειρήνη στους Έλληνες και ελληνικό νόμο και πολιτισμό στους βαρβάρους.

Άνθρωπος μεγαλοφυής, εξάιρετος στρατηγός και άριστος διπλωμάτης, ο Φίλιππος στα 24 χρόνια που θα κυβερνήσει θα καταφέρει, μεταρρυθμίζοντας στρατό, οικονομία και κοινωνία, όχι μόνο να αντιμετωπίσει την ασφυκτική πίεση των εχθρών και να σώσει το διαλυμένο κράτος που κληρονόμησε από την καταστροφή, όχι μόνο να αυξήσει θεαματικά την έκταση και τους πόρους του βασιλείου του, κάνοντας τη Μακεδονία πρώτη δύναμη της εποχής του, αλλά και να αλλάξει ουσιαστικά τον ρου της ιστορίας, ενώνοντας για πρώτη φορά τους μόνιμα ερίζοντες Έλληνες κάτω από τη στιβαρή εξουσία του και προετοιμάζοντας την εκστρατεία της Ανατολής.

Ο Φίλιππος, που μεγάλωσε στο σπίτι του Επαμεινώνδα, όπου είχε την ευκαιρία να μορφωθεί και να γνωρίσει σημαντικές προσωπικότητες της εποχής, μνημένος στη φιλοσοφία του Πυθαγόρα (Διόδωρος 16, 2), φίλος και κοινωνός των ιδεών του Πλάτωνα και των μαθητών του (βλ. Σπενσίππου *Επιστολαί Σωκρατικάί* 30, 12, R. Herscher, *Epistologr. Graeci*), οπωσδήποτε γνώριζε πολύ καλά τις απόψεις και τις τάσεις που κυκλοφορούσαν στους κύκλους των διανοουμένων. Η πρόσκληση του Ισοκράτη προφανώς έβρισκε απήχηση στις προθέσεις του Ηρακλείδη που δεν χάνει ευκαιρία να υπογραμμίσει τη θεϊκή καταγωγή του, δημιουργώντας στη Σαμοθράκη ένα πανελλήνιο κέντρο μυστηριακής λατρείας, εδραιώνοντας την παρουσία του στους Δελφούς και εντέλει αφήνοντας, ως εκλεγμένος ηγεμόνας και αρχιστράτηγος όλων των Ελλήνων πια, ανεξίτηλο το χνάρι του στην Ολυμπία. Παράλληλα με τους αδιάκοπους στρατιωτικούς και πολιτικούς αγώνες του για την κυριαρχία, ο Φίλιππος δεν χρησιμοποιεί απλώς τον παλιό μύθο για να νομιμοποιήσει τις πολιτικές επιδιώξεις του, όπως έκαναν πάντα οι πόλεις, αλλά ως άριστος εξ αίματος, επίλεκτος ως μύστης, πεφωτισμένος και νικηφόρος, γίνεται ήρωας και συγχρόνως δημιουργός ενός νέου μύθου, του δικού του, και επιστρατεύει την αφρόκρεμα της ελληνικής διάνοησης, φιλοσόφους, ποιητές, ηθοποιούς, γλύπτες, ζωγράφους και αρχιτέκτονες, να δώσουν σάρκα και οστά στο όραμά του. Η πηγή της δύναμης, ο βασιλιάς και το περιβάλλον του, γίνεται το κέντρο παραγωγής ιδεολογίας και γνώσης και αυτό σφραγίζει τη χρήση του χώρου, αλλά και τις νέες τάσεις της τέχνης. Το περιβάλλον του Μακεδόνα βασιλιά γίνεται για την τέχνη και τον πολιτισμό ό,τι ήταν η Αθήνα του Περικλή έναν αιώνα πριν και το συντηρητικό βασίλειο με τη φωτισμένη καθοδήγηση του ίδιου και του γιου του θα εξελιχθεί σε ριζοσπαστικό μοχλό που θα αλλάξει τον αρχαίο κόσμο.

Το εμβληματικό αστέρι των Τημενιδών στο κάλυμμα της χρυσής λάρνακας της Μήδας.

Ο Φίλιππος Β΄. Το εντυπωσιακά ρεαλιστικό πορτρέτο προέρχεται από την παράσταση κνηγιού της μεγάλης ζωφόρου της χρυσελεφάντινη κλίνης που βρισκόταν στον θάλαμο του τάφου του βασιλιά.

Το ασημένιο-επίχρσο ιερατικό διάδημα του Φιλίππου Β΄.

◀ Χάλκινος πυρσός από τον τάφο του Φιλίππου Β΄. Ο πυρσοφόρος που συνόδευε παντού τον βασιλιά ήταν στη δωρική Σπάρτη το ορατό σύμβολο της εξουσίας του.

Η χάλκινη πάτερα από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Χάλκινη οινόχνη από τον τάφο του Φιλίππου Β'. Βρέθηκε μαζί με τη χάλκινη πάτερα, ένα σκεύος που θυμίζει τηγάνι και χρησιμοποιούνταν για τις σπονδές στους θεούς.

Χρυσό γοργόνειο από θώρακα που βρισκόταν στο κατώφλι του θαλάμου του τάφου του Φιλίππου Β΄.

Το χρυσοποίκιλτο περιτραχήλιο και χρυσά στοιχεία για το κούμπωμα του θώρακα της πανοπλίας που βρισκόταν στο κατώφλι της θύρας του θαλάμου του τάφου του Φιλίππου Β'.

◀ Το πορτρέτο του Φιλίππου Β΄.

Το χρυσό έλασμα που διακοσμούσε τον γωρυτό, τη χαρακτηριστική θρακοσκυθική φαρέτρα, πιθανότατα δώρο ή λάφυρο, που βρέθηκε στο κατώφλι του θαλάμου του τάφου του Φιλίππου Β΄.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ:
Σκηνές από την άλωση μιας πόλης, μάλλον της Τροίας, από τη διακόσμηση του γωρτού.

Συμμετέχοντας στη συζήτηση περί πολιτευμάτων, ο Ξενοφώντας (*Ίέρων* 11) βάζει τον ποιητή Σιμωνίδα να λέει στον τύραννο Ίέρωνα: «...και πρώτα το παλάτι: φαντάζεσαι ότι ένα κτήριο καταστόλιστο και πανάκριβο θα σου παρείχε μεγαλύτερη δόξα και τιμή από ό,τι μια ολόκληρη πόλη περιτριγυρισμένη από τείχη και επάλξεις, εξοπλισμένη με ναούς, στοές με κιονοστοιχίες, λιμάνια και αγορές;»

Θέλοντας να εκσυγχρονίσει το βασιλείο του και να δημιουργήσει ένα κράτος ικανό να ανταποκριθεί στις ανάγκες των νέων καιρών, αλλά και στον στόχο της επέκτασης, ο Φίλιππος φρόντισε όχι μόνο να οργανώσει πιο δημοκρατικά τις πόλεις του βασιλείου του, παραχωρώντας αρμοδιότητες, εισάγοντας θεσμούς, δομές και εξουσίες, που θα τις έκαναν αυτάρκειες και λειτουργικές, αλλά και να χτίσει νέες, εγκαθιδρύοντας δίκτυα πολιτισμού. Πιθανότατα είναι αυτός που ξεκίνησε τον μεγάλο σχεδιασμό επέκτασης της Πέλλας που θα γινόταν η νέα περίλαμπρη μητρόπολη των Μακεδόνων, αλλά πρώτα από όλα φρόντισε την πατροπαράδοτη μήτρα του βασιλείου, τις Αιγές, την πόλη που η πίστη και η νομιμοφροσύνη των κατοίκων της του εξασφάλισαν τον θρόνο (Διόδωρος 16, 2).

Πρώτη φροντίδα του Φιλίππου ήταν η ανακατασκευή της οχύρωσης με τρόπο ιδιαίτερα μεγαλοπρεπή. Με πάχος τρία μέτρα, το νέο τείχος ήταν ενισχυμένο με πύργους χτισμένους σε κανονικά διαστήματα. Λίθινο μέχρι ένα σημαντικό τμήμα του ύψους του, είχε μέτωπα κατασκευασμένα από καλοδουλεμένους πώρινους γωνιόλιθους. Ο πωρόλιθος που χρησιμοποιήθηκε και για το ανάκτορο και για τα υπόλοιπα δημόσια κτήρια, υλικό ακριβό, έφτανε στις Αιγές από τα λατομεία του Βερμίου, ταξιδεύοντας σε απόσταση 10 ως 20 χλμ. Η χρήση του σε τόσο μεγάλη έκταση σημαίνει μια τεράστια δαπάνη πόρων και μέσων, που δεν υπαγορεύεται τόσο από τις πρακτικές ανάγκες, όσο από την πρόθεση να αποκτήσει η παλιά βασιλική πόλη μορφή αντάξια με το κύρος και τη σημασία της. Στα ανατολικά, εκεί όπου έφτανε στην πόλη η αμαξιτή οδός από την Πύδνα και τη Μεθώνη, ανοιγόταν μια μεγαλοπρεπής πύλη με στιβαρούς, κυκλικούς πύργους και εσωτερική αυλή που θα πρέπει να εντυπωσίαζε ιδιαίτερα τον επισκέπτη. Μια μικρότερη πύλη υπήρχε στη βορειοδυτική γωνία επάνω από την αντίστοιχη του παλιότερου τείχους. Στους ψηλούς λόφους που υψώνονται στα νότια βρισκόταν η οχυρή ακρόπολη.

Εκτός από το τείχος, νέα κτήρια χτίζονται μέσα στο άστυ αλλά και έξω από αυτό. Σε ένα ευρύχωρο πλάτωμα στα δυτικά της πόλης δημιουργείται το ιερό της Εύκλειας με έναν δίστυλο δωρικό ναό, μια μικρή στοά, έναν μεγάλο βωμό και ένα μικρό, κλειστό περιστύλιο που αποτελείται μόνον από την αυλή και τη στοά και σχεδόν ακουμπάει στο τείχος. Βάθρα με βασιλικά αναθήματα, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζει εκείνο με την υπογραφή της βασίλισσας Ευρυδίκης, «ΕΥΡΥΔΙΚΑ ΣΙΡΡΑ ΕΥΚΛΕΙΑΙ», που ταυτίζει τη λατρευόμενη θεότητα, συμπληρώνουν την εικόνα. Εδώ σε έναν αποθήτη βρέθηκαν το μεγαλοπρεπές άγαλμα της ίδιας της βασίλισσας, ένα μαρμάρινο κεφάλι νέου που ανακαλεί τη μορφή του Ηφαιστίωνα, ένα κεφάλι νέας, ακόμη ένα βάθρο με αναθηματική επιγραφή της Ευρυδίκης και ένα τεράστιο μαρμάρινο φίδι.

Απέναντι από το ιερό της Εύκλειας, έξω από τα τείχη, ανάμεσα από τα σπίτια της Βεργίνας, ανασκάφηκε μικρό κομμάτι ενός πολύ σημαντικού κτηρίου. Πολυτελές και ιδιαίτερα προσεγμένο, με τοίχους από πωρόλιθο και δάπεδα στρωμένα με βοτσαλωτά, με ευρύχωρα δωμάτια παραταγμένα στη σειρά και μια στοά που σε δεύτερη φάση κατατμήθηκε, το οικοδόμημα αυτό, το οποίο ανοίγεται προς τα δυτικά σε μια τεράστια αυλή με κατασκευές που θυμίζουν βάθρα, είναι οπωσδήποτε δημόσιο, πιθανότατα το γυμνάσιο των Αιγών, αφού στην περιοχή του βρέθηκε το μαρμάρινο σύμπλεγμα του κυνηγού με τον κάπρο. Μάλλον ανάθημα στον Ηρακλή Κυναγίδα, τον προστάτη των νεαρών κυνηγών, ίσως σε ανάμνηση ενός πετυχημένου κυνηγιού που χαρακτήρισε την ενηλικίωση του αναθέτη του, το σύμπλεγμα αυτό, το οποίο χρονολογείται στο τρίτο τέταρτο του 4ου αι., είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον γλυπτό που θα ταίριαζε πολύ καλά στα συμφραζόμενα ενός μακεδονικού γυμνασίου.

Κεφάλι νέου. Ηφαιστίων (:). Βρέθηκε σε αποθήτη του ιερού της Εύκλειας (330-320 π.Χ.).

*Κεφάλι θεάς (Αρτεμις)
με χαρακτηριστική κόμμωση.
Βρέθηκε σε αποθήκη
του ιερού της Εύκλειας
(340-320 π.Χ.).*

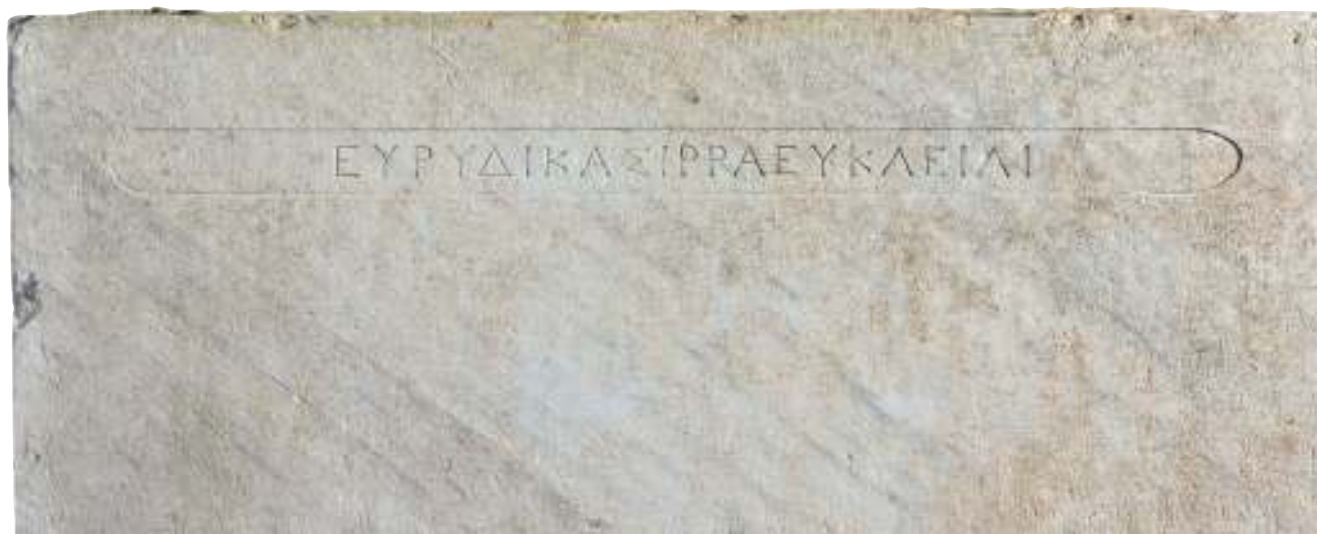

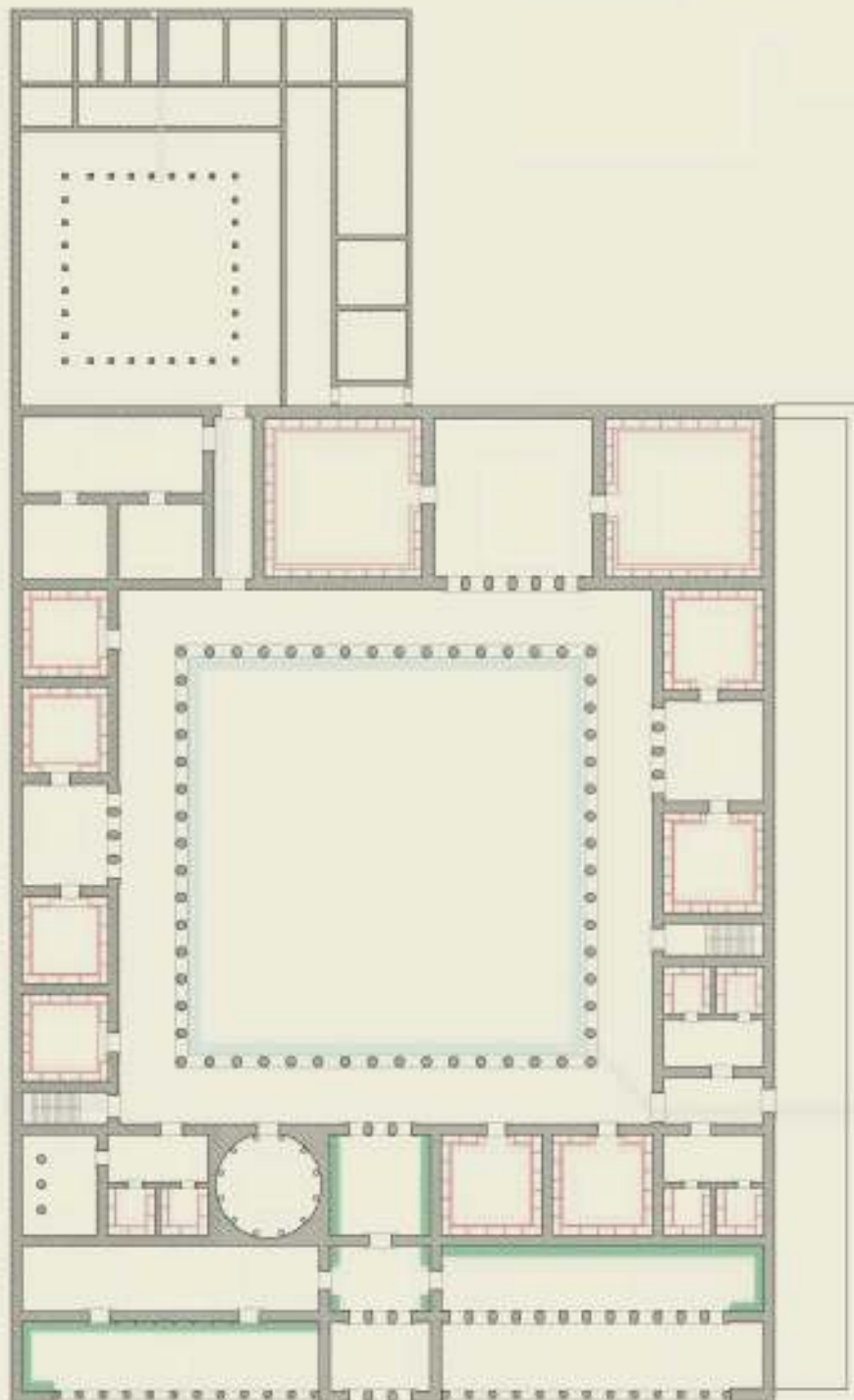
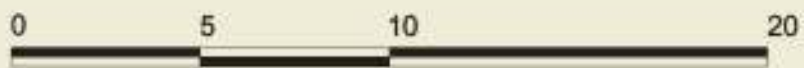
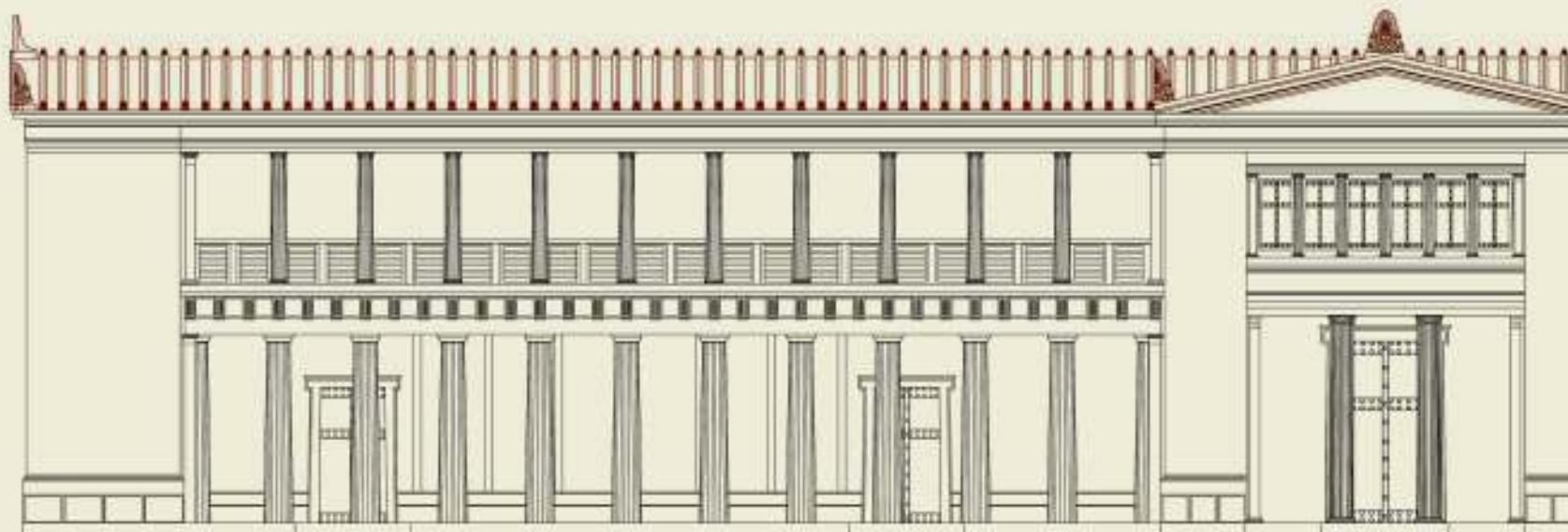
Τμήμα ανάγλυφης μαρμάρινης ζωφόρου με χαρακτηριστικά φυτικά κοσμήματα (γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

ΚΑΤΩ: Πόδι μαρμάρινης τράπεζας (β' μισό του 4ου αι. π.Χ.).

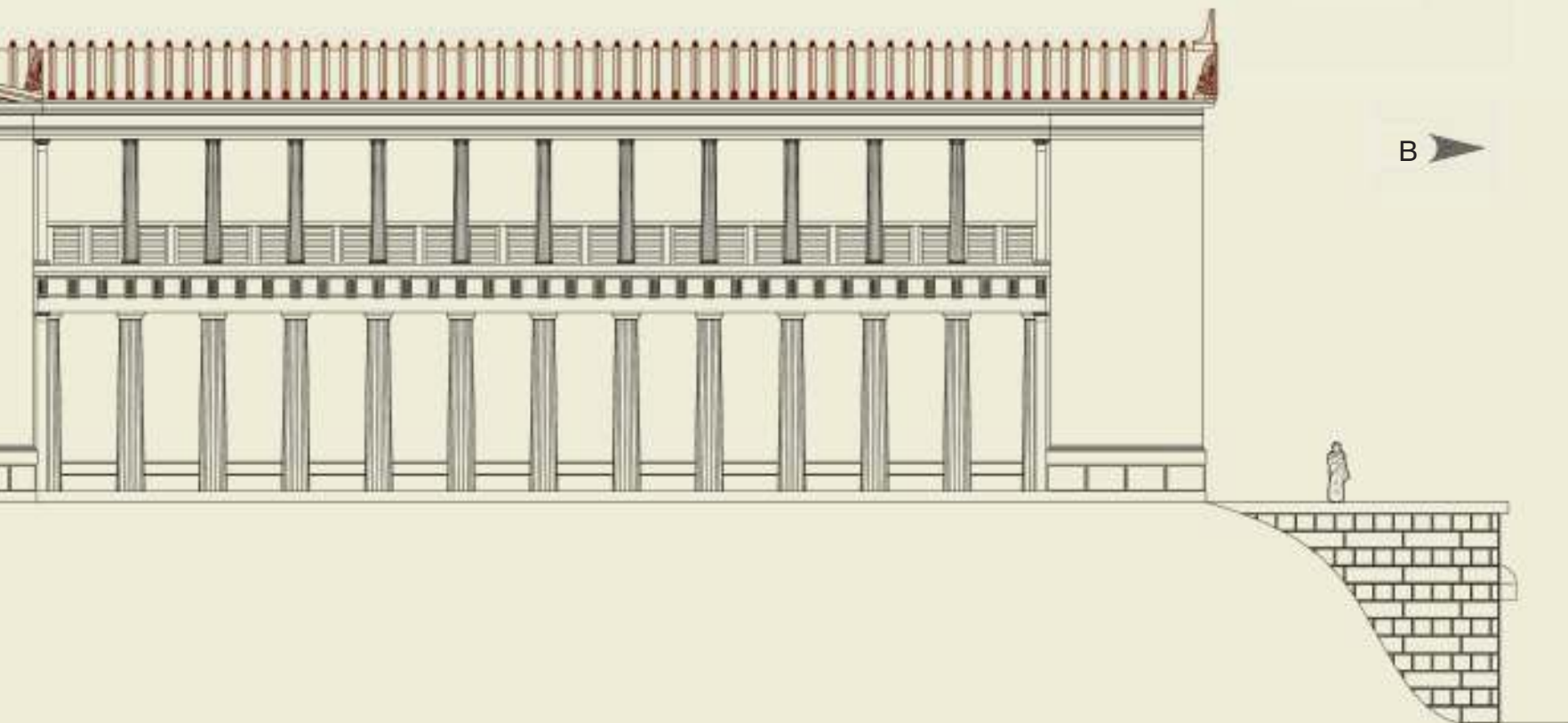

Μαρμάρινη πλάκα από βάθρο αναθήματος της βασίλισσας Ευρυδίκης στη θεά Εύκλεια με την επιγραφή «Ευρυδίκη Σύρρα Ευκλείαι», δηλαδή «Η Ευρυδίκη (κόρη του) Σύρρα στην Εύκλεια».

B

Η πρόσοψη, η κάτοψη και ανθεμωτή ακροκέραμος από το ανάκτορο του Φιλίππου Β΄ στις Αιγές (350-340 π.Χ.).

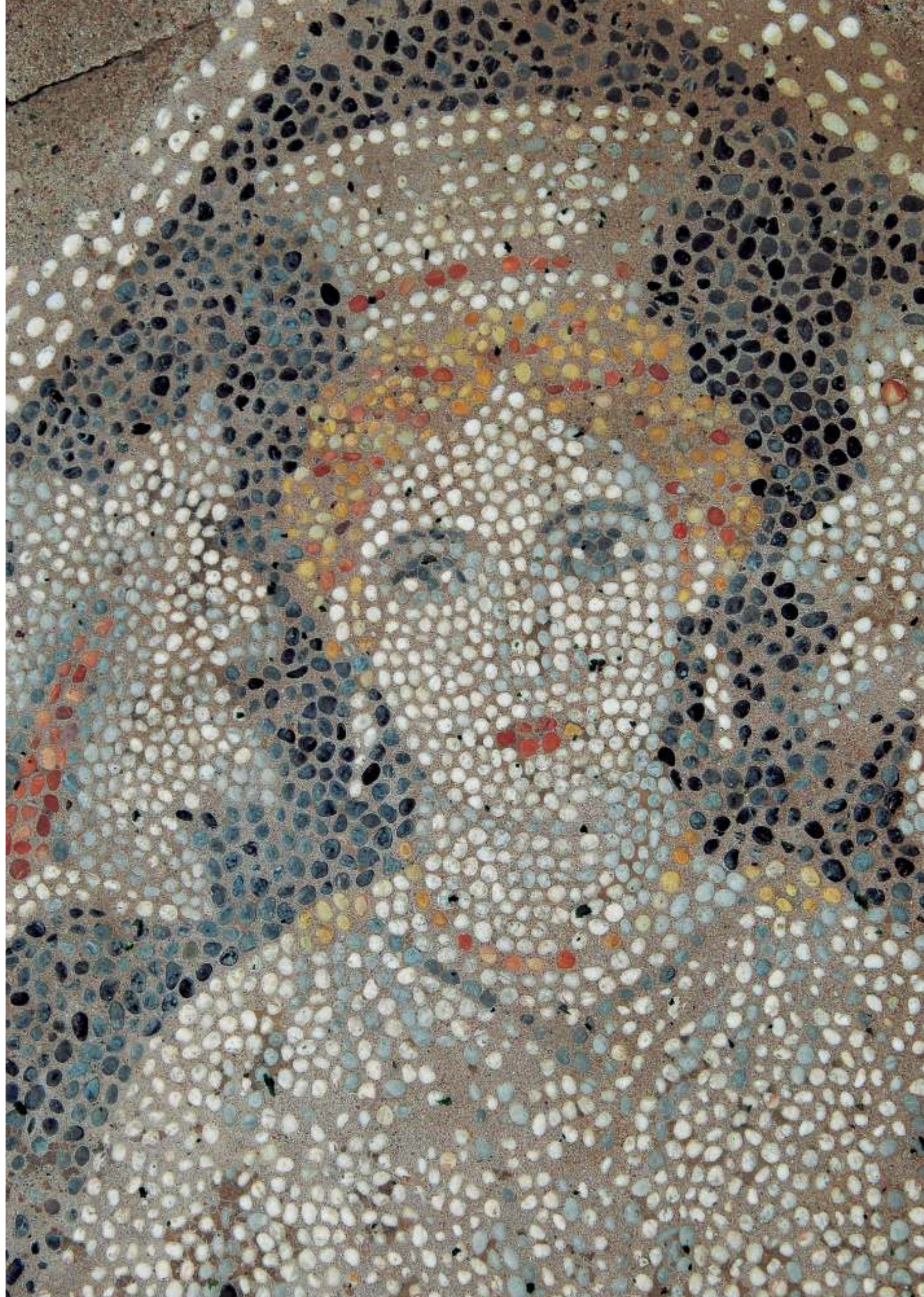
Το τριμερές συγκρότημα της νότιας πτέρυγας του ανακτόρου των Αιγών, οι ανδρώνες με τα ψηφιδωτά και οι βάσεις των ιωνικών αμφιπεσοκίωνων του προθαλάμου.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Ανάκτορο των Αιγών. Το ψηφιδωτό με τις ανθοκόρες και τα λουλούδια του ανδρώνα Ε.

Λίγο πιο πάνω από το ιερό της Εύκλειας βρίσκεται το θέατρο, το κοίλο του οποίου έφτανε μέχρι το εντυπωσιακό ανάλημα του ανακτόρου. Σήμερα σώζονται μόνον τα θεμέλια της σκηνής και η πρώτη σειρά των λίθινων εδωλίων, ωστόσο, παρά τις διαφορετικές απόψεις που έχουν διατυπωθεί, τίποτε δεν αποκλείει να ήταν ολόκληρο λίθινο. Άλλωστε είναι γνωστό πως τα μνημεία των Αιγών αποτέλεσαν για αιώνες το καλύτερο λατομείο της Ημαθίας.

Σε ένα τεράστιο τεχνητό πλάτωμα στα νότια του θεάτρου υψώνεται το ανάκτορο που με έκταση 12,5 στρεμμάτων είναι το μεγαλύτερο και μαζί με τον Παρθενώνα το σημαντικότερο κτήριο της κλασικής Ελλάδας. Ένα μνημειακό διώροφο πρόπυλο και δύο εντυπωσιακές στοές, οι πρώτες πλήρως ανεπτυγμένες διώροφες στοές της ελληνικής αρχιτεκτονικής, διαμορφώνουν την επιβλητική πρόσοψη του κτηρίου που, όπως οι ναοί, στρέφεται προς την Ανατολή. Θρανιά για 120 τουλάχιστον καθισμένους υπογραμμίζουν την εξωστρέφεια των στοών, από τις οποίες η νότια ήταν ο χώρος δημοσίευσης των νόμων και των διαταγμάτων και άσκησης της δικαστικής εξουσίας, ενώ η βόρεια προοριζόταν μάλλον για φιλοσοφικές διδαχές και συζητήσεις.

Από τη μνημειώδη είσοδο του προπύλου περνούσε κανείς στον μεγάλο τετράγωνο προθάλαμο και από εκεί στο τεράστιο περιστύλιο, που ήταν η «καρδιά» του κτηρίου. Με 16 κίονες σε κάθε πλευρά του το περιστύλιο αποτελεί τη γεωμετρική και αριθμητική πεμπτούσια της έννοιας του τετραγώνου και όπως φαίνεται σχεδιάστηκε για να «αναλάβει» τη λειτουργία της Αγοράς, αφού στην αυλή, που χωρά καθισμένους 3.500 ανθρώπους, συναθροίζονταν οι επίλεκτοι Μακεδόνες, η γενιά που άλλαξε τον κόσμο. Ολόγυρα υπάρχουν αίθουσες συμποσίων, η ιερή θόλος, το κλειστό συγκρότημα με τους μικρούς ανδρώνες (A, A1, A2) και το αρχείο (B) που ανακαλούν την ιδέα του Πρυτανείου και στο κέντρο του εντυπωσιακού τριμερούς δυτικού συγκροτήματος (M1, M2, M3) πιθανότατα η αίθουσα του θρόνου, ένας χώρος που τον καταύγαζε το πρωινό φως το οποίο έμπαινε από το πολύστυλο άνοιγμά του. Ουσιαστικά κρυμμένο πίσω από τον όγκο του ανατολικού, το δυτικό περιστύλιο σχεδιάστηκε εξ αρχής με σκοπό να στεγάσει βοηθητικές χρήσεις (λουτρά, μαγειρεία, αποθήκες, κλπ.).

Σε τόπο υπερυψωμένο, αλλά όχι απομονωμένο, προσιτό από παντού και όχι περιφρουρημένο, σημείο αναφοράς του άστεως, τοπόσημο και επίκεντρο του δημόσιου χώρου, με τις στοές του ολάνοιχτες για το κοινό, που έφτανε να ανέβει ένα μονάχα σκαλοπάτι για να εισέλθει, το «βασιλείο» καθίδρυμα του Φιλίππου Β΄ στις Αιγές σίγουρα δεν σχεδιάστηκε για να στεγάσει την ιδιωτική-οικογενειακή ζωή του βασιλιά, αλλά τις δομές εκείνες που ήταν απαραίτητες για την άσκηση της πολυεπίπεδης δημόσιας εξουσίας του. Μας εκπλήσσει λοιπόν με τη «δημοκρατικότητα» της δομής του, από την οποία συστηματικά απουσιάζει οποιαδήποτε εξαίρεση και υπερύψωση ή έστω απομόνωση και περιφρούρηση, στοιχεία που γενικά χαρακτηρίζουν την ανακτορική αρχιτεκτονική εκτός Μακεδονίας.

Κτήριο λιτό και λειτουργικό και συγχρόνως μνημειακό και επιβλητικό, το ανάκτορο των Αιγών χαρακτηρίζεται από την πολυτέλεια των υλικών, την εφευρετικότητα και την τελειότητα της εκτέλεσης, τα απροσδόκητα επιτεύγματα της τεχνολογίας που ανιχνεύονται σε όλα τα επίπεδα, και συγχρόνως από τη γεωμετρική καθαρότητα της φόρμας που διαμορφώνει ένα σύνολο απaráμιλλης ηρεμίας, κομψότητας και αρμονίας, όπου όλα υποτάσσονται στη γοητεία του μέτρου. Συγχωνεύοντας με τρόπο εξαιρετικά εφευρετικό και πρωτοποριακό στοιχεία παραδοσιακά και ριζοσπαστικές επινοήσεις, ο μεγαλοφυής αρχιτέκτονας, ίσως ο Μικρασιάτης Πύθεος, δημιουργεί ένα κτήριο που δίνει υπόσταση στη θεϊκή αρμονία των πυθαγόρειων συλλογισμών, χρησιμοποιώντας ως βασικό στοιχείο συνοχής τον λόγο της Χρυσής Τομής· ένα κτήριο σχεδιασμένο για να γίνει η χειροπιαστή διατύπωση στον χώρο της ιδέας της πεφωτισμένης ηγεμονίας.

Ψευδοπαράθυρο από τον τάφο της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/3 π.Χ.).

Το παλιό άστυ κοσμείται με τείχη και επάλξεις, ιερά και ναούς, και πλάι στο ολοκαίνουριο θέατρο, τον τόπο της συλλογικής μέθεξης και πνευματικής κάθαρσης των πολιτών, υψώνεται το αρχιτεκτονικό μανιφέστο μιας νέας εποχής που μόλις ανατέλλει... Η απόλυτη ταύτιση των αξόνων όλων αυτών των κτισμάτων, αλλά και οι χρονικές και κατασκευαστικές αντιστοιχίες τους, φανερώνουν ότι όλα αποτελούν μέρος του ίδιου σχεδιασμού και υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο ενός μεγάλου οικοδομικού προγράμματος, που είχε σκοπό να εκσυγχρονίσει, να εξορθολογίσει και να αναβαθμίσει συνολικά την εικόνα της πόλης. Και όχι μόνο: πίσω από αυτόν τον σχεδιασμό υπάρχει μια σαφής ιδεολογική τοποθέτηση που συνδέει το κέντρο της πολιτικής και της θρησκευτικής εξουσίας με το κέντρο της τέχνης και του πολιτισμού. Ο Φίλιππος Β΄, «πεφωτισμένος ηγεμόνας» κατά το πλατωνικό πρότυπο, εγκαινιάζει στις Αιγές την παράδοση που θα σφραγίσει την εικόνα των βασιλικών πόλεων της ελληνιστικής οικουμένης.

Ένας από τους πιο έξυπνους και ικανούς πολιτικούς όλως των εποχών, ο Φίλιππος Β΄ έδινε πολύ μεγάλη σημασία στην πειθώ και στις νίκες που μπορούσαν να κερδηθούν σε διπλωματικό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό οι αυλικές γιορτές και τα συμπόσια του γαλαντόμου βασιλιά ήταν στην ημερήσια διάταξη και κατάφερναν να εντυπωσιάζουν φίλους και εχθρούς, που δεν έχαναν ευκαιρία να τον κατηγορήσουν ως αχαλίνωτο, μέθυσσο, ακόμη και βάρβαρο. Όμως τα ευρήματα των βασιλικών τάφων και του ανακτόρου των Αιγών ανασκευάζουν με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο την πολεμική, παρέχοντας μια απροσδόκητα πλήρη και ζωντανή εικόνα του βασιλικού περιβάλλοντος, όπου η πολυτέλεια συνδυάζεται αρμονικά με την κομψότητα και ο πλούτος με την υψηλή αισθητική.

Οι ανδρώνες, που καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος του βασιλείου καθιδρύματος του Φιλίππου Β΄ στις Αιγές, ήταν οι πιο πολυτελείς, κομψές και σίγουρα οι πιο ευρύχωρες αίθουσες συμποσίων που υπήρχαν στην εποχή τους. Οργανωμένοι σε τριμερή συγκροτήματα με προθαλάμους, τα μεγαλύτερα από τα οποία ανοίγονται με εντυπωσιακά πολύστυλα προς το περιστύλιο, δημιουργούν διακριτές ενότητες μέσα στο κτήριο και αποτελούν μια ακόμη καινοτόμα επινόηση του αρχιτέκτονα των Αιγών. Η νέα αυτή διάρθρωση των χώρων συμποσίου, που προφανώς ανταποκρινόταν σε ουσιώδεις λειτουργικές ανάγκες, βρήκε αμέσως μιμητές και έγινε μόδα σε ολόκληρη την ελληνιστική οικουμένη, δημιουργώντας ένα σημείο αναφοράς για το «πολιτισμένο φέρεσθαι» σε δημόσιο αλλά και ιδιωτικό πλαίσιο.

Στους δεκαέξι ανδρώνες υπολογίζεται ότι υπήρχε χώρος για τουλάχιστον 224 κλίνες. Ο Φίλιππος δηλαδή μπορούσε να παραθέσει συμπόσιο σε περισσότερους από 450 καλεσμένους συγχρόνως, αριθμός πρωτοφανής για τα ελληνικά δεδομένα, που θα τον ξεπεράσουν μόνον οι θρυλικές γιορτές του Κοσμοκράτορα και των διαδόχων του, οι οποίοι θα γίνουν βασιλιάδες της οικουμένης.

Δάπεδα με μαρμαροθετήματα και θαυμάσια ψηφιδωτά, όπως εκείνο με την αρπαγή της Ευρώπης, που πιθανότατα απηχεί την πρόθεση του Φιλίππου την παραμονή της επιχείρησης στην Ασία να εμφανιστεί ως ηγεμόνας της Ευρώπης, ή εκείνο με τα λουλούδια και τις ανθοκόρες, χαλκοστόλιστες ξύλινες πόρτες, τοίχοι με ζωηρόχρωμα κονιάματα, στολισμένοι με εκλεκτούς ζωγραφικούς πίνακες, βαρύτιμα έπιπλα και σκεύη, πορφυρά και χρυσοϋφαντα κλινοσκεπάσματα και παραπετάσματα αποτελούσαν το σκηνικό των βασιλικών συμποσίων.

Πλούσια στολισμένες με ενθέματα από γυαλί και χρυσό και ανάγλυφα από ελεφαντόδοντο, οι κλίνες που βρέθηκαν στον τάφο του Φιλίππου Β΄, αριστουργηματικά έργα των μέγιστων καλλιτεχνών της εποχής, μας επιτρέπουν να φανταστούμε τη λαμπρότητα και την πολυτέλεια της επίπλωσης των βασιλικών ανδρώνων.

Η δωρική ζωφόρος του τάφου του Φιλίππου Β΄ (336 π.Χ.).

Δωρική ζωφόρος με τρίγλυφα και μετόπες από το περιστύλιο του ανακτόρου (350-340 π.Χ.).

Ο χάλκινος λυχνούχος, ένα ιδιαίτερα κομψό φανάρι που βρέθηκε στον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Ο χάλκινος κάδος που περιείχε το σφουγγάρι με το οποίο καθάρισαν το σώμα του νεκρού βασιλιά. Βρέθηκε στον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Μεγάλη χάλκινη λεκάνη από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Χάλκινα σκεύη λουτρού από τον τάφο του Φιλίππου Β': λουτήριο, κανάτα και τάσι.

Ένα μαρμάρινο πινάκιο και ένα τεράστιο αλαβάστρινο μυροδοχείο από τον τάφο της βασίλισσας Ευρυδίκης (344/3 π.Χ.).

Μεθυσμένος σάτυρος. Εξαιρετικής ποιότητας ομφάλιο από ασήμενιο κάλυκα που βρέθηκε στον τάφο του Φιλίππου Β΄.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ:
Τα ασήμενια σκεύη συμποσίου από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Ανάλογης ποιότητας και αξίας ήταν και η υπόλοιπη βασιλική οικοσκευή. Για τα σκεύη του συμποσίου, που ξεχωρίζουν όχι μόνο για την πολυτέλεια, αλλά και για την εξαιρετική ποιότητά τους, χρησιμοποιήθηκε χωρίς φειδώ το ασήμι: εδώ η λιτότητα και η καθαρότητα της φόρμας συνδυάζονται με τη χάρη της λεπτομέρειας σε ένα σύνολο απaráμιλλης κομψότητας και αρμονίας, όπου και πάλι όλα υποτάσσονται στη γοητεία του μέτρου.

Μολονότι οι Αθηναίοι κατηγορούσαν τους Μακεδόνες για άκρατη οίνοποσία, όλα τα σκεύη του βασιλικού πότου και κυρίως τα ποτήρια είναι πολύ πιο μικρά από εκείνα των αθηναϊκών συμποσίων. Η διάθεση για σμίκρυνση των μεγεθών, αλλά και για χρήση νέων εξεζητημένων μορφών και σχημάτων που παρατηρείται καταρχάς στη βασιλική οικοσκευή για να γίνει εντέλει μόδα με καθολική ισχύ, δεν αποκλείεται καθόλου να δηλώνει κάποιες αλλαγές στη διαδικασία του συμποσίου και στο «τελετουργικό» της οίνοποσίας, το οποίο γίνεται περισσότερο πολύπλοκο και σοφιστικέ, με μια έντονη τάση για εκλέπτυνση που διαπιστώνεται για πρώτη φορά στην αυλή του Φιλίππου Β', εδραιώνεται στα χρόνια του Μεγαλέξανδρου και δίνει τον τόνο στα ελληνιστικά συμπόσια, ακολουθώντας τη γενικότερη άνοδο του βιοτικού επιπέδου. Στις γραπτές πηγές αναφέρεται η γαλαντομία ενός οικοδεσπότη που αντί, όπως ήταν συνηθισμένο, να υπολογίζει εκ των προτέρων ο ίδιος το κρασί που θα έμπαινε στον κρατήρα, ώστε να ελέγχεται η δαπάνη του συμποσίου, έδινε στους καλεσμένους του την ευκαιρία να αποφασίσουν οι ίδιοι ελεύθερα πόσο κρασί και σε ποια αναλογία ανάμειξης θα ήθελαν να πιουν, βάζοντας στο τραπέζι του καθενός τα απαραίτητα. Αυτό μοιάζει να συμβαίνει στους «βασιλικούς πότους» του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου: στο τραπέζι καθενός συνδαιτυμόνα ο εκλεκτός οίνος έρχεται από το κελάρι ανέρωτος, όπως και το δροσερό φρέσκο νερό μέσα στις ασημένιες μπουκάλες και κανάτες. Μαζί τους έρχεται και μέλι, σμύρνα, μπαχαρικά και αρτύματα από αρωματικά φρούτα και λουλούδια, υλικά απαραίτητα για το βασιλικό κοκταίηλ, που αναμειγνύεται σύμφωνα με τους κανόνες της γευσιγνωσίας και τις επιθυμίες του συμπότη μέσα στον κάδο και σερβίρεται με την κομψή κουτάλα στα ποτήρια, αφού περάσει από το σουρωτήρι.

Έτσι η απόλαυση του κρασιού γίνεται αληθινή ιεροτελεστία, διαδικασία υψηλής εξειδίκευσης που απευθύνεται στον εκλεπτυσμένο ουρανίσκο ενός αληθινού γευσιγνώστη, ο οποίος ξέρει να απολαμβάνει την εκλεκτή γεύση του ποτού όσο και την αρμονία της μουσικής, την ομορφιά της μεγάλης τέχνης, τη γοητεία της υψηλής φιλοσοφίας... Ας μην ξεχνάμε πως τα συμπόσια του Φιλίππου Β' και του Μεγαλέξανδρου διακρίνονταν όχι μόνον για τον πλούτο, την πολυτέλεια και την αφθονία των σκευών, των ποτών και των εδεσμάτων, αλλά και για τη συμμετοχή σε αυτά των σπουδαιότερων μουσικών, ηθοποιών, ποιητών, καλλιτεχνών, διανοουμένων και φιλοσόφων της εποχής, ενώ βέβαια δεν έλειπαν και οι πιο ωραίες και πνευματώδεις εταίρες...

Η χρήση των μετάλλων, και μάλιστα των πολύτιμων, είναι πάντα το καλύτερο βαρόμετρο της γενικότερης οικονομικής κατάστασης και της σταθερότητας ενός κράτους. Δεν είναι λοιπόν καθόλου περίεργο που την εποχή της μεγάλης ακμής, στα χρόνια του Φιλίππου Β' και του Μεγαλέξανδρου, η μακεδονική μεταλλοτεχνία και ιδιαίτερα η χρυσοχοΐα θα γνωρίσει εκπληκτική και ανεπανάληπτη άνθηση. Οι εξαίρετοι χρυσοχόοι, αληθινά μεγάλοι καλλιτέχνες, που προστρέχουν να θεραπεύσουν τις ανάγκες της αυλής και των εταίρων, με ανυπέρβλητη μαστοριά εμπλουτίζουν τις παλιές και δημιουργούν νέες φόρμες. Με όπλο την αναπτυγμένη τεχνολογική γνώση τους, δημιουργούν νέα κράματα και επιστρατεύουν υλικά όπως το χρωματιστό γυαλί και τους πολύτιμους λίθους για να πετύχουν μια συγκρατημένη πολυχρωμία και να αναπλάσουν με πειστικότητα φυσικές μορφές, υποταγμένες πάντα στην αρμονία της γεωμετρίας.

Λαμπρό δείγμα της τέχνης τους, στολισμένο με λουλούδια, μέλισσες και πουλιά, το υπέροχο διάδημα της Μήδας, μολονότι πέρασε από τις φλόγες της ταφικής πυράς, εξακολουθεί να είναι το ωραιότερο κόσμημα της κλασικής Ελλάδας που γνωρίζουμε. Χαρακτηριστικό προϊόν του βασιλικού εργαστηρίου είναι τα χρυσά στεφάνια με την έντονη φυσιοκρατική διάθεση. Αρχετυπικό δείγμα ανάμεσά τους το χρυσό στεφάνι της βελανιδιάς, που ακολούθησε τον Φίλιππο στις φλόγες της πυράς, πιθανότατα το ίδιο που φορούσε τη στιγμή του «θριάμβου» του, υπογραμμίζει τη στενή σχέση του Τημενίδη και των απογόνων του, που επίσης φορούν στεφάνια βελανιδιάς, με τον ίδιο τον Δία. Απόλυτα γοητευτικό, το στεφάνι μυρτιάς της Μήδας αιχμαλώτισε ανάμεσα στα κλαδάκια και τα λουλούδια του την πιο θαλερή στιγμή της άνοιξης.

Κεφάλι σάτυρου από τη διακόσμηση ασημένιας οίνοχόης από τον τάφο του Φιλίππου Β'.

Ασημένια οινόχρη και δύο ασημένιοι αμφορίσκοι από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Οι ασημένιοι κάλυκες από τον τάφο του Φιλίππου Β', λεπτομέρειες της διακόσμησης (ΚΑΙ ΣΕΛ. 252-253).

◀ Ο θεός Παν σαν αγένειος νεαρός από τη διακόσμηση του μικρότερου αμφορίσκου.

Ασημένιος κάδος, σκεύος για την ανάμειξη του κρασιού με το νερό, από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Η ασημένια κουτάλα για την άντληση του κρασιού, το χρυσοποίκιλτο σουρωτήρι και ένα ασημένιο κουταλάκι, ίσως για το μέλι. Σκεύη απαραίτητα για το συμπόσιο, βρέθηκαν στον τάφο του Φιλίππου Β'.

Οι δύο μικροσκοπικοί και εξαιρετικά κομψοί κώνθαροι από τον τάφο του Φιλίππου Β' συνεχίζουν την παλιά μακεδονική παράδοση ενός σχήματος που έρχεται από τα βάθη των αιώνων.

Ρόδακες και λουλούδια λωτού από τις λαβές των ασημένιων κανθάρων.

Η ασημένια κανατούλα συμπλήρωνε το σερβίτσιο του συμποσίου στον τάφο του βασιλιά.

*Μεγάλη, ελαφρά συμπίεσμένη ασημένια κούπα από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.
(ΚΑΤΩ:) Ασημένια γαβάθα από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.*

Ασημένιες κύλικες αττικού τύπου από τον τάφο του Φιλίππου Β'.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Το χρυσό διάδημα της Μήδας. Ελικωτά βλαστάρια, φυλλαράκια άκανθας, δαντελωτά ανθέμια, κρίνοι, απλές και πολλαπλές μαργαρίτες, μέλισσες, ένα πουλάκι, γαλάζια ναλόμαζα και χρυσές δαντέλες συνθέτουν ένα από τα πιο γοητευτικά και πολύτιμα κοσμήματα του αρχαίου κόσμου που μας σώθηκαν.

► Διπλή χρυσή περόνη με θήκη
και αλυσίδα από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Η αττική μελαμβαφής οινοχόη και ο ερυθρόμορφος
ασκός από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Το χρυσό στεφάνι μυρτιάς της Μήδας.

Αντίστοιχα με τα επιτεύγματα των χρυσοχόων είναι και εκείνα των οπλουργών, που έχουν το κρίσιμο καθήκον να εξοπλίσουν τον στρατό του Φιλίππου, την πιο αποτελεσματική πολεμική «μηχανή» της εποχής, αλλά και τον ίδιο τον πολεμιστή-βασιλιά και τον γιο του. Οι πανοπλίες και τα όπλα που βρέθηκαν στον τάφο του αντιπροσωπεύουν τον οπλισμό όλων των σωμάτων του στρατού και μαρτυρούν το εξαιρετικά προηγμένο τεχνολογικό επίπεδο των κατασκευαστών τους, που κατάφεραν σε μία τουλάχιστον περίπτωση να δημιουργήσουν ατσάλι ανοξείδωτο στο βάθος των αιώνων και όχι μόνον: η σιδερόφραχτη πανοπλία που βρέθηκε στον θάλαμο του τάφου, λαμπρό επίτευγμα ενός καλλιτέχνη-οπλουργού, ίσως εκείνου του περίφημου Θεόφιλου ο οποίος κατασκεύασε το σιδερένιο κράνος που φόρεσε ο Αλέξανδρος στη μάχη των Γαυγαμήλων, είναι όχι μόνον εκπληκτικό τεχνούργημα και μοναδικής λαμπρότητας κόσμημα, αλλά και ένα πραγματικό ιδεολογικό μανιφέστο.

Αιχμή και σαυρωτήρας σάρισας. Αιχμές δοράτων και ακοντίου από τον τάφο του Φιλίππου Β΄.

Τέσσερα ξίφη από τον τάφο του Φιλίππου Β'.
Τα δύο καμένα βρέθηκαν στα υπολείμματα της
ταφικής πυράς, τα άλλα δύο, που σώζουν ίχνη
από τις θήκες με τα ελεφαντοστέινα
στοιχεία, ανήκαν σε δύο από τις πανοπλίες
που είχαν τοποθετηθεί μέσα στον τάφο.

Το σιδερένιο κράνος του Φιλίππου Β' με την προτομή της Αθηνάς.

Το ενισχυμένο με σιδερένιο έλασμα περιτραχήλιο του Φιλίππου Β'.

Και ενώ το σχήμα της βασιλικής πανοπλίας μένει προφανώς ηθελημένα στα όρια της κλασικής παράδοσης, η περίτεχνη κατασκευή και τα στολίδια της ξεπερνούν κάθε προηγούμενο: τα λιοντάρια στον θώρακα και το όχανο της ασπίδας, πανάρχαια σύμβολα δύναμης, μαζί με το ρόπαλο του Ηρακλή, αρχέγονο όπλο, φυλακτό και νικητήριο των τεράτων, γίνονται μαρτυρία της παρουσίας του μεγάλου προπάτορα. Η Αμαζονομαχία, ένα από τα κύρια θέματα που διάλεξαν οι πόλεις για τις μετόπες και τις ζωφόρους των ναών με τους οποίους δοξολόγησαν τη μεγάλη τους νίκη εναντίον των Περσών, εμφανίζεται ως «επίσημον» στην ασπίδα του ηγεμόνα, στον οποίο η Αθηνά στέλνει από τον Παρθενώνα τέσσερις Νίκες, που αποτυπώνονται στα χρυσά ελάσματα στο εσωτερικό της ασπίδας, με τις ταινίες στα χέρια, έτοιμες να στέψουν τον Νικητή. Για αυτόν και η ίδια η θεά άφησε τον Όλυμπο και θρονιάστηκε στην κορυφή του κράνους του, αλλά και σαν χρυσή εικονίτσα στον θώρακά του –καθόλου τυχαία στον τύπο της πιο διάσημης απεικόνισής της, εκείνης της χρυσελεφάντινης φειδιακής Παρθένου– για να παρασταθεί στον απόγονο του αδερφού της, όπως έκανε με όλους τους ήρωες, αφού αυτός είναι πια ο προστάτης και υπερασπιστής της Ελλάδας.

Μολονότι ίσως ποτέ δεν θα μπορέσει να αποδειχτεί με βεβαιότητα, έχω το ισχυρό αίσθημα ότι αυτή η πανοπλία, στην οποία συνυπάρχουν σε μια αρμονική σύνθεση τα βασικά θέματα του πανελληνίου μύθου, πρέπει να είναι εκείνη που ο Φίλιππος φόρεσε στο συνέδριο της Κορίνθου, όταν εξελέγη ηγεμόνας όλων των Ελλήνων και στρατηγός στον πόλεμο εναντίον των Περσών.

Νίκη από τα χρυσά ελάσματα που διακοσμούν το εσωτερικό της χρυσελεφάντινης ασπίδας.

Ασημένιο επίχρυσο έλασμα με εραλδικά λιοντάρια από τη διακόσμηση του εσωτερικού της χρυσελεφάντινης ασπίδας του Φιλίππου Β'.

*Η χρυσή εικονίτσα
της Αθηνάς στη δεξιά
 πλευρά του σιδερόφρακτου
 θώρακα του Φιλίππου Β΄
 ανακαλεί τον τύπο
 της φειδιακής Αθηνάς
 Παρθένου.*

*Η χρυσοποίκιλη πανοπλία, ίσως αυτή που φόρεσε ο Φίλιππος Β΄
 όταν εξελέγη ηγεμόνας όλων των Ελλήνων και αρχιστράτηγος
 στον πόλεμο εναντίον των Περσών.*

Η χρυσελεφάντινη ασπίδα του Φιλίππου Β'. Στο κέντρο της ο Αχιλλέας καταβάλλει τη βασίλισσα των Αμαζόνων Πενθεσίλεια.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Στο ερεισίνωτο του ταφικού θρόνου της βασίλισσας Ευρυδίκης σε τέθριππο άρμα επιφαίνονται οι θεοί του Κάτω Κόσμου, ο Άδης και η Περσεφόνη.

Λεπτομέρειες από τον ζωγραφικό διάκοσμο του ταφικού θρόνου της βασίλισσας Ευρυδίκης.

Οι πίνακες και οι τοιχογραφίες που διακοσμούσαν το παλάτι του Φιλίππου χάθηκαν δυστυχώς για πάντα, μας αποζημιώνουν όμως για την απώλεια οι τοιχογραφίες των βασιλικών τάφων, λαμπρά δείγματα μεγάλης ζωγραφικής, μαρτυρίες μοναδικές και πολύτιμες της πιο αγαπημένης τέχνης των Ελλήνων. Στον θρόνο που θα γίνει η αιώνια καθέδρα της βασίλισσας Ευρυδίκης σε μια εικόνα λουσμένη στο φως των Ηλυσίων επιφαίνονται με απόκοσμη γαλήνη και μεγαλοπρέπεια οι θεοί του Κάτω Κόσμου, σε μια απροσδόκητη σύνθεση που εικονοποιεί το αναπόδραστο της μοίρας των θνητών. Ακόμη πιο ριζοσπαστικός, γεμάτος τραγική ένταση και πάθος, είναι ο τρόπος που διαλέγει ο καλλιτέχνης να εκφράσει τον πόνο του θανάτου στον τάφο της νεαρής βασιλικής συζύγου. Εδώ η μισόγυμνη Κόρη, έρμαιο στα χέρια του Άδη, γίνεται ύψιστο σύμβολο θείου και ανθρώπινου πάθους, η πετρωμένη στον πόνο της μάνα που, αν και θεά, δεν μπορεί να σώσει το παιδί της, εικόνα υποταγής στον αδήριτο νόμο, ενώ οι τρεις λευκοντυμένες Μοίρες, οι θυγατέρες της Ανάγκης, δίνουν για μία και μόνη φορά υπόσταση στον μυστηριακό μύθο του πλατωνικού πεπρωμένου.

Μαρτυρία πάθους και συγχρόνως υπόσχεση σωτηρίας για τους μύστες και τους εκλεκτούς, η παρουσία της Περσεφόνης στους τάφους των δύο βασιλικών γυναικών μαρτυρεί την ηρωική διάσταση που αποκτά το πέρασμα στην άλλη πλευρά για τα μέλη της βασιλικής οικογένειας. Και αν στις τοιχογραφίες αυτές ο καλλιτέχνης, που δεν αποκλείεται καθόλου να είναι ο περίφημος Νικόμαχος, εξαντλεί τις εκφραστικές δυνατότητες που του έδινε η παραδοσιακή τεχνική του περιγράμματος, στη μεγάλη τοιχογραφία του βασιλικού κυνηγιού αποκαλύπτονται εντυπωσιακά όλα τα επιτεύγματα της ιλουζιονιστικής ζωγραφικής που μπορεί με τον χρωστήρα να δημιουργεί πειστικά εικαστική πραγματικότητα πολλούς αιώνες πριν από την ευρωπαϊκή Αναγέννηση.

Κυρίαρχη αξία εδώ είναι το χρώμα, που μένοντας στη γήινη παλέτα πλάθει τις μορφές και το τοπίο, το οποίο με πρωτοποριακό για την εποχή τρόπο αποκτά αξία σαν αφηγηματικό στοιχείο. Το φως πέφτει από αριστερά και με συνέπεια καταυγάζει την εικόνα, ενώ η κίνηση των σωμάτων δημιουργεί ουσιαστικά την τρίτη διάσταση. Η εξαιρετικά μελετημένη σύνθεση στηρίζεται στη χρήση των διαγωνίων, αναπτύσσεται οργανικά, δημιουργώντας επιμέρους σκηνές, και πυκνώνει στο σημείο της δραματικής κορύφωσης, αποτελώντας το μεγαλύτερο ατού του καλλιτέχνη, που χρησιμοποιεί τα δέντρα για να χωρίσει τα επιμέρους επεισόδια και τα ακόντια για να οδηγήσει το βλέμμα του θεατή. Στο κέντρο της εικόνας, μόνος, καλπάζει στεφανωμένος ο νεαρός Αλέξανδρος, ο ερχόμενος ηγεμόνας. Στα δεξιά κορυφώνεται η δράση: δύο νεαροί κυνηγοί έχουν στριμώξει το λιοντάρι. Ο μόνος γενειοφόρος, ο βασιλιάς Φίλιππος, πηδάει με το άλογό του πάνω από το θήραμα και είναι έτοιμος με το χρυσό κοντάρι του, σαν άλλος Ηρακλής, να πλήξει θανάσιμα το βασιλικό ζώο. Το λιοντάρι στρέφει το κεφάλι του, θύτης και θύμα κοιτάζονται στα μάτια... Ενωμένοι στην εικόνα για πάντα, μοιράζονται την ίδια αναπόδραστη μοίρα...

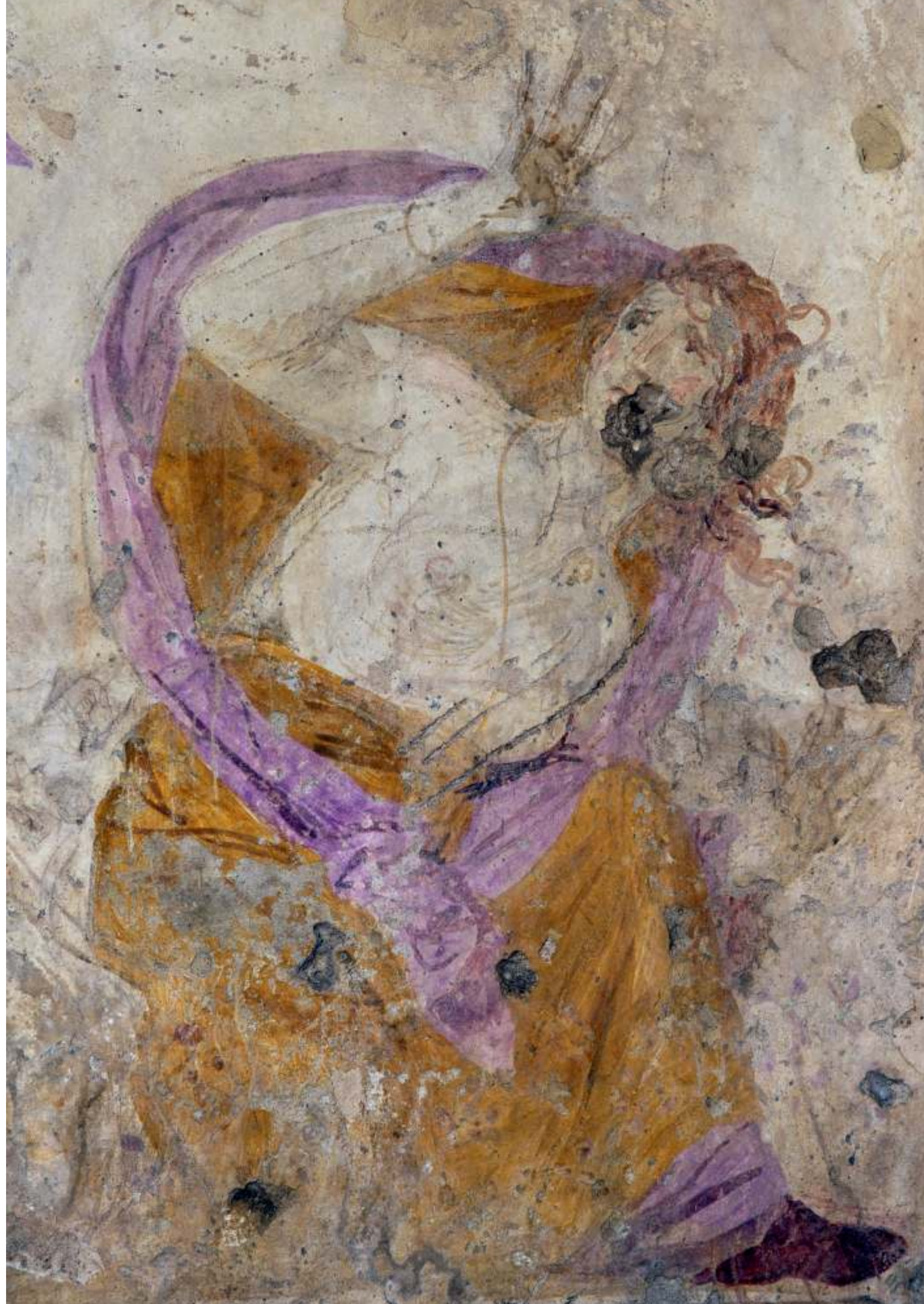

ΣΕΛ. 282-285: Η αρπαγή της Περσεφόνης από τον Άδη. Ο Ερμής ως νυμφαγωγός οδηγεί το τέθριππο άρμα, ενώ μία από τις φίλες της Κόρης παρακολουθεί τη σκηνή πετρωμένη από φόβο. Τοιχογραφία στον τάφο μιας από τις συζύγους του Φιλίππου Β' (περ. 350 π.Χ.).

*Η Δήμητρα καθισμένη στην «αγέλαστη πέτρα» παρακολουθεί την αρπαγή της Κόρης.
ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Ο Ερμής, η Δήμητρα.*

Δύο από τις τρεις Μοίρες που απεικονίζονται στον βόρειο τοίχο του τάφου με την τοιχογραφία της Αρπαγής της Περσεφόνης.

Η τοιχογραφία με το βασιλικό κυνήγι από την πρόσοψη του τάφου του Φιλίππου Β' (336 π.Χ.).

◀ Στεφανωμένος ο Αλέξανδρος καλπάζει στο κέντρο της εικόνας.

Ο γενειοφόρος Φίλιππος ορμά με το άλογό του στο λιοντάρι και είναι έτοιμος με το χρυσό δόρυ του να καταφέρει το καίριο πλήγμα στο βασιλικό ζώο. Την ύστατη στιγμή οι ματιές του θύματος και του θύτη συναντιούνται.

Εξίσου μοναδικές με τις τοιχογραφίες είναι οι αριστουργηματικές χρυσελεφάντινες κλίνες που βρέθηκαν στον τάφο του Φιλίππου Β', εκπληκτικά δείγματα της λαμπρής καλλιτεχνικής άνθησης στην αυλή των Αιγών, οι οποίες μας δίνουν μια εξαιρετικά πολύτιμη εικόνα της πολυθρύλητης τέχνης των «ελεφαντουργών», που ήταν πάντα οι άριστοι των γλυπτών.

Μια από τις εντυπωσιακότερες που κατασκευάστηκαν ποτέ, η κλίνη της Μήδας που βρέθηκε στον προθάλαμο του τάφου, ένα έργο που χάρη στην πολυπλοκότητα της κατασκευής του θα κέρδιζε επάξια τον χαρακτηρισμό «πολυδαίδαλον», παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα να είναι στολισμένη ολόκληρη και από όλες τις πλευρές της με χρυσό και ελεφαντόδοντο, πράγμα που συνήθως δεν συμβαίνει, εφόσον οι κλίνες ακουμπούσαν με την πίσω πλευρά τους στους τοίχους των ανδρώνων.

Λεπτοδουλεμένοι χρυσοί Έρωτες που παίζουν με ύγγες, μαινάδες, σάτυροι και γλεντοκόποι που χορεύουν, Νίκες σε τέθριππα άρματα και ανθοκόρες, μαζί με γυάλινα και χρυσά ανθέμια στολίζουν τα ελικοστά πόδια, ενώ και στις τέσσερις πλευρές της κλίνης, στο τύμπανο που σχηματίζεται ανάμεσα στα δοκάρια και έκλινει πίσω με μια χρυσωμένη σανίδα, υπήρχαν ανάγλυφες ζωφόροι με γρύπες που κατασπάραζαν θηράματα στις δύο στενές πλευρές και παραστάσεις μαχών στις δύο μακριές. Οι μορφές ήταν ολόγλυφες ή σχεδόν ολόγλυφες, με τα ντυμένα μέρη τους φτιαγμένα από ξύλο χρυσωμένο ή βαμμένο και τα γυμνά από ελεφαντόδοντο. Έλληνες με χλαμύδες μάχονται με βαρβάρους που φορούν αναξυρίδες (παντελόνια), μπλούζες με μακριά μανίκια και το χαρακτηριστικό κάλυμμα της κεφαλής που κλείνει σκεπάζοντας το πιγούνι. Από ελεφαντόδοντο είναι φτιαγμένα αρκετά από τα όπλα, ή τμήματα των όπλων, αλλά και σχεδόν ολόκληρα τα άλογα. Μολονότι πολύ διαβρωμένες, οι ελεφάντινες μορφές των πολεμιστών και των αλόγων μαρτυρούν ακόμη το άγγιγμα ενός πολύ σπουδαίου καλλιτέχνη που θα πρέπει να συγκαταλεγόταν στους άριστους της εποχής.

*Χρυσοί έρωτες με ύγγες για τα μάγια της αγάπης.
Λεπτομέρεια από τη διακόσμηση των ποδιών της χρυσελεφάντινης κλίνης της Μήδας.*

Η χρυσελεφάντινη κλίνη της Μήδας. Στη ζωφόρο παράσταση μάχης Ελλήνων με βαρβάρους.

Η κλίνη του ίδιου του Φιλίππου, που ήταν τοποθετημένη επάνω από τη μαρμάρινη σαρκοφάγο στην οποία φυλαγόταν η χρυσή λάρνακα με τα οστά του βασιλιά, ήταν διακοσμημένη με ελεφαντόδοντο, γυαλί και χρυσό μόνο στην πρόσθια πλευρά της. Στην πίσω και στις πλάγιες υπήρχαν χρυσωμένα ανάγλυφα και ζωγραφίες δουλεμένα στο ξύλο. Στα πόδια βρίσκουμε το τυποποιημένο σύστημα με τις πλάκες και τα ανάγλυφα από ελεφαντόδοντο και τις ενθέσεις από γυαλί και χρυσό. Τα χρυσά ελάσματα που βρίσκονται πίσω από τα πλακίδια των επικράνων είναι διακοσμημένα με κάπως βιαστικά χαραγμένες Νίκες που στήνουν τρόπαια.

Εξαιρετική είναι η ποιότητα των χαμηλών ελεφαντοστέινων ανάγλυφων που διακοσμούν την επάνω τραβέρσα της κλίνης. Μέσα σε ένα ιερό που ορίζεται από δύο Ερμαϊκές στήλες, θεοί και ημίθεοι – η Αφροδίτη με τον Έρωτα, ο Διόνυσος και ο Σιληνός, μια Μούσα που παίζει κιθάρα και κάποιες γυναικείες μορφές που χορεύουν – απολαμβάνουν ξένοιαστοι τη χαρά της μουσικής και της συζήτησης. Σε αντίθεση με τη γαλήνη και την ακινησία των θεών έρχεται το πάθος και η κίνηση των ανθρώπων, οι οποίοι δρουν στο τύμπανο της φαρδιάς ζωφόρου που βρίσκεται ακριβώς από κάτω.

Εδώ, μπροστά σε μια χρυσωμένη σανίδα που χρησιμεύει σαν φόντο, δεκατέσσερις ανδρικές μορφές, πεζοί και βαβλάρηδες αποδοσμένοι σε αρκετά ψηλό ανάγλυφο, κυνηγούσαν ζώα που όντας ξύλινα άφησαν μόνο λιγοστά ίχνη. Οι κυνηγοί φορούσαν κοντούς χιτώνες, χλαμύδες, μπότες και, όπως δείχνει ο τρόπος που είναι κομμένα τα κεφάλια όλων στο πάνω μέρος, καπέλα που μοιάζουν με πλατιούς μπερέδες, τις χαρακτηριστικές μακεδονικές καυσίες. Τα δέκα από τα δεκατέσσερα κεφαλάκια σώζονται σε πολύ καλή κατάσταση: δουλεμένα με απόλυτη ακρίβεια, φροντίδα και προσοχή από το χέρι ενός πολύ σπουδαίου καλλιτέχνη, απόλυτα μνημειακά παρά το μικροσκοπικό τους μέγεθος, τα κεφαλάκια αυτά συγκαταλέγονται χωρίς αμφιβολία ανάμεσα στις πιο συναρπαστικές σπουδές της ανθρώπινης μορφής που ξέρουμε από την αρχαία τέχνη.

Η προσπάθεια και η συνειδητή πρόθεση του καλλιτέχνη να αποδώσει σε καθένα από τα πρόσωπα αυτά συγκεκριμένα εξατομικευμένα χαρακτηριστικά, που ξεφεύγουν πολύ από το πλαίσιο των γενικών εξιδανικευτικών τύπων, είναι προφανής, παρά τη στυλιστική ενότητα που υπάρχει στις μορφές σαν σφραγίδα της ατομικότητας του καλλιτέχνη. Ο Φίλιππος, ο νεαρός διάδοχός του, ο Αλέξανδρος, και μια ντουζίνα ακόμη συγγενείς και εταίροι του βασιλιά – οι Μακεδόνες που σημάδεψαν με τη δράση τους την ιστορία της οικουμένης και θεμελίωσαν τα κράτη του αχανούς ελληνιστικού κόσμου – επιδίδονται σε ένα βασιλικό κυνήγι. Το θέμα είναι το ίδιο με αυτό που βρίσκουμε στην τοιχογραφία της πρόσοψης του τάφου, όμως το πιο σπουδαίο είναι πως επάνω σε αυτήν την κλίνη βρίσκουμε το «τιμιάτατον», την εικόνα του ίδιου του Φιλίππου, σε ένα πορτρέτο εξαιρετικής πνοής και δύναμης που μπορεί να σταθεί επάξια ανάμεσα στα αριστουργήματα της παγκόσμιας τέχνης.

Το καλοκαίρι του 336 π.Χ. ο χρησμός που δόθηκε στον βασιλιά έλεγε: «Ο ταύρος στεφανώθηκε, υπάρχει ο θύτης, θα πεθάνει». Χωρίς να πάρει υπόψη του το σκοτεινό προμήνυμα, ο εκλεγμένος ηγεμόνας των Ελλήνων γιόρταζε στις Αιγές την παντοδυναμία του. Η πομπή προχώρησε προς το θέατρο φέρνοντας τα 12 αγάλματα των θεών και δέκατο τρίτο το δικό του. Ο Φίλιππος, που έβαλε την εικόνα του ανάμεσα σε εκείνες των θεών, ακολουθούσε με το χρυσό στεφάνι στο κεφάλι, λευκοντυμένος και άοπλος, μόνος. Πριν φτάσει στην ορχήστρα συνάντησε τη μοίρα του. Χτυπημένος από το μαχαίρι του δολοφόνου έπεσε νεκρός μπροστά στα μάτια των θεατών, βάφοντας με το αίμα του το χώμα.

Τώρα μπορούμε να φανταστούμε πώς θα ήταν το άγαλμα του βασιλιά σε εκείνη τη μοιραία πομπή... Όχι μια εξιδανικευμένη απεικόνιση, αλλά ένα αληθινό πορτρέτο με τα σημάδια του χρόνου και των μαχών χαραγμένα στο πρόσωπό του. Ο Φίλιππος, που έκανε το χάος κράτος και την αδυναμία δύναμη, που έξεψε τις πόλεις στο άρμα του και κατάφερε το ως τότε ακατόρθωτο, να εκλεγεί ηγεμόνας των Ελλήνων, ήταν πραγματικά ένας εξαιρετος άντρας και το ήξερε. Μοναδικός και ανεπανάληπτος, ο ίδιος πρότυπο και ιδανικό, δεν χρειαζόταν να χαθεί μέσα στην εξιδανίκευση. Ανάμεσα στα άλλα λαμπρά επιτεύγματα, στην αυλή του Μακεδόνα ηγέτη γεννήθηκε το ρεαλιστικό πορτρέτο.

Κεφάλια πολεμιστών από τη ζωφόρο της κλίνης της Μήδας.

Πίσω από τα γυάλινα πλακίδια που διακοσμούν τα πόδια της κλίνης της Μήδας χρυσοί γλεντοκόποι χορεύουν και τραγουδούν.

Όπως εκείνο των μεγάλων τραγικών ηρώων, το προσωπικό δράμα του Φιλίππου Β' ολοκληρώθηκε στη σκηνή του θεάτρου. Ο Αλέξανδρος ανακηρύχθηκε βασιλιάς των Μακεδόνων και φρόντισε να ενταφιάσει τον ηγεμόνα των Ελλήνων στις Αιγές με τιμές που δεν είχαν προηγούμενο. Ως αρχιστράτηγος και εντολοδόχος όλων των Ελλήνων, την άνοιξη του 334 π.Χ. με γιορτές και θυσίες στους θεούς θα ξεκινήσει από τις Αιγές τη μεγάλη εκστρατεία που θα δώσει νέα διάσταση στην παλιά αντιπαράθεση Δύσης και Ανατολής. Ωστόσο, εντέλει, μέσα από την πολιτική του πράξη ως Κοσμοκράτορας θα κατορθώσει, αίροντας την αντίθεση, να ετοιμάσει τον δρόμο που θα οδηγήσει στην πιο δημιουργική σύνθεση και συνύπαρξη πολιτισμών που γνώρισε ποτέ ο κόσμος.

Έτσι στις Αιγές, εκεί που τώρα στήνουν χορό ελιές, βελανιδιές, αγριοτριανταφυλλiές, στάχνα και ασφόδελοι, άλλαξε για πάντα η μοίρα της οικουμένης.

Τμήμα από τη ζωφόρο με την παράσταση του βασιλικού κυνηγιού από τη χρυσελεφάντινη κλίνη του Φιλίππου Β'. Ο νεότερος από τους κυνηγούς φορά χρυσό χιτώνα και χλαμύδα.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

(ΣΕΛ. 302-303): Ο Διόνυσος και ο Σιληνός από τη σύναξη των θεών στη στενή ζωφόρο της χρυσελεφάντινης κλίνης του Φιλίππου Β'.

(ΣΕΛ. 304): Μια Μούσα που παίζει κιθάρα και μια Ερμιακή στήλη από τη σύναξη των θεών στη στενή ζωφόρο της χρυσελεφάντινης κλίνης του Φιλίππου Β'. Κυνηγοί από τη χρυσελεφάντινη κλίνη του Φιλίππου Β'.

Πορτρέτο νεαρού κυνηγού από τη χρυσελεφάντινη κλίνη του Φιλίππου Β΄.

◀ *Το πορτρέτο του Αλέξανδρου από τη χρυσελεφάντινη κλίνη του Φιλίππου Β΄.*

Πορτρέτα δύο κυνηγών από τη χρυσελεφάντινη κλίνη του Φιλίππου Β΄.

ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ 310-311: Το χρυσό στεφάνι που φορούσε ο Φίλιππος Β' όταν το σώμα του παραδόθηκε στις φλόγες της ταφικής πυράς.
ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ 312-313: Πορτρέτο του Φιλίππου Β'.

IV. ΟΙ ΑΙΓΕΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Το 323 π.Χ. ο Κοσμοκράτορας πεθαίνει στη Βαβυλώνα. Οι Μακεδόνες αποφασίζουν να βαλσαμώσουν το σώμα του Τημενίδη και να το φέρουν πίσω, για να το θάψουν στη βασιλική νεκρόπολη των Αιγών, όπως πρόσταζε το αρχαίο έθιμο. Ωστόσο ο Αλέξανδρος δεν θα γυρίσει ποτέ στην πατρίδα γη. Το σώμα του νέου θεού θα γίνει ο θεμέλιος λίθος του πτολεμαϊκού βασιλείου της Αιγύπτου και μέσα από τον λαμπρό ναό του θα ευλογεί την Αλεξάνδρεια, μέχρι το τέλος του αρχαίου κόσμου.

Στις Αιγές, δίπλα στον τάφο του παππού του θα βρει ανάπαυση ο γιος του Μεγαλέξανδρου, ο Αλέξανδρος Γ' (323-310 π.Χ.), ένα παιδί-βασιλιάς, που πριν καλά καλά φτάσει στην εφηβεία, πλήρωσε με τη ζωή του τη φιλοδοξία του σφετεριστή Κάσσανδρου. Και είναι ο ίδιος ο δολοφόνος που, τηρώντας τα προσχήματα και υπακούοντας στον άγραφο νόμο, έφερε και έθαψε στις Αιγές το σώμα του τελευταίου Τημενίδη, για να ρίξει στάχτη στα μάτια των Μακεδόνων.

Μαζί με τον γιο ο Κάσσανδρος δολοφόνησε και τη μάνα του, τη Ρωζάνη, την ωραιότερη γυναίκα της Ασίας που, κοπελίτσα ακόμη, κέρδισε την καρδιά του κατακτητή και το στέμμα. Και αυτής τον τάφο θα πρέπει να τον αναζητήσουμε στη βασιλική νεκρόπολη των Αιγών, γιατί ο Κάσσανδρος φρόντιζε να τηρεί τα έθιμα. Έτσι, αφού εκτέλεσε την Ολυμπιάδα και πήρε την εξουσία της Μακεδονίας, είχε φροντίσει να μεταφέρει και να ενταφιάσει με τιμές στις Αιγές τα οστά του Φιλίππου Γ' Αρριδαίου (323-317 π.Χ.), του διανοητικά καθυστερημένου γιου του Φιλίππου Β', της γυναίκας του Ευρυδίκης και της πεθεράς του Κύνας ή Κυνάνης, μιας κόρης του Φιλίππου Β' και της Αβδάτας. Σε αυτούς ανήκουν πιθανότατα οι «δίδυμοι» μακεδονικοί τάφοι της συστάδας των Τημενιδών.

Το τελευταίο βλαστάρι του οίκου των Τημενιδών που δέχτηκε η γη των Αιγών φαίνεται πως είναι η βασίλισσα Θεσσαλονίκη, η κόρη του Φιλίππου και της Φεραίας Νικησίπολης, η αδερφή του Μεγαλέξανδρου, που με τον γάμο της νομιμοποίησε την παρουσία του Κάσσανδρου στον θρόνο της Μακεδονίας. Στην τραγική γυναίκα, την τελευταία της γενιάς της, που βρήκε τον θάνατο από το χέρι του παιδιού της, ανήκει ίσως ο ιωνικός τάφος με τον ωραίο μαρμάρινο θρόνο που χτίστηκε λίγο μετά το 300 π.Χ. στη συστάδα των βασιλισσών, δίπλα στον τάφο της βασίλισσας Ευρυδίκης.

Ο Διόνυσος και η συντρόφισσά του.

Το χρυσό στεφάνι βελανιδιάς του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

► Ανάγλυφο από τη διακόσμηση της χρυσελεφάντινης κλίνης του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.):
Με τους ήχους του αυλού ο νεαρός σάτυρος οδηγεί τον Διόνυσο και τη συντρόφισσά του στο γλέντι.

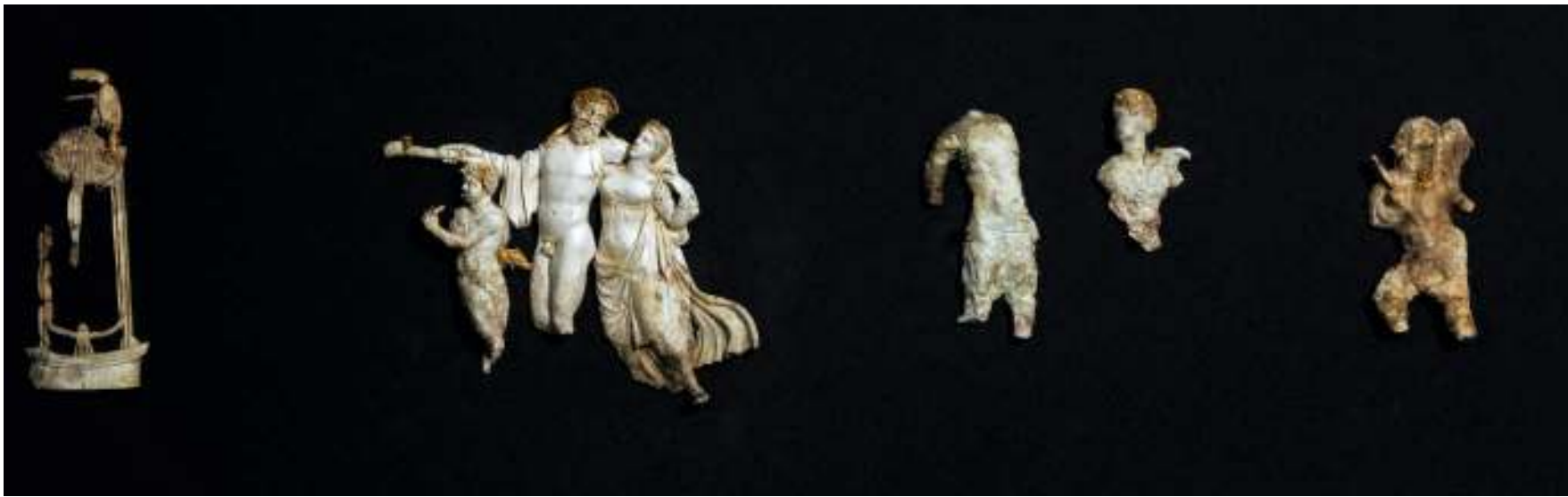
ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Ανατολίτες βλαστικοί δαίμονες από τη διακόσμηση των ποδιών της χρυσελεφάντινης κλίνης του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Η διονυσιακή παράσταση της ζωφόρου της χρυσελεφάντινης κλίνης του Αλέξανδρου Δ΄.

Διακοσμητικά στοιχεία των ποδιών της χρυσελεφάντινης κλίνης του Αλέξανδρου Δ΄.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Τα σκεύη συμποσίου από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ΄.

230

231

232

233

234

235

236

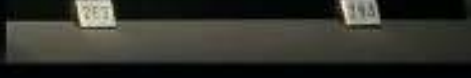
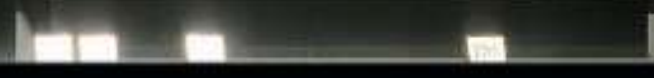
237

238

239

240

Η ασημένια πάτερα, το σκεύος των ιερών σπονδών από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Ασημένια οινοχόη από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Ασημένιοι κάδοι από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

*Λεπτομέρεια ασημένιου κάδου από τον τάφο
του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).*

Δύο ασημένιοι κάλυκες από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Ασημένιο σκυφίδιο και ασημένιος κώνθαρος (ΚΑΤΩ) από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Δύο ασημένιες «αλατιέρες» από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Ασημένια σκυφίδια και ασημένια κύλικα αττικού τύπου από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Ασημένιο ψαροπινάκιο και δύο ασημένια πινάκια από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.)

Ασημένιο σουρωτήρι από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Ασημένια κουτάλα και δύο ασημένια μυροδοχεία από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Ασημένια γαβάθα και επάργυρος χάλκινος λέβητας από τον τάφο του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Το χρυσοποίκιλτο περιτραχήλιο και οι επίχρυσες χάλκινες περικνημίδες του Αλέξανδρου Δ'.

*Χρυσοποίκιλτες αιχμές,
σαυρωτήρας χρυσωμένου
δόρατος και επάργυρος
σιδερένιος λυχνοστάτης
από τον τάφο του
Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).*

Σκηνές από τη ζωφόρο με την αρματοδρομία που βρίσκεται στον προθάλαμο του τάφου του Αλέξανδρου Δ' (310 π.Χ.).

Νεκρόπολη των Αιγών. Ταφική συστάδα των βασιλισσών: το εσωτερικό του τάφου και ο μαρμάρινος ταφικός θρόνος της βασίλισσας Θεσσαλονίκης (αρχές του 3ου αι. π.Χ.).

Στη σκιά του βασιλικού δράματος οι Αιγές ακμάζουν και ο απόηχος της βασιλικής πολυτέλειας αφήνει τη σφραγίδα του στην καθημερινότητα των κατοίκων τους. Όμως αυτό δεν θα κρατήσει πολύ. Ο Κάσσανδρος, που είχε φροντίσει με κάθε τρόπο να παραγκωνίσει τους Τημενίδες, υφαρπάζοντας την εξουσία και δολοφονώντας τον νόμιμο κάτοχο του θρόνου, τον Αλέξανδρο Δ', πριν προλάβει να ενηλικιωθεί, φαίνεται πως δεν είχε κανέναν ουσιαστικό λόγο να δείξει εύνοια στην πόλη που ήταν παραδοσιακά το λίκνο της εκπεσούσης δυναστείας. Μολονότι λοιπόν στα χρόνια της ηγεμονίας του υπήρξε μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα στο βασίλειο της Μακεδονίας, στις Αιγές η δραστηριότητα αυτή είναι περιορισμένη και δεν αλλάζει ουσιαστικά την υφιστάμενη εικόνα.

Στα πρώιμα ελληνιστικά χρόνια ανακατασκευάζεται το ιερό της Μητέρας των θεών που, όπως φαίνεται, υπήρχε από παλαιότερα χτισμένο σε ένα πλάτωμα μέσα στο άστυ. Ένα τετράγωνο, «εκατόμπεδο» οικοδόμημα –το μήκος της πλευράς του είναι περίπου 32 μ., δηλαδή 100 πόδια–, με τους χώρους να οργανώνονται γύρω από μια αυλή, με αργολιθοδομικούς τοιχοβάτες, πλινθόκτιστους τοίχους και χωμάτινα δάπεδα, χωρίς μνημειακή διαμόρφωση, δεν θα ξεχώριζε εύκολα από ένα σπίτι, αν δεν υπήρχαν τα λατρευτικά σκεύη –βωμίσκοι, θυμιατήρια κλπ.–, το κεφάλι ενός λίγο μικρότερου από το φυσικό αγάλματος, τα άφθονα ειδώλια –της Μητέρας, άλλων θεών, αλλά και ταύρων και φιδιών– και κυρίως ο μελαμβαφής κάρναρος με την επιγραφή «ΜΗΤΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΙ» που μαρτυρεί την παρουσία θιάσου λατρευτών της Μητέρας στις Αιγές.

Οι πρώτες δεκαετίες του 3ου προχριστιανικού αιώνα σημαδεύονται από τον σκληρό ανταγωνισμό των βασιλιάδων της Μακεδονίας, του Δημητρίου Πολιορκητή και του γιου του Αντίγονου Γονατά, με αυτούς που εποφθαλμιούν τον θρόνο τους, ο σημαντικότερος από τους οποίους είναι ο βασιλιάς της Ηπείρου Πύρρος. Ύστερα από μια ήττα των Μακεδόνων το 276/5 π.Χ. οι Αιγές θα δοκιμαστούν σκληρά. «Μετά τη μάχη [με τον Αντίγονο Γονατά] ο Πύρρος κατέλαβε τις πόλεις. Πήρε και τις Αιγές και μεταχειρίστηκε τους ανθρώπους άσχημα, άφησε μάλιστα στην πόλη φρουρά γαλατική από τους μισθοφόρους που πολεμούσαν μαζί του. Οι Γαλάτες λοιπόν, που είναι φάρα εξαιρετικά άπληστη, ξέσκαψαν τους τάφους των βασιλέων, που είχαν κηδευτεί εδώ, και άρπαξαν τους θησαυρούς τους και μάλιστα πέταξαν τα οστά των νεκρών, για να τους προσβάλουν» (Πλούταρχος, Πύρρος 26.11-26.13).

Τα ανασκαφικά ευρήματα δείχνουν πως η βάνανυση λεηλασία και η ανήκουστη για Έλληνες προσβολή, που συνιστούσε μέγας άγος προς τους νεκρούς, δεν σταμάτησε μόνο στους βασιλιάδες, αλλά επεκτάθηκε σε όλους σχεδόν τους τάφους της νεκρόπολης που υπόσχονταν πλιάτσικο και η θέση τους δηλώνονταν με τα επιτύμβια σήματα. Ο Αντίγονος Γονατάς κατάφερε να ανακτήσει τις πόλεις του και βοήθησε τους πολίτες των Αιγών να εξευμενίσουν τους νεκρούς. Για να φυλάξει μάλιστα για πάντα τους τάφους του πατέρα και του γιου του Μεγαλέξανδρου, που από τύχη δεν τους είχαν φτάσει οι ιερόσυλοι, αποφάσισε, ξοδεύοντας κόπο και χρήμα, να τους κρύψει κάτω από έναν τεράστιο τύμβο, τη Μεγάλη Τούμπα των Αιγών. Έτσι, αναζητώντας τη νομιμοποίηση της εξουσίας του από τις σκιές των Τημενιδών, που εξακολουθούσαν να ζουν στη μνήμη των Μακεδόνων, συνώνυμοι με ημέρες δόξας και μεγαλείου, ο Αντίγονος υλοποίησε με έναν τρόπο που ταίριαζε περισσότερο στην τοπική παράδοση την επιθυμία του Αλεξάνδρου να κατασκευάσει μεγαλοπρεπή πυραμίδα επάνω από τον τάφο του πατέρα του στις Αιγές.

Παρά τις ευλαβείς φροντίδες του Αντίγονου Γονατά η πόλη ουσιαστικά ποτέ δεν θα ανακάμψει. Μη έχοντας πια καιρία θέση στον γεωπολιτικό χάρτη του νέου κόσμου, οι Αιγές περνούν σιγά σιγά στο περιθώριο, μολονότι οι Αντιγονίδες, οι οποίοι κυβερνούσαν με έδρα την Πέλλα, που ήταν πια μια μεγάλη, κοσμοπολίτικη πόλη, δεν έπαψαν να πηγαίνουν για τις διάφορες πατροπαράδοτες γιορτές και τελετές και στην παλιά πρωτεύουσα, όπου φρόντισαν να κάνουν κάποιες μικροαλλαγές στο βοηθητικό περιστύλιο του ανακτόρου, να χτίσουν νέους ναούς στα ιερά, όπως τον μικρό ναό στο ιερό της Εύκλειας, στον σηκό του οποίου βρέθηκαν στη θέση τους οι βάσεις δύο λατρευτικών αγαλμάτων και μιας τράπεζας προσφορών και, όπου χρειαζόταν, να επιδιορθώσουν τα τείχη.

Μαζί με δεκάδες άλλες, η επιτύμβια στήλη του Κλεώνυμου βρέθηκε σπασμένη σε πολλά κομμάτια στις επιχώσεις της Μεγάλης Τούμπας που κατασκεύασε ο Αντίγονος Γονατάς μετά τη γαλατική λεηλασία για να προστατεύσει τους τάφους του Φιλίππου Β' και του Αλέξανδρου Δ' από μελλοντικές επιβουλές.

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Ελεφαντοστέινο κεφάλι γυναίκας και γενειοφόρου από τη ζωφόρο της χρυσελεφάντινης κλίνης του τάφου με τους ελεύθερους κίονες που βρέθηκε στην παρυφή της Μεγάλης Τούμπας των Αιγών (αρχές του 3ου αι. π.Χ.).

*Χάλκινη οινοχόη και πάτερα, σκεύη σπονδών
από τάφο εταίρου (πρώιμοι ελληνοιστικοί χρόνοι).*

*Χάλκινος κάδος. Χάρη στην επικασσιτέρωση, το αγγείο
θα έλαμπε σαν ασημένιο (πρώιμοι ελληνιστικοί χρόνοι).*

*Χάλκινος κάνθαρος, σουρωτήρι και κουτάλα
προέρχονται από το ίδιο σύνολο με τον κάδο
και την οινόχνη (πρώιμοι ελληνιστικοί χρόνοι).*

*Ασημένιο κουτάλακι
(πρώιμοι ελληνιστικοί χρόνοι).*

Ασημένιος κάλυκας. Το κεφάλι του Διόνυσου με τα χρυσά μαλλιά διακοσμεί το εσωτερικό του (πρώιμοι ελληνιστικοί χρόνοι).

Χάλκινο λυχναράκι με δελφινάκι στη λαβή και χάλκινο κήτος από διακόσμηση ξύλινης πυξίδας (ελληνιστικοί χρόνοι).

Δύο πήλινοι κάνθαροι (ελληνιστικοί χρόνοι).

Μαρμάρινο κεφάλι νέου από τις Αιγές (ελληνιστικοί χρόνοι).

Κεφαλή της Μητέρας των θεών. Τερακότα (3ος αι. π.Χ.).

Λίθινος ταφικός θρόνος. Το ερεισίνωτο είναι ζωγραφισμένο στον τοίχο του τάφου (3ος αι. π.Χ.).

Ένθρονη Κυβέλη και ταύρος. Πήλινα ειδώλια από το ιερό της Μητέρας των θεών (3ος αι. π.Χ.).

ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: Τοιχογραφία στην πρόσοψη μακεδονικού τάφου (3ος αι. π.Χ.).
Γυναικεία μορφή στεφανώνει νικηφόρο πολεμιστή (ΣΕΛ. 354-355). Τη σκηνή παρακολουθεί καθιστός ο Μεγαλέξανδρος (ΣΕΛ. 356).
(ΣΕΛ. 357): Λίθινη νεκρική κλίνη (3ος αι. π.Χ.).

V. Η ΣΚΟΝΗ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Μετά την ήττα του τελευταίου Μακεδόνα βασιλιά Περσέα από τους Ρωμαίους, το 168 π.Χ., η παλιά πρωτεύουσα όπως και η νέα καταστρέφονται. Τα τείχη ισοπεδώνονται, το ανάκτορο, το θέατρο και τα άλλα κτίρια καίγονται και γκρεμίζονται. Η καταστροφή είναι ριζική και επεκτείνεται όχι μόνο σε όλους τους συνοικισμούς και τις κώμες των Αιγών, αλλά και στους οικισμούς των Πιερίων. Ωστόσο η ζωή συνεχίζεται. Σπίτια χτίζονται επάνω στα ερείπια, χρησιμοποιώντας συχνά σαν δομικό υλικό τα μέλη τους, μερικά ιερά επισκευάζονται όπως όπως και συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται, όμως το παλάτι, κέντρο και σύμβολο της καταλυμένης πια εξουσίας των Μακεδόνων βασιλέων, και το γειτονικό του θέατρο απομένουν ερείπια για πάντα.

Τον πρώτο μεταχριστιανικό αιώνα μια τρομακτική κατολίσθηση της υπερκείμενης πλαγιάς θα σημάνει το ξαφνικό και οριστικό τέλος του άστεως των Αιγών. Οι κάτοικοι δημιουργούν έναν νέο οικισμό στον κάμπο, στα βορειοανατολικά της παλιάς νεκρόπολης. Μια παλαιοχριστιανική βασιλική με βαπτιστήριο δείχνει πως εδώ ήταν το διοικητικό κέντρο της περιοχής, όμως το όνομα των Αιγών παύει πια να υπάρχει. Το λίκνο των Τημενιδών παραδόθηκε στη λήθη και απόμεινε μόνον η ανάμνηση του παλατιού να στοιχειώνει το μεσαιωνικό όνομα ενός μικρού χωριού, τα «Παλατίτζια», και η Μεγάλη Τούμπα να φυλάει στα σπλάχνα της το πολύτιμο μυστικό της...

Πήλινα μυροδοχεία, 2ος αι. π.Χ.

Πήλινος κάνθαρος, 2ος αι. π.Χ.

Χάλκινο έλασμα με καβαλάρη που σκοτώνει εχθρό βρέθηκε σε κώμη των Αιγών. Αυτοκρατορικοί χρόνοι.

Πήλινη πυξίδα από το στρώμα καταστροφής των Αιγών (μέσα του 2ου αι. π.Χ.).

Πήλινα αγγεία από παλαιοχριστιανικό τάφο στην περιοχή των Αιγών.

ΣΤΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ: *Το κυνήγι του κάπρου και ο Αλέξανδρος από την τοιχογραφία του τάφου του Φιλίππου Β΄.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μ. Ανδρόνικος, *Βεργίνα Ι. Το νεκροταφείο των Τύμβων*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 62, Αθήνα 1969.
- Μ. Ανδρόνικος, *Βεργίνα. Οι βασιλικοί τάφοι και άλλες αρχαιότητες*, Αθήνα 1984.
- Μ. Ανδρόνικος, «Η ζωγραφική στην αρχαία Μακεδονία», *Αρχαιολογική Εφημερίδα* 1987, 363-82.
- Μ. Ανδρόνικος, *Βεργίνα ΙΙ. Ο Τάφος της Περσεφόνης*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 138, Αθήνα 1994.
- Μ. Ανδρόνικος, Γ. Μπακαλάκης, Χ. Μακαρόνας, Ν. Μουτσόπουλος, *Το ανάκτορο της Βεργίνας*, Αθήνα 1961.
- Γ. Βελένης, «Τεχνικές στο ανάκτορο της Βεργίνας», *ΜΝΗΜΗ ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ, Μακεδονικά* 6, 1997, 25-37.
- Σ. Δρούγου, «Νέος μακεδονικός τάφος με ιωνική πρόσοψη στη Βεργίνα», *ΑΕΜΘ* 1, 1987, 89-100.
- Σ. Δρούγου, «Το ιερό της Μητέρας των Θεών», *ΑΕΜΘ* 10 Α, 1996, 41-54.
- Σ. Δρούγου, *Βεργίνα. Τα πήλινα αγγεία της μεγάλης Τούμπας*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, 237, Αθήνα 2005.
- Σ. Δρούγου, «Βεργίνα. Οι τάφοι Heuzey», στο *20 χρόνια. Το Αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*. Επετειακός τόμος, Θεσσαλονίκη 2006, 63-73.
- Σ. Δρούγου, *Το αρχαίο θέατρο της Βεργίνας: συμβολή στην ιστορία του θεάτρου στην αρχαία Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη² 2006.
- Σ. Δρούγου, «Εικόνες και σύμβολα περί των Αιγών», στο *ΚΕΡΜΑΤΙΑ ΦΙΛΙΑΣ*. Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Τουράτσογλου, Αθήνα 2009, 171-9.
- Σ. Δρούγου, «Βεργίνα – Η εικόνα του τέλους της πόλης των Αιγών: πρώτες σημειώσεις από μια νέα ανασκαφική απόπειρα», *Egnetia* 13, 2009, 121-32.
- N.G.L. Hammond, *Philip of Macedon*, London 1994.
- N.G.L. Hammond, «The Location of Aegae», *JHS* 117, 1997, 177-9.
- N.G.L. Hammond and G.T., Griffith, *A History of Macedonia*, vol. 1, 2, Oxford 1972, 1979.
- N.G.L. Hammond and F.W., Walbank, *A History of Macedonia*, vol. 3, Oxford 1988.
- L. A. Heuzey and H. Daumet, *Mission archéologique de Macédoine*, Paris 1876.
- W. Hoepfner, G. Brands (εκδ.), *Basileia. Die Palaeste der Hellenistischen Koenige*, Berlin 1996.
- Α. Κοτταρίδη, «Βεργίνα 1989. Ανασκαφή στο νεκροταφείο και στα βορειοδυτικά της πόλης», *ΑΕΜΘ* 3, 1989, 1-11.
- Α. Κοτταρίδη, «Βεργίνα 1997», *ΑΕΜΘ* 10α, 79-92.
- Α. Κοτταρίδη, «Βασιλικές πυρές στη νεκρόπολη των Αιγών», *Αρχαία Μακεδονία* VI, 1996, 631-642.
- Α. Κοτταρίδη, «Macedonian Burial Customs and the Funeral of Alexander the Great», *Αλέξανδρος ο Μέγας, από τη Μακεδονία στην Οικουμένη*, Πρακτικά Συμποσίου, Βέροια 27-31.5.1998, 113- 20.
- Α. Κοτταρίδη, «Το έθιμο της καύσης και οι Μακεδόνες», στο Ν. Σταμπολίδης (εκδ.), *Καύσεις στην Ελλάδα από την Εποχή του Χαλκού ως την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου*, Αθήνα 2001, 359-71.
- Α. Κοτταρίδη, «Discovering Aegae, the Old Macedonian Capital», στο M. Stamatopoulou and M. Yeroulanou (εκδ.), *Excavating Classical Culture. Recent Archaeological Discoveries in Greece*, Oxford 2002, 75-81.
- Α. Κοτταρίδη, «Από τη νεκρόπολη των Αιγών στο νεολιθικό οικισμό των Πιερίων», *ΑΕΜΘ* 14, 2000, 527- 36.
- Α. Κοτταρίδη, «Αιγαί, η πρώτη πόλη των Μακεδόνων», Πρακτικά επιστημονικής διημερίδας 7-8 Ιουνίου 2003. *Γνωριμία με τη γη του Μεγαλέξανδρου. Η περίπτωση του νομού Ημαθίας*, 2004, 82.
- Α. Κοτταρίδη, «Couleur et sens. L'emploi de la couleur dans la tombe de la reine Eurydice», στο A.-M. Guimier-Sorbets και M. B. Hatzopoulos (εκδ.), «Rois, cites, nécropoles, institutions, rites et monuments en Macédoine». Actes des colloques de Nanterre (dec. 2002) et d'Athènes, *Μελετήματα* 45, Athènes 2004, 154-68.
- Α. Κοτταρίδη, «Η ανασκαφή της ΙΖ' ΕΠΚΑ στην πόλη και στη νεκρόπολη των Αιγών το 2003-4. Νέα στοιχεία για τη βασιλική ταφική συστάδα της Ευρυδικής και το τείχος της αρχαίας πόλης», *ΑΕΜΘ* 18, 2004, 527- 43.
- Α. Κοτταρίδη, «Οι ανασκαφικές έρευνες της ΙΖ' ΕΠΚΑ στην ορεινή Μακεδονία και η ταύτιση της αρχαίας Λεβαΐας», *ΑΕΜΘ* 18, 2004, 543- 51.
- Α. Κοτταρίδη, «Η έρευνα στις Αιγές, μία πόλη κατά κόμας», *ΑΕΜΘ* 20, 2006b, 773-80.
- Α. Κοτταρίδη, «Η νεκρόπολη των Αιγών στα αρχαϊκά χρόνια και οι βασιλικές συστάδες», στο *20 χρόνια. Το Αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*. Επετειακός τόμος, Θεσσαλονίκη 2006, 143-53.
- Α. Κοτταρίδη, «L'épiphane des dieux des Enfers dans la nécropole royale d'Aigai», στο S. Decamps-Lequime (εκδ.), *Peinture et couleur dans le monde grec antique*, Paris 2007, 27-46.
- Α. Κοτταρίδη, *Το ανάκτορο των Αιγών. Η αρχή ενός μεγάλου έργου*, Θεσσαλονίκη 2010.
- Α. Κοτταρίδη, *Μακεδονικοί θησαυροί. Μια περιήγηση στο μουσείο των βασιλικών τάφων των Αιγών*, Αθήνα 2011.
- Α. Κοτταρίδη, «The palace at Aegae», στο R.L. Fox (εκδ.), *Brill's Companion to Ancient Macedon. Studies in the Archaeology and History of Macedon, 650 BC-300AD*, Leiden 2011.
- Α. Κοτταρίδη, «Η Δέσποινα των Αιγών», στο Ν. Σταμπολίδη (εκδ.), *Πριγκίπισσες της Μεσογείου στην αυγή της ιστορίας*, Αθήνα 2012.
- Α. Kottaridi, S. Walker (εκδ.), *Heraclès to Alexander the Great. Treasures from the royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the Age of Democracy*, Oxford 2011.
- Δ. Παντερμαλής, «Ο νέος μακεδονικός τάφος της Βεργίνας», *Μακεδονικά* 12, 1972, 147-82.

- Δ. Παντερμαλής, «Beobachtungen zur Fassandenarchitektur und Aussichtsveranda im Hellenistischen Makedonien», στο P. Zanker (εκδ.), *Hellenismus in Mittelitalien, Kolloquium in Göttingen, 5-7 June 1974*, Göttingen 1976, 387-95.
- Δ. Παντερμαλής, «Η κεράμωση του ανακτόρου της Βεργίνας», ΑΜΗΤΟΣ, τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987, 579-605.
- A.J.N.W. Prag, J.H., Musgrave και R.A.H. Neave, «A Twenty-First Century Phillipic» στο G.J. Oliver και Z. Archibald (εκδ.), *The Power of the Individual in Ancient Greece. Essays in Honour of Professor J.K. Davies*, Stuttgart 2011.
- Κ. Ρωμαίος, *Ο μακεδονικός τάφος της Βεργίνας*, Αθήνα 1951.
- Κ. Ρωμαίος, «Το ανάκτορον της Παλατίτσας», *Αρχαιολογική Εφημερίς*, 1953-1954, 141-50.
- Κ. Rhoimioroulou και I. Kilian-Dirlmeier, «Neue Funde aus der eisenzeitlichen Hugelnekropole von Vergina, Griechisch Makedonien», *Praehistorische Zeitschrift* 64, 1989, 86-145.
- Χ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, «Ευρυδίκια Σίρρα Ευκλείαι», στο ΑΜΗΤΟΣ, τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987, 733-44.
- Χ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, «Το ιερό της Εύκλειας στη Βεργίνα», *ΑΕΜΘ* 10, 1996α, 55-68.
- Χ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, «Aegae. A Reconsideration», *ΑΜ* 111, 1996, 225-36.
- Χ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, *Βεργίνα. Ο τάφος του Φιλίππου. Η τοιχογραφία με το κυνήγι*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 231, Αθήνα 2004.
- Π. Φάκλαρης, «Ο οχυρωτικός περίβολος και η Ακρόπολη», *ΑΕΜΘ* 10 Α, 1996, 69-78.
- Μ. Χατζόπουλος, «Cultes et rites de passage en Macédoine», *Μελετήματα* 19, 1994.
- Μ. Χατζόπουλος, «Macedonian Institutions under the Kings», vols. 1 and 2. *Μελετήματα* 22, 1996.
- Μ. Χατζόπουλος, «Aigeai. La localisation de la première capitale Macédonienne», *REG* 109, 1996, 264-269.
- Μ. Χατζόπουλος, «Macedonian Palaces. Where King and City Meet», στο I. Nielsen (εκδ.), *The Royal Palace Institution in the First Millennium BC: Regional Development and Cultural Interchange between East and West*, Aarhus 2001.
- Μ. Χατζόπουλος (επιμ.), *La Macédoine. Géographie historique, langue, cultes et croyances, institutions*, Paris 2006.
- Μ. Χατζόπουλος, «The Burial of the Dead (at Vergina) or the Unending Controversy on the Identity of the Occupants of Tomb II», *Τεκμήρια* 9, 2008, 91-118.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

© Αρχείο ΙΖ΄ ΕΠΚΑ: ΣΕΛ. 16, 18, 20, 26, 32, 46, 47, 50 (πάνω), 51 (κάτω αριστερά), 63, 105, 107 (κάτω), 109 (πάνω και κάτω αριστερά, πάνω δεξιά), 120, 121, 129 (μεσαία σειρά δεξιά), 136 (κάτω), 140, 141, 142, 144 (κάτω), 145 (πάνω), 146-147, 154, 163 (μεσαίο πάνω), 171, 175 (πάνω), 210, 213, 214, 243 (πάνω και κάτω αριστερά), 216, 217, 218, 226-227, 228-232, 235, 237, 240, 241 (κάτω δεξιά), 243, 246, 250, 251 (πάνω), 252 (κάτω), 256 (κάτω), 257, 259 (πάνω αριστερά), 267, 270, 271, 272 (πάνω αριστερά και λεπτομέρεια), 273, 275, 290-291, 294-295, 296 (πάνω), 300, 307, 308, 316, 326 (κάτω δεξιά), 330 (πάνω και κέντρο), 332, 337, 338, 339, 353, 357, 362-363.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ

Α Ι Γ Ε Σ

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ

ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ : INDIGO GRAPHICS

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΩΝ : ΝΙΚΟΣ ΛΑΓΟΣ, ΕΛΙΖΑ ΚΟΚΚΙΝΗ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ : ΦΩΤΟΛΙΟ & ΤΥΠΙΣΟΝ ΑΕ

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Γ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ : ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

ΕΙΡΗΝΗ ΛΟΥΒΡΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΑΥΤΟ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ ΧΑΡΤΙ HANNOART SILK 170 ΓΡΑΜΜ. ΣΕ 1330 ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ
ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 2013 ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

